

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Diplomová práce

Bc. Luisa Drášilová

Hrady na pozdně středověkém Benešovsku v sídelně-historickém kontextu

Castles and their settlement context in the region of
Benešov in the Late Medieval Period

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 27. ledna 2024

Luisa Drášilová

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá hrady na Benešovsku v pozdním středověku. Primárním cílem bylo vytvořit celistvější představu o všech tehdy užívaných hradech a jejich umístění v krajině. Vznikl tak obraz osídlení v jejich bezprostředním okolí. Samostatná kapitola byla věnována obecnější historii osídlení na Benešovsku. Celé území bylo komparováno s jinými oblastmi, přičemž samostatně s regionem Doolin v západním Irsku, jehož středověkou sídelní situací jsem v krátkosti také přiblížila. Následně byl zhodnocen současný stav vybraných hradů. Důležitým cílem této práce byla také aplikace výsledků formou prezentace méně známých archeologických lokalit veřejnosti. Tomuto cíli byla věnována samostatná část v závěru práce.

Abstract:

This diploma thesis deals with castles in the Benešov region in the late Middle Age. The primary goal was to create a more comprehensive picture of all the castles in use at the time and their location in the landscape. This created an image of the settlement in their direct surroundings. A separate chapter was dedicated to the more general history of settlement in the Benešov region. The whole territory was compared with other areas, and separately with the Doolin region in western Ireland, whose medieval settlement situation I also briefly described. Subsequently, the current condition of the selected castles was evaluated. An important goal of this work was also the application of the results in the form of a presentation of lesser-known archaeological sites to the public. A separate section at the end of the thesis was devoted to this goal.

Klíčová slova:

Hrady, sídla, osídlení, komunikace, archeologie, pozdní středověk, turismus

Keywords:

Castles, residences, settlements, communications, archaeology, late medieval period, tourism

OBSAH

1	Úvod	10
2	Benešovsko	11
2.1	Dějiny bádání	12
2.2	Charakteristika přírodního prostředí	13
2.2.1	Geologie a geomorfologie krajiny	13
2.2.2	Půdní poměry	14
2.2.3	Nerostné suroviny	14
2.2.4	Vegetace	15
2.2.5	Klimatické poměry	15
2.3	Stručný nástin vývoje středověkého osídlení	16
2.3.1	Středověké osídlení Benešovska	16
2.3.2	Cesty a komunikace	19
2.4	Komparace Benešovska s regionem Doolin v hrabství Clare	21
3	Hrady na Benešovsku v pozdním středověku	23
3.1	Čejchanův Hrádek	24
3.1.1	Nadmořská výška	24
3.1.2	Lokace	24
3.1.3	Typ hradu	24
3.1.4	Historie hradu	25
3.1.5	Podoba areálu hradu	26
3.1.6	Situace v zázemí hradu	29
3.2	Český Šternberk	32
3.2.1	Nadmořská výška	32
3.2.2	Lokace	32
3.2.3	Typ hradu	32

3.2.4	Historie hradu	33
3.2.5	Podoba areálu hradu.....	34
3.2.6	Situace v zázemí hradu	38
3.3	Kavčí Hora	42
3.3.1	Nadmořská výška.....	42
3.3.2	Lokace.....	42
3.3.3	Typ hradu	42
3.3.4	Historie hradu	43
3.3.5	Podoba areálu hradu.....	43
3.3.6	Situace v zázemí hradu	46
3.4	Komorní Hrádek.....	49
3.4.1	Nadmořská výška.....	49
3.4.2	Lokace.....	49
3.4.3	Typ hradu	49
3.4.4	Historie hradu	50
3.4.5	Podoba areálu hradu.....	52
3.4.6	Situace v zázemí hradu	54
3.5	Konopiště	56
3.5.1	Nadmořská výška.....	56
3.5.2	Lokace.....	56
3.5.3	Typ hradu	56
3.5.4	Historie hradu	57
3.5.5	Podoba areálu hradu.....	58
3.5.6	Situace v zázemí hradu	62
3.6	Kožlí.....	66
3.6.1	Nadmořská výška.....	66
3.6.2	Lokace.....	66
3.6.3	Typ hradu	66

3.6.4	Historie hradu	67
3.6.5	Podoba areálu hradu.....	68
3.6.6	Situace v zázemí hradu	71
3.7	Líšno.....	73
3.7.1	Nadmořská výška.....	73
3.7.2	Lokace.....	73
3.7.3	Typ hradu	73
3.7.4	Historie hradu	74
3.7.5	Podoba areálu hradu.....	75
3.7.6	Situace v zázemí hradu	77
3.8	Ostředek	78
3.8.1	Nadmořská výška.....	78
3.8.2	Lokace.....	78
3.8.3	Typ hradu	78
3.8.4	Historie hradu	79
3.8.5	Podoba areálu hradu.....	79
3.8.6	Situace v zázemí hradu	81
3.9	Stajice.....	84
3.9.1	Nadmořská výška.....	84
3.9.2	Lokace.....	84
3.9.3	Typ hradu	85
3.9.4	Historie hradu	85
3.9.5	Podoba areálu hradu.....	86
3.9.6	Situace v zázemí hradu	88
3.10	Stará Dubá	90
3.10.1	Nadmořská výška	90
3.10.2	Lokace	90
3.10.3	Typ hradu	91

3.10.4	Historie hradu.....	91
3.10.5	Podoba areálu hradu.....	92
3.10.6	Situace v zázemí hradu.....	96
3.11	Týnec nad Sázavou.....	99
3.11.1	Nadmořská výška.....	99
3.11.2	Lokace.....	99
3.11.3	Typ hradu.....	100
3.11.4	Historie hradu.....	100
3.11.5	Podoba areálu hradu.....	102
3.11.6	Situace v zázemí hradu.....	105
3.12	Zbořený Kostelec.....	107
3.12.1	Nadmořská výška.....	107
3.12.2	Lokace.....	107
3.12.3	Typ hradu.....	107
3.12.4	Historie hradu.....	108
3.12.5	Podoba areálu hradu.....	110
3.12.6	Situace v zázemí hradu.....	113
4	Archeologické lokality a veřejnost.....	116
4.1	Péče o archeologické kulturní dědictví.....	117
4.2	Archeologie a veřejnost.....	119
4.3	Prezentace archeologických památek veřejnosti.....	120
4.4	Aplikace výsledků – prezentace vybraných archeologických památek.....	122
5	Závěr.....	124
6	Seznam použité literatury a pramenů.....	126
7	Seznam vyobrazení.....	143
	Příloha 1.....	I
	Příloha 2.....	II

1 Úvod

Ústředním tématem práce jsou hrady a jejich blízké okolí v období pozdního středověku, tedy se zaměřením na 14. a 15. století. Studovanou oblastí je region Benešovska, v němž bylo v daném období užíváno celkem dvanáct hradů. Všechny tehdy existující hrady budou v práci rozebírány. Jednalo se o hrady Čejchanův Hrádek, Český Šternberk, Kavčí Hora, Komorní Hrádek, Konopiště, Kožlí, Líšno, Ostředek, Stajice, Stará Dubá, Týnec nad Sázavou a Zbořený Kostelec. Každý z hradů bude samostatně zkoumán a jednotlivě bude popsána jejich historie, podoba a zázemí. Důraz bude tedy kladen na jejich sídelně-historický kontext. Cílem práce je prohloubení povědomí o bezprostředním a širším okolí vybraných hradů.

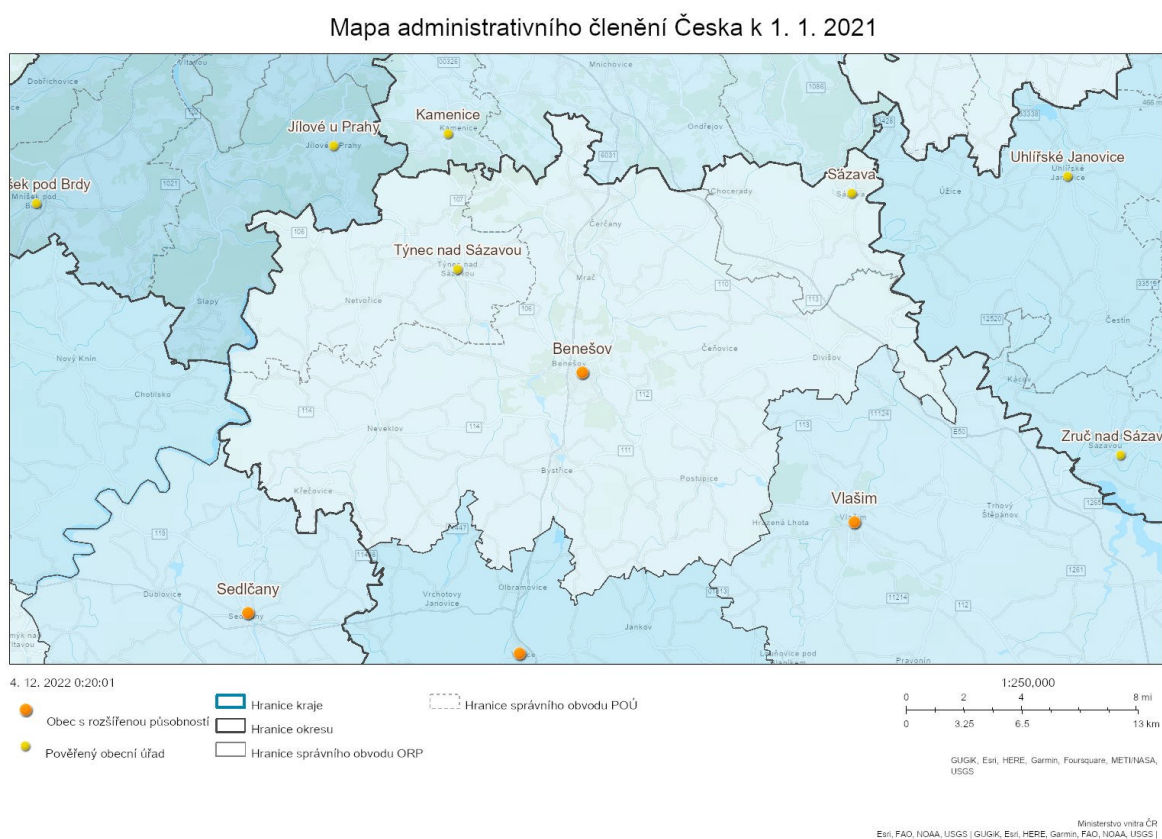
Pozornost bude také věnována celistvější představě o podobě oblasti Benešovska v pozdním středověku, jenž bude komparována také s jinými územími. Zázemí studovaných hradů tak bude dáno do širšího a ucelenějšího kontextu. Bude zde tedy rozebírána řada dochovaných, ale i zaniklých památek. Důležitou součástí tohoto díla bude aktuální zhodnocení stavu studovaných nemovitých archeologických lokalit v dané krajině a předložení návrhu k jejich možnému využití v současnosti. Budu čerpat z dostupné literatury a odborných zdrojů z nichž mimo jiné využiji data, jenž poskytuje Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK).

Současná kastellologie zahrnuje mnoho témat. Hrady jakožto vrchnostenská a mocenská sídla plnila řadu funkcí a nabízí tak různá hlediska a perspektivy k dalšímu bádání. Jednou z inspirací pro téma této práce mi byly články z roku 2018 vydané v odborném periodiku Château Gaillard, které se zabývají krajinami hradů a jejich sférou vlivu na příkladu vymezeného regionu. Autory těchto článků jsou Fiona Beglane, Christian Karl Frey či Christof Krauskopf.

Toto území zahrnuje řadu hradů, jejichž tehdejší majitelé byli zapojeni v konfliktech 15. století, čímž jsem se zabývala v rámci své bakalářské práce. Bližším poznáním jejich okolí doufám v prohloubení a ujasnění představ o tehdejší sídelní situaci v krajině Benešovska.

2 Benešovsko

Studované území Benešovska jsem vymezila na základě koncepčně jednotného administrativního členění státu České republiky platného ode dne 1. ledna 2021 (obr. 1; Dlubalová, K. 2022).

Obr. 1. Benešovsko. Správní obvod ORP Benešov v měřítku 1:250,000 (Dlubalová 2022).

2.1 Dějiny bádání

Oblastí Benešovska se zabývalo mnoho badatelů. Z hlediska kastellologie se této oblasti věnoval především August Sedláček (Sedláček, 1998a; Sedláček, 1998b), Dobroslava Menclová (1972), Tomáš Durdík (Durdík, 1976; Durdík, 1998; Durdík, 2009; Durdík, 2015) a mezi významné současné badatele se řadí například Jan Kypta a Jiří Marounek (2022).

Středověké osídlení na Benešovsku bylo v minulosti zkoumáno také řadou badatelů. Mezi významné badatele patří Zdeněk Boháč, jehož díla se věnovala střednímu Povltaví, a tak se sledovanému území věnuje pouze částečně (Boháč, 1969; Boháč, 1978). Raně středověkému období v tomto regionu se věnovali Josef Bubeník (1970) a Jiří Sláma (1976). Význačnými pracemi jsou díla Jana Hájka (1976), Rostislava Nového (1979), Antonína Hejny (1982) a Josefa Petráně (1985).

2.2 *Charakteristika přírodního prostředí*

Přírodní prostředí vede k poznání krajiny, ve které se odehrával život minulých společností. Jsou tak odhaleny možnosti a příležitosti k využití přírodních zdrojů, strategickému přehledu nad okolní krajinou a podobně.

2.2.1 Geologie a geomorfologie krajiny

Geologické útvary v tomto regionu pochází až ze starohor. Jedná se o tzv. český moldanubik, kutnohorský krystalinik a středočeský pluton. Charakteristickými horninami v této krajině jsou hadce, amfibolity, žuly, krystalické vápence, křemence, rohovce, břidlice, porfyry, porfyrity, granodiority a migmatity (Petráň et al., 1985, s. 13-15).

Zdejší krajina je členitá. Charakteristický je kopcovitý terén příslušející ke Středočeské pahorkatině. Nachází se zde tedy pahorkatiny a na východě vrchoviny. Nadmořská výška tu převážně kolísá od 400 do 450 metrů. Jsou zde oblasti s nadmořskou výškou od 200 do 400 metrů a oblasti s nadmořskou výškou od 400 do 600 metrů nad mořem (Petráň et al., 1985, s. 13, 22; Balatka a Kalvoda, 2006; Tomášek, 2007).

Nadmořská výška hradů umístěných v tomto regionu z období pozdního středověku dosahuje zhruba od 300 do 500 m n. m. Nejnižše položeným hradem je Týnec nad Sázavou, jenž dosahuje výšky 281 m n. m. Naopak nejvýše umístěným hradem je Ostředeck, jenž je lokalizován na návrší zvaném Hrad s nadmořskou výškou 535 m n. m. (Mapy.cz 2023).

Většina hradů se nachází na ostrožně. Jedná se o šest hradů, konkrétně Čejchanův Hrádek, Český Šternberk, Konopiště, Kožlí, Stará Dubá a Zbořený Kostelec. Tři hrady jsou situovány na vrchu. Jmenovitě se jedná o Kavčí Horu, Ostředeck a Stajice. Líšno a Týnec nad Sázavou leží v rámci sídelního prostoru obce a města. Na hraně terasy byl vystavěn Komorní Hrádek (Mapy.cz 2023).

Okolí hradů bylo sledováno ve vzdálenosti do jednoho kilometru a v blízkosti všech hradů byl zaznamenán terén, jenž je převyšoval. Konopiště a Stajice představují výjimku, protože jejich umístění bylo převyšeno až po 500 a 800 metrech. Unikátní je hrad Ostředeck, jenž představuje ve svém okolí nejvyšší polohu (Mapy.cz 2023).

Územím protéká řeka Vltava a Sázava a nachází se zde větší množství rybníků, obvykle menší rozlohy (Hájek et al., 1976, s. 41; Petráň et al., 1985, s. 22-23).

Čejchanův Hrádek, Český Šternberk, Komorní Hrádek, Stará Dubá, Týnec nad Sázavou a Zbořený Kostelec představují hrady obtékané z jedné strany řekou Sázavou. Kromě Týnce nad Sázavou protéká v blízkosti všech hradů na Benešovsku menší potok (Mapy.cz 2023).

2.2. 2 Půdní poměry

Primárním půdním typem zdejší oblasti jsou středně až slabě výživné hnědé půdy s různou mírou podzolizace. V nížinách jsou charakteristické tzv. oglejené půdy, které vznikají v důsledku permanentně vysoké hladiny spodní vody. Z hlediska zrnitosti půdy se zde vyskytují převážně hlinitopísčité a písčitohlinité půdy. Ve východní části území se objevují půdy, které jsou bohaté na křemík, ale mají nedostatek vápníku a fosforu, což je činí relativně kyselé. Dostatek vápna ve formě uhličitanu vápenatého poskytují ostrůvky krystalických vápenců, které se nachází například u Mezihoří či Českého Šternberka. V určitých místech v údolí řeky Sázavy je zřetelné tzv. kaolinické zvětrávání žuly, které je obvyklé především pro živce a jehož působením vzniká tzv. kaolinická hmota. Tento úkaz je možné pozorovat kupříkladu v okolí Benešova, kde se vyskytují rozměrné samostatné balvany, představující pevnější jádra zvětralých žulových hornin, jejichž okolní hmota byla odnesena erozí. K takovým úkazům v krajině se mnohdy pojí různé pověsti. Říční a potoční štěrky a písky, náplavy, sutě, sprašové a svahové hlíny se řadí mezi mladší pokryvné útvary. V Choceradech či v Poříčí u řeky Sázavy a u některých jejích přítoků jsou obvyklé štěrky a písky (Petráň et al., 1985, s. 21; Tomášek, 2007).

2.2. 3 Nerostné suroviny

V západní části Benešovska se nachází zdroje kamene využitelné pro kamenické a stavební práce. Zlato bylo během středověku rýžováno na několika lokacích okresu Benešov. Přibližně osm kilometrů vzdušnou čarou od hranice správního obvodu ORP Benešov je situován zlatodůl Roudný využívaný již od roku 1388 do roku 1931. Stříbro bylo těženo například u Komorního Hrádku. Železné rudy byly získávány v Mezihoří, Neveklově, Soběhrdech či Vranově. Drobné naleziště mramoru bylo detekováno poblíž Českého Šternberka (Petráň et al., 1985, s. 22).

2.2. 4 Vegetace

Celé území bylo původně zalesněné. V údolích Vltavy, Sázavy a jejich přítoků dominovaly dubo-habrové háje, ve vyšších polohách přecházely v kyselé doubravy a asi ve výšce od 500 m n. m. v bučiny. Podél potoků se vyskytují skupiny luhů a olšin. V průběhu středověku je zdejší krajina různorodá. Některé původní lesy byly odlesněny a namísto nich byly vytvořeny zemědělsky obhospodařované plochy. Zbývající smíšené lesy byly částečně změněny na monokultury, konkrétně smrčiny a bory. Současně došlo k přeměně klimatu, které se stalo sušším. V současnosti zdejší vegetaci tvoří dubohabrové háje, květnaté bučiny, acidofilní a jedlové doubravy (Petráň et al., 1985, s. 25-26; Hájek et al., 1976, s. 42, 44; Tomášek, 2007).

2.2. 5 Klimatické poměry

Benešovsko se řadí do mírně teplé a mírně vlhké oblasti. Pro tento region je tedy charakteristické dlouhé, teplé, mírně suché léto. Jaro a podzim jsou obvykle mírně teplá krátká přechodná období. Typická zima je mírně teplá, velmi suchá a celkově je její trvání krátké včetně období sněhové pokrývky. Průměrná roční teplota dosahuje sedmi až osmi stupňů Celsia. Průměrné roční srážky se obvykle pohybují mezi 600 a 700 milimetry (Petráň et al., 1985, s. 24; Tomášek, 2007).

Přírodní prostředí Benešovska je heterogenní. J. Petráň rozčlenil předbělohorské Čechy do tří hlavních typů na tzv. „kraje“, „přechodné“ oblasti a „hory“, přičemž tzv. „kraje“ jsou představitelem úrodných nížinných území. Benešovsko dle tohoto dělení přísluší mezi tzv. „přechodné“ oblasti. Na myšlenky J. Petráně navazuje také T. Klír. Daný termín označuje zemědělsky méně příznivá prostředí. Nedostatek příležitostí k obživě může být umocněn vyšší vzdáleností od tržišť (Petráň, 1964, s. 87; Klír, 2010, s. 377, 379).

Tento region je charakteristickým reprezentantem pahorkatiny v České republice. Zdejší přírodní prostředí představuje běžný a typický region v Čechách. Podobná území se nacházejí například v západních Čechách či na Vysočině.

2.3 *Stručný nástin vývoje středověkého osídlení*

V této části práce bude popsán postupný vývoj středověkého osídlení srovnávaný s jinými oblastmi v Čechách, přičemž hlavní pozornost bude věnována období pozdního středověku. Následně budou přiblíženy tamní významné cesty a komunikace.

2.3.1 Středověké osídlení Benešovska

Postup osídlení podléhal přírodním podmínkám krajiny. Hornatý a lesnatý terén Benešovska s obecně méně úrodnou půdou nebyl delší dobu osídlen. V 8. století se objevují písemné zmínky o osadách v okolí severní a západní hranice sledovaného území. V následujícím století vznikají menší sídelní aglomerace. Vypovídají o tom například žárové pohřby u Čerčan či lokalita Vraník. K rozvoji osídlení dochází mezi 10. a 13. stoletím, přičemž zejména ve 12. století dochází k intenzivní vnitřní kolonizaci tohoto regionu. Území bylo spravováno z knížecích hradů či dvorců vystavěných podél dolní Sázavy. Jednalo se pravděpodobně o dvorec ve Václavicích, dříve nazývaných Vladislavice. K této lokalitě se pojí zmínka z 12. století, která ji označuje za sídlo kastelána. Dalším uvažovaným správním centrem je Týnec nad Sázavou, o jehož důležitosti svědčí objevený románský palác poblíž rotundy. V blízkosti existovalo také sídliště a pohřebiště (Hájek et al., 1976, s. 41, 70; Hejna, 1982, s. 185, 189; Petráň et al., 1985, s. 70-72).

Ve zdejší krajině se rozmohly některé významné velmožské rodiny z panovnického okruhu, jejichž následovníci později budovali opevněná sídla, tedy hrady a městská střediska. Konkrétně se jednalo o rod Benešoviců, Divišoviců a Vítkovců (Nový, 1979, s. 144; Hejna, 1982, s. 191; Petráň et al., 1985, s. 73-74).

Většina hradů na Benešovsku byla vybudována šlechtou. Šlechtické hrady byly kvalitativně srovnatelné s královskými hrady až od 14. století. Výjimku představují starší hrady Český Šternberk a Stará Dubá. Představitelem královského hradu v této oblasti je Zbořený Kostelec (Petráň et al., 1985, s. 79, 83-84).

Písemné prameny ze 14. století na tomto území pod pojmy oppida či civitates zmiňují městečka a města, která byla ovšem ve skutečnosti zpravidla trhovými osadami bez hradebních

zdí. V takovém případě tržní okruh jednoho střediska zahrnoval v průměru 35 až 40 vesnic, nicméně trhové osady byly rozptýleny nestejně. Obecně se zdejší oblast vyznačuje nízkým stupněm urbanizace. Tomuto stavu odpovídá situace také na přelomu 14. a 15. století, přestože byl celý region hustě osídlený. D. Novák uvádí, že nejen na Benešovsku, ale v celých Čechách byl v tomto období zaznamenán rozvoj sídel a jejich počet rapidně stoupal (Nový, 1979, s. 142; Petráň et al., 1985, s. 88; Novák, 2019, s. 354).

Svým významem, rozsahem i výstavností vynikalo město Benešov, založené během první poloviny 13. století. Benešov se stal centrem řemeslné výroby a obchodu. Pozice Benešova byla posílena skutečností, že jeho poloha tvořila komunikační propojení Prahy s jihem země. Benešov měl pouze plotové ohrazení a postrádal tedy hradby. Byl zde založen minoritský klášter dokončený v roce 1257. V průběhu 13. století zde byly postaveny kamenné domy, vybudován kostel sv. Alžběty se špitálem a vystavěno bazilikální trojlodí s polygonálním kněžištěm. Tyto budovatelské práce jsou spojeny s rodem Benešoviců, jmenovitě s Tobiášem z Benešova, který zastával úřad pražského biskupa. Tento příklad tak odpovídá tvrzení D. Nováka (2019), že sídla větších rodů se v této době nemění. Roku 1294 došlo ve městě Benešov k požáru a vyhořel také klášter. Milota z Dědic nechal Benešov obnovit. Nový klášterní komplex opatřený hradbou byl vystavěn v gotickém slohu. Počátkem 14. století rod Benešoviců vymírá a Benešov se dostává do vlastnictví Šternberků (Petráň et al., 1985, s. 88-91; Novák, 2019, s. 354).

Dalším specifickým příkladem jsou Nespeky, jejichž vývoj ovlivnilo umístění na zemské cestě, a proto se již roku 1380 staly městečkem (Petráň et al., 1985, s. 92).

Počátkem 14. století je zdejší území protkáno sítí zejména drobných šlechtických sídel, na kterých jsou usazeni místní či přistěhovaní zemaní s erby. Na přelomu 14. a 15. století byly ve zdejším prostředí desítky zemědělských vesnic, které zahrnovaly průměrně po deseti až patnácti rolnických usedlostech. Vsi situované ve vyšších zalesněných polohách bývaly zpravidla menší, zatímco území, kde byly vystavěny tvrze a kostely měly obvykle počet usedlostí vyšší. Farní kostel připadal zhruba na každou sedmou nebo osmou vesnici (Petráň et al., 1985, s. 78).

Především ve 14. století probíhaly přestavby románských církevních staveb v gotickém slohu a také docházelo k jejich celkovému zvětšení, aby pojmuly více farníků. Dochované písemné zprávy uvádí, že v jedné usedlosti žilo průměrně devět až deset osob. Ve zdejší krajině

bylo vybudováno mnoho šlechtických sídel, konkrétně hrady, tvrze a dvorce. Výstavba tvrzí v druhé polovině 14. století nápadně vzrostla. Feudální panství byla různě velká, obvykle zahrnovala sedm až osm vesnic. Feudální majetek zde převážně zastupují rolnické usedlosti, nebyla zde založena žádná královská města a tržní funkci zde zprostředkovávaly vesnice a menší poddanská městečka (Hájek et al., 1976, s. 75; Petráň et al., 1985, s. 78).

Na základě písemných pramenů jsou ve 14. a 15. století na území Benešovska doložené školy v Benešově, Bystřici, Neveklově a Netvořicích. Dále se předpokládají v Poříčí nad Sázavou, Václavicích, Maršovicích a Divišově. Ke zmenšení počtu škol došlo po husitském období, kdy proběhla významná proměna církevní správy (Petráň et al., 1985, s. 113).

V závěru 14. století a na začátku 15. století zdejší krajina postrádala sídla, která by byla královským majetkem. Šlechta vlastnila většinu sídel. Jednalo se převážně o statky drobných vladyků a několik rozměrných panství vyšší šlechty. Silnou pozici v této oblasti měli Šternberkové, tedy původní rod Divišoviců a Benešoviců, jejichž potomci příslušeli k větvi pánů z Dubé. Rožmberkové, kteří představují jednu z rodových větví Vítkovců svou pozornost v tomto období již soustředili na svá panství v jižních Čechách. Panovnická doména se soustředí na území Křivoklátského loveckého hvozdu a v širší oblasti spojnice Prahy a Plzně. Postavení panovnického rodu je silnější v severovýchodních a východních Čechách. Panovník má pod kontrolou také zemské hranice. Zbývající území je pokryto rozptýlenými kontrolními body v krajině, která jsou ovládána mocnými šlechtickými rody usilujícími o sjednocování svých držeb. Taková velká a ustálená panství vznikají jako pevné Bašty na Českolipsku a Českokrumlovsku. V konkurenčních prostředích nemohla být panství tak rozsáhlá a byla spíše rozdrobená. Podobně jako na Benešovsku má šlechta drobnější držbu v Pošumaví, ale především na Klatovsku a Tábořsku, kde je situace sledovanému regionu nejbližší (Nový, 1979, s. 143; Petráň et al., 1985, s. 92-93; Novák, 2019, s. 354-355).

Postupně dochází ke zvětšování velkostatků na úkor drobné šlechty, z nichž se někteří stávají many. Majetek drobné vladycké šlechty se zmenšoval a ke konci 14. století se jejich životní úroveň podobala poddaným, od nichž se vladykové lišili skutečností, že byli svobodní a vědomi si svého nadřazeného společenského postavení. Zajištění živobytí dosahovali mimo jiné i tím, že se stávali faráři či lapky podnikajícími tehdy běžné loupeživé nájezdy. Písemné prameny z druhé poloviny 14. století uvádí působiště lapků v zalesněných oblastech jižně od Benešova, mezi Bystřicí a Jankovem či v okolí Ostředka. Získaný lup skrývali u mlynářů,

krčmářů či na hradech a tvrzích, které jim zpřístupnili někteří vladykové. Jednalo se například o Kožlí, Stajice, Ostředek nebo Čejchanův Hrádek (Nový, 1979, s. 149-150; Petrůň et al., 1985, s. 93-95).

Společenské rozdíly a odlišná sociální postavení se projevila také v souvislosti s husitstvím a v průběhu poděbradských válek, kdy byla zaujata odlišná stanoviska a jednotlivci se uplatnili na různých válcících stranách. Především příslušníci nižší šlechty se stali zastánci revolučního hnutí. Zdejší krajina byla doménou významných táborských hejtmanů jakožto Zbyňka Buchovce z Buchova nebo Jana Roháče z Dubé. Rod Kostků z Postupic v této době projevil své organizační a vojenské schopnosti a do širokého povědomí se dostal také hejtman Jan Sádlo ze Smilkova (Nový, 1979, s. 157; Petrůň et al., 1985, s. 95-100).

Řada hradů byla v pozdním středověku obležena, dobyta a některé i zanikly v důsledku konfliktu krále Jiřího z Poděbrad s opozicí během šedesátých let 15. století. Relikty obléhacích prací jsou v krajině na vybraných místech dosud patrné. Jedná se například o okolí hradu Stará Dubá či Zbořeného Kostelce (Petrůň et al., 1985, s. 100-101).

Hrady byly během husitských válek a v dalším období zranitelné z důvodu rapidního vývoje dělostřelby. Majitelé hradů proto budovali aktivní dělostřeleckou obranu a k zajištění hrozby z přilehlých výšin nechávali vystavět předsunuté bašty. Taková přestavba zahrnující také požadavek na komfortnější bydlení byla vykonána na hradě Český Šternberk po roce 1479, tedy nedlouho po jeho dobytí královským vojskem v roce 1467 (Petrůň et al., 1985, s. 101-102).

V období mezi lety 1480 a 1555, ve zdejší krajině zaniklo velké množství sídel, zejména vsí. Od konce 15. století byly stabilním základem pro vytváření rozměrných šlechtických panství dřívější panské rodové statky, jakými byly například Konopiště, Český Šternberk, Líšno nebo Komorní Hrádek. Začátkem 16. století v Čechách, a tedy i na Benešovsku se uzavírá éra hradů nahrazená zámeckými stavbami, pro které bylo zásadní pohodlí panského sídla (Hájek et al., 1976, s. 73; Petrůň et al., 1985, s. 102-103).

2.3. 2 Cesty a komunikace

Velkým kolonizačním hybatelem byly cesty, a to zejména cesty dálkové. Místní komunikace byly budovány až následně k propojení již existujících vesnic a sídel jejich vrchností (Hájek et al., 1976, s. 59).

Zásadní význam měla tzv. rakouská neboli linecká cesta. Vedla z Prahy přes Poříčí nad Sázavou, Miličín, Chýnov, Jindřichův Hradec, Landštejn a Raabs. Ve sledovaném území cesta detailněji probíhala přes Mnichovice, Pyšely, Nespeky, Poříčí nad Sázavou, Bystřici, Nesvačily, Tožice, Olbramovice a Votice (Hájek et al., 1976, s. 59).

Nedaleko rakouské komunikace se nachází Neustupov, ve kterém stojí románský kostel vystavěný dle V. Mencla okolo roku 1100. Byly zde objeveny mince datované před rokem 1173, přesto tato lokace zřejmě nebyla součástí zmíněné dálkové komunikace (Hájek et al., 1976, s. 60; Hejna, 1982, s. 189).

Další cesta na Benešovsku vycházela z Kouřimi směrem na Vranov a dál na Miličín. Územím vedla také komunikace začínající v Praze a pokračující přes Hostivař, Průhonice, Hrusice, Poříčí nad Sázavou a směřující dále k jihu, k čemuž se patrně vztahují i objevené mince u Nespek ukryté okolo roku 1073 (Hájek et al., 1976, s. 61; Petráň et al., 1985, s. 70).

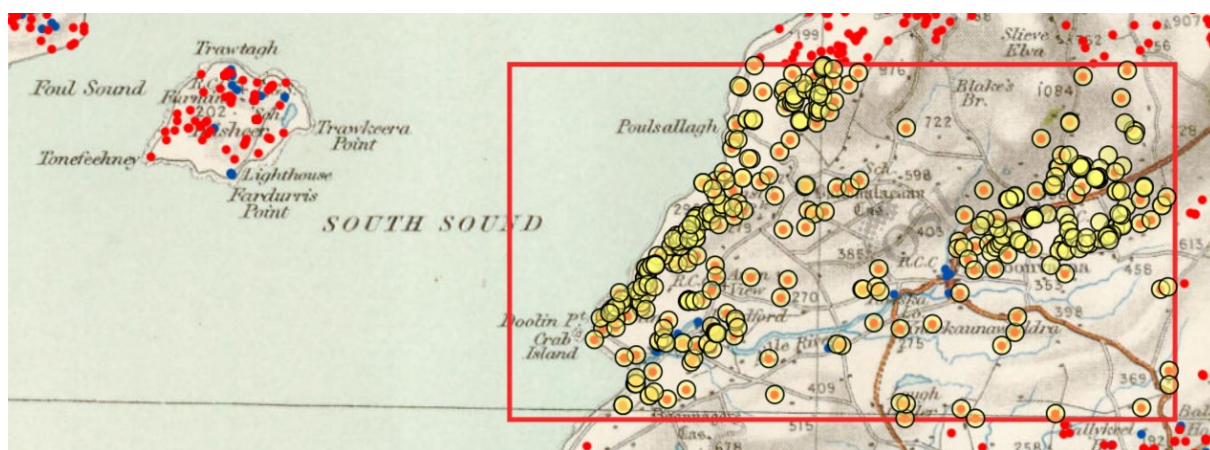
Jak bylo již výše zmíněno, tak k rozvoji osídlení na Benešovsku dochází především v závěru raného středověku. Značný vliv na vývoj osídlení v tomto regionu měly některé šlechtické rody, které budovaly sídla včetně hradů a městských středisek. Mezi představitele těchto rodů patřili zejména Benešovci, Divišovci a Vítkovci. Další rozvoj sídel je zaznamenán ve 14. století, ale stále na tomto území převládala nízká míra urbanizace. Většina zdejších sídel byla majetkem šlechty a královský majetek je tak v tomto regionu postrádán. Analogickým sídelním prostředím k rozebíranému území je například region Klatovska či Táborska, kde se také nacházela rozdrobená šlechtická panství. Fungování sídel včetně hradních lokalit bylo v tomto regionu podobně jako i v jiných oblastech v Čechách narušeno během husitských válek a v rámci konfliktu krále Jiřího z Poděbrad s opozicí během šedesátých let 15. století. Přesto mnoho zdejších současných obcí má své počátky datovány do období středověku, což je společným rysem řady obcí v České republice.

2. 4 Komparace Benešovska s regionem Doolin v hrabství Clare

Komparace Benešovska byla uskutečněna již v průběhu předchozí kapitoly s názvem „2.3 Stručný nástin vývoje středověkého osídlení“, kde jsem studovaný region srovnávala s jinými oblastmi v České republice. Ke srovnání pozdně středověkého osídlení Benešovska v Evropském měřítku jsem si zvolila region Doolin. Z oblasti Doolin pochází doklady lidských aktivit již z období neolitu. Je to významný region bohatý na archeologické lokality, a právě kvůli pestrosti zdejších archeologických památek byl vybrán.

Ke studiu zde bylo vytyčeno území o přibližné rozloze 120 metrů čtverečních. Nachází se na západní straně Irska a přísluší k hrabství Clare (Heritagemaps.ie 2015).

Vymezené území zahrnuje přibližně 352 archeologických lokalit z odlišných období od pravěku do 16. století a dále (obr. 2). Do období středověku se řadí hrady, včetně tzv. „tower houses“. Školy jsou zde datovány do rozmezí období středověku až raného novověku. Období od 14. do 16. století a dále zahrnuje architektonické fragmenty, pohřebiště, sídliště, středověké domy, kostely, kameny s nápisy či pece. Blíže nespecifikovaného stáří jsou komunikace (Maps.archaeology.ie 2020; Webgis.archaeology.ie 2023).

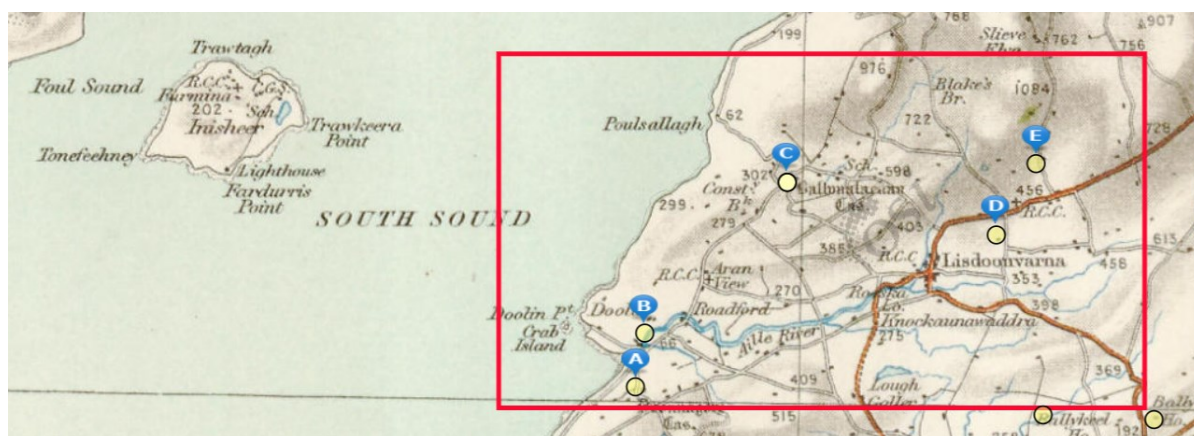
Obr. 2. Doolin region, hrabství Clare. Červeně vyznačeno sledované území. Červené body představují archeologické lokality a žluté body jsou archeologické lokality příslušející do studované oblasti (Maps.archaeology.ie 2020).

Na daném území je s jistotou určeno celkem pět hradů, které odpovídají typu tzv. tower house. Jedná se o hrady Ballynalackan, Cahercloggaun, Doonmacfelim, Doonnagore a

Lisdoonvarna. Tyto hrady se obvykle vyskytují v úrodných oblastech a na vápencovém podloží, ze kterého jsou také postaveny (obr. 3-4; Maps.archaeology.ie 2020).

Typ hradu označovaný jako „tower house“ představuje obranyschopné sídlo ve formě věže, která má zpravidla čtyři nebo pět podlaží. Tyto hrady byly často alespoň částečně nebo zcela obehnané hradbou. Byly budovány šlechtou či vlastníky půdy a většina těchto hradů pochází z 15. a 16. století (Webgis.archaeology.ie 2023).

Oblast Benešovska a region Doolin jsou velmi rozdílné. Přestože Doolin skýtá několik stovek archeologických lokalit, tak z období pozdního středověku jich mnoho není. Zatímco na Benešovsku je přítomná hustá koncentrace středověkých lokalit, z nichž řada byla využívána i během pozdního středověku. Jedná se například o hrady, ale také o vesnice a města s historickými centry.

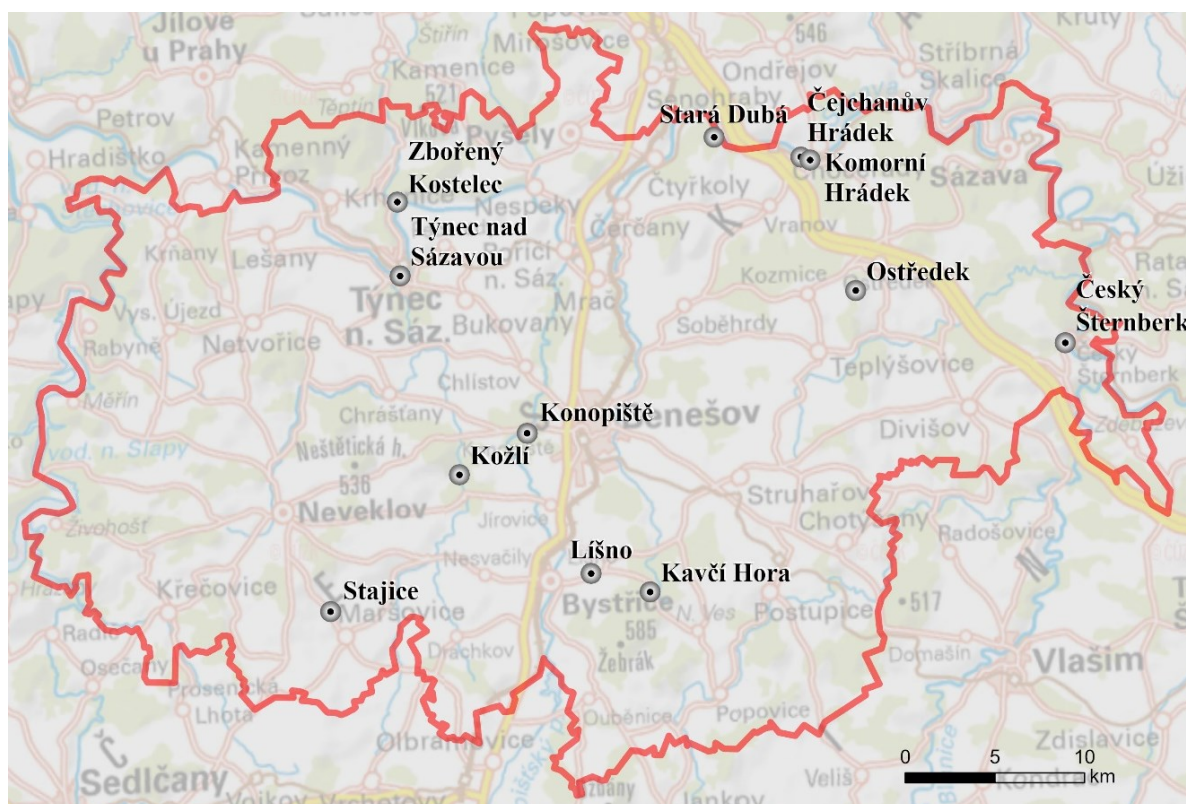
Obr. 3. Mapa z konce 19. a počátku 20. století reprezentující hrady typu "tower house" (žluté body) v červeně vyznačeném regionu Doolin, hrabství Clare. A - Doonagore Castle, B - Doonmacfelim Castle, C - Ballynalackan Castle, D - Lisdoonvarna Castle, E - Cahercloggaun (Maps.archaeology.ie 2020).

Obr. 4. Pohled na Doonagore Castle - tower house (CL008-087----) v oblasti Doolin, hrabství Clare (Maps.archaeology.ie 2020).

3 Hrady na Benešovsku v pozdním středověku

Tato kapitola rozebírá všechny hrady nacházející se na sledovaném území v pozdním středověku. Hlavní pozornost je věnována jejich sídelně-historickému kontextu. Jmenovitě zde bude zahrnut Čejchanův Hrádek, Český Šternberk, Kavčí Hora, Komorní Hrádek, Konopiště, Kožlí, Líšno, Ostředeck, Stajice, Stará Dubá, Týnec nad Sázavou a Zbořený Kostelec (obr. 5). Části této kapitoly věnované jednotlivým hradům budou dále rozděleny na podkapitoly nazvané „Nadmořská výška“, „Lokace“, „Typ hradu“, „Historie hradu“, „Podoba areálu hradu“ a „Situace v zázemí hradu“.

Obr. 5. Hrady na Benešovsku v pozdním středověku (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro, 2023).

3.1 Čejchanův Hrádek

3.1.1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 332 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.1.2 Lokace

Nachází se na ostrožně mezi řekou Sázavou a menším potokem poblíž části obce Komorní Hrádek, Chocerady ve Středočeském kraji. Terén Čejchanova Hrádku je převýšen z jižní strany a také mírně ze strany západní. Nedaleko hradu je situován mladší Komorní Hrádek u Chocerad, jenž se stal jeho nástupcem (Durdík, 2009, s. 96; Durdík a Sušický, 2015, s. 14; Mapy.cz 2023).

3.1.3 Typ hradu

Z hlediska typologie hradní produkce představuje Čejchanův Hrádek jednu z nejstarších staveb donjonového typu u nás (Hložek 2010, s. 197; Durdík a Sušický, 2015, s. 14).

Obr. 6. Čejchanův Hrádek. Pohled z předhradí směrem k hradnímu jádru (foto autorka, 2023).

Obr. 7. Čejchanův Hrádek. Torzo hradby předhradí (vlevo; foto autorka, 2023).

Obr. 8. Čejchanův Hrádek. Čistírna odpadních vod Školícího střediska Ministerstva obrany na Komorním Hrádku zachycena z prostoru předhradí. (vpravo; foto autorka, 2023).

3.1. 4 Historie hradu

Čejchanův Hrádek je také znám jako Hrádek či Čejchanov. Původně byl nazýván pouze jako Hrádek a v polovině 14. století byl pojmenován po Čejchanovi z Hrádku (Durdík, 2009, s. 96; Hložek 2010, s. 184).

Historické prameny hrad prvně zmiňují roku 1318 jakožto majetek Ondřeje z Hrádku. Počátkem 15. století se hrad dostává do vlastnictví Jana Zoula z Ostředka. Jan Zoul byl známý vůdce lapků podnikající ničivé útoky vůči širšímu okolí. V roce 1404 je Jan Zoul i se svou družinou zahrnující padesát mužů na hradě obležen zemským vojskem vedeným arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Házmburka. Po jeho dobytí je Čejchanův Hrádek rozbořen a k jeho znovuoobnovení již nedochází. Písemné prameny vypovídají, že k hradu náležely čtyři popluží, lesy, sady, mlýny, Lhota, podhradní ves Sedlec, Vráž a patrně také Chocerady, nebo alespoň jejich část. V souvislosti s dobytím Čejchanova Hrádku zmíněná podhradní ves Sedlec také zaniká. Tentýž rok je Jan Zoul za své činy i se svými muži v Praze oběšen. Později v roce 1412 bylo Rackovi Kobylovi ze Dvorce umožněno postavit si nový hrad na tomto zboží, nicméně nesměl stát na stejném místě a musel mít odlišný název. Tento nově vystavený hrad byl prvotně označován jako Veselé, následně Hrádek a nyní Komorní Hrádek. V přílehlém okolí hradu Čejchanov a Komorního Hrádku se v pozdním středověku nacházelo panské sídlo u Myšlína, tvrz Vesce ve vsi Chocerady, vsi Dolní či Hradové Střimelice a Strhařov u Mnichovic, které blíže popisují v kapitole věnované Komornímu Hrádku (Sedláček, 1998a, s. 98, 104-105;

Durdík, 2009, s. 96; Hložek, 2010, s. 184; Durdík a Sušický, 2015, s. 14; Kolektiv, 2016, s. 5-6; Hrbek a Klejšmíd, 2022, s. 7).

V minulosti bylo předpolí hradu bohužel narušeno výstavbou čistírny odpadních vod Školícího střediska Ministerstva obrany na Komorním Hrádku (obr. 8; Hložek 2010, s. 189).

Roku 2008 byly terénní reliktů hradu Čejchanov geodeticky zaměřeny totální stanicí Leica 407 a proběhly zde také povrchové sběry. Syntetické povrchové sběry přinesly celkem 188 keramických artefaktů, tři fragmenty vypálené mazanice, celý kus a část lastury velevrubu a také zlomek kosti většího savce, nejspíše prasete. Na novodobější činnosti v areálu hradu poukazují nalezené zlomky porcelánového talíře a hnědého glazurovaného novověkého kachle. Následně zde v rámci tehdejšího projektu byla vytvořena 3D modelace terénních pozůstatků hradu v softwaru ArcMap 9.3 a Surfer 8 /Golden software/. Jednalo se o součást výzkumné práce „Opomíjená archeologie“ vedený Katedrou archeologie FF ZČU v Plzni v součinnosti se Školícím střediskem Ministerstva obrany na Komorním hrádku (Hložek, 2010, s. 184, 190, 194, 197).

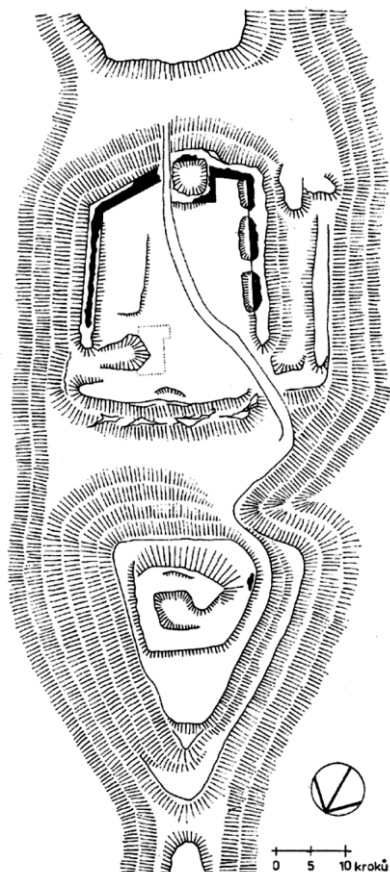
Povrchový průzkum zde proběhl také mezi lety 1967 a 1974 a vycházel mimo jiné z kvalitního a dobře datovatelného vzorku hradního inventáře. Ten byl jako součást výzkumu získán terénním odkryvem zahloubeného objektu interpretovaného jako relikt cisterny uvnitř předhradí. Hrad Čejchanov je historickými prameny dobře datovatelný, a proto byly zdejší nálezy vhodnou kalibrační kolekcí keramiky 14. a počátku 15. století pro region východní části středních Čech. Roku 1974 zde proběhlo první zaměření lokality umožňující jeho rekonstrukci. V 80. letech 20. století byl zachycen půdorys hradu T. Durdíkem a následně J. Čížkem (obr. 9-10; Hložek, 2010, s. 189, 191-192).

V současnosti je areál hradu volně přístupný a patrně poměrně často navštěvovaný. V prostoru Čejchanova Hrádku jsou také umístěné jednoduché informativní turistické tabule se základními údaji o hradu (obr. 6).

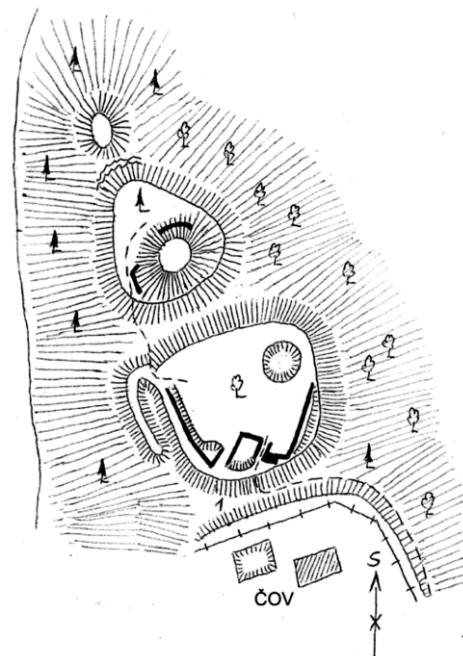
3.1.5 Podoba areálu hradu

Terén ostrožny, na němž byl hrad postaven před ním stoupá, a proto nebyl z hlediska obranyschopnosti příliš výhodný. Hrad Čejchanov má dvojdílnou dispozici, je tedy tvořen

z předhradí a jádra (obr. 6, 9-12; Durdík, 2009, s. 96; Hložek, 2010, s. 186; Durdík a Sušický, 2015, s. 14).

Obr. 10. Čejchanův Hrádek. Plán hradu dle T. Durdíka z roku 1980 (Hložek, 2010, s. 188).

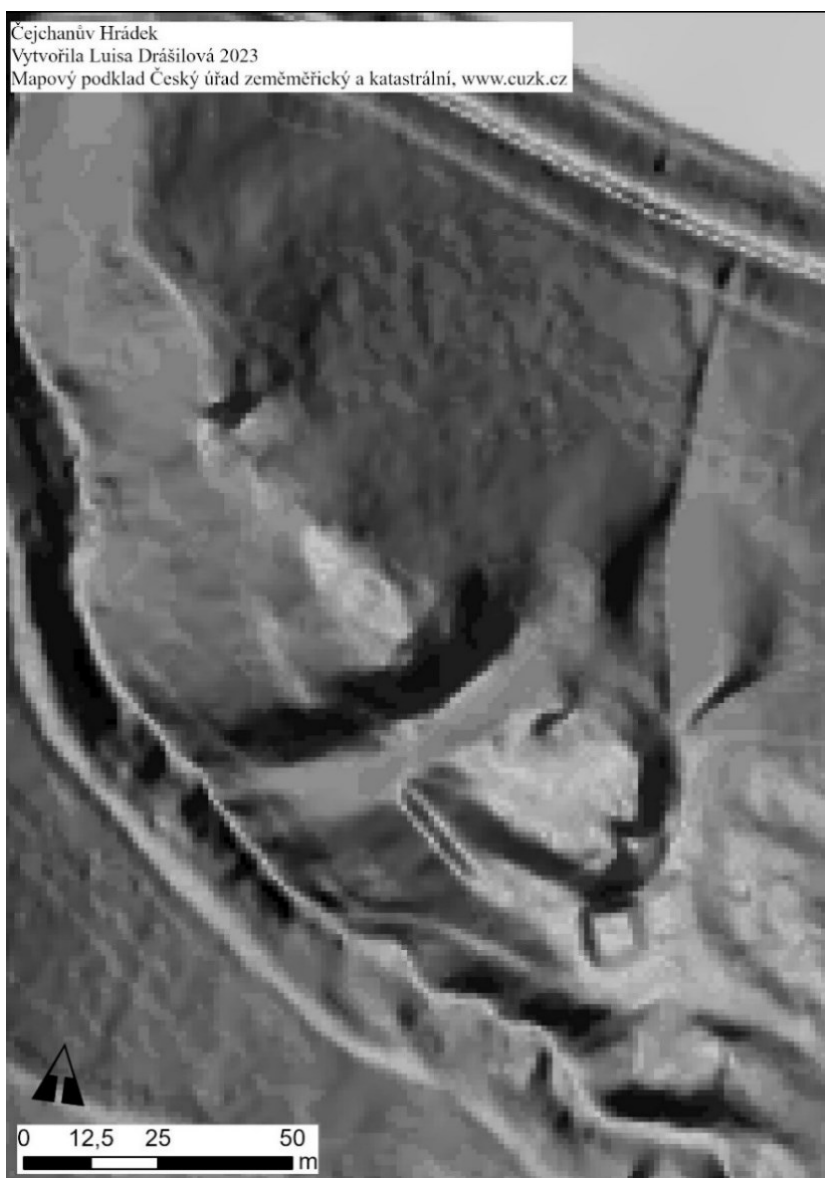

Obr. 9. Čejchanův Hrádek. Terénní náčrt hradu dle J. Čížka z roku 1987 (Hložek, 2010, s. 189).

Předhradí zhruba pětiúhelného půdorysu je chráněno šíjovým příkopem a bočním příkopem na severovýchodní straně. Před vnějším okrajem příkopu je vytvořen val, jenž daný příkop odděluje od druhého příkopu vysekaného do skalního podloží. Ve středním úseku vnější hrany druhého příkopu se jeví prohlubeň po ukotvení mostní konstrukce propojující jádro hradu s předhradím. Vstup do předhradí umožňovala věžovitá brána, vystupující do prostoru příkopu. Věžovitá brána a relikty obvodové hradby byly v závěru 19. století okopány na popud knížete Kevenhüllera, který byl majitelem nedalekého Komorního Hrádku. V blízkosti východní části této obvodové hradby se v rámci předhradí patrně nacházela lehčí zástavba pravděpodobně hospodářského charakteru, po které zůstal pouze zarovnaný terén. Relikty zděných konstrukcí v areálu předhradí jsou v současnosti špatně čitelné. Nicméně pozůstatek vnitřního líce východní části čelní hradby předhradí dosahuje výšky okolo dvou metrů (obr. 7). Ve vnitřním

areálu předhradí na jeho severovýchodní straně je situován objekt interpretovaný jako pravděpodobný pozůstatek cisterny, který je vysekán do skalního podloží (Sedláček, 1998a, s. 98; Durdík, 2009, s. 96; Hložek, 2010, s. 186-187; Durdík a Sušický, 2015, s. 14, 16; Kolektiv, 2016, s. 5; Hrbek a Klejšmíd, 2022, s. 9).

Nevelké, přibližně trojúhelné hradní jádro bylo nejspíše opatřeno parkánem. Stála zde čtverhranná obytná věž, jejíž zbytky jsou dodnes v terénu patrné. V prostoru jádra hradu se nejví viditelné žádné další stopy po původní zástavbě. Čtverhranná obytná věž tedy tvořila hlavní obrannou i obytnou stavbu, což je pro hradý donjonového typu charakteristické. Jádro hradu bylo na severu posíleno o třetí ve skále vylámaný příkop, jenž jej dělil od svažujícího se skalnatého hřebene (Sedláček, 1998a, s. 98; Durdík, 2009, s. 96; Hložek 2010, 186; Durdík a Sušický, 2015, s. 16; Hrbek a Klejšmíd, 2022, s. 9).

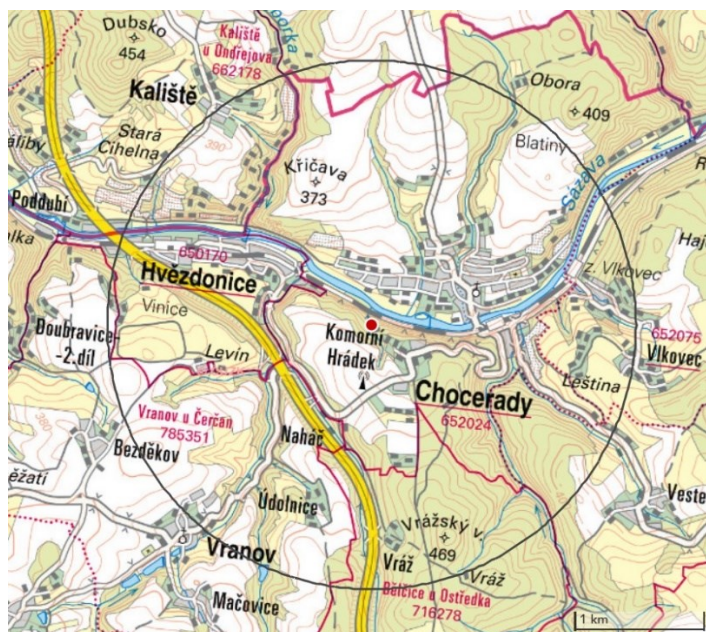
Obr. 11. Čejchanův Hrádek. Digitální model terénu (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 12. Čejchanův Hrádek. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.1.6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě Čejchanova Hrádku, který zahrnuje obce Hvězdonice, Chocerady, Kaliště, Ostředeck a Vranov. Všechny tyto obce existovaly již v pozdním středověku a některým z nich se blíže věnuji v následujícím textu (obr. 13; Anderlová 2003). Do této oblasti se řadí také zámek Komorní Hrádek, kterému v práci přísluší samostatná kapitola.

Obr. 13. Čejchanův Hrádek. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Obec Hvězdonice se dříve nazývala Jezdonice. Hvězdonice byly přikoupeny v 15. století ke Komornímu Hrádku. Byl zde přítomný mlýn, který příslušel ke hradu Dubá, později Stará Dubá. Nicméně hrad Stará Dubá spolu s mlýnem byl následně také připojen ke Komornímu Hrádku (Sedláček, 1998b, s. 303).

Chocerady, původně uváděné jakožto Chocěradi, Chotěradi, obecně Kocerady. Jednalo se o farní ves, která byla průběžně dělená na několik statků příslušejících vladykům. Jeden z těchto statků byl roku 1318 v majetku Havla z Draškova. Ve 14. století je v písemných pramenech uváděn zdejší kostel. Na konci 14. století byly celé Chocerady vlastněny Hrádeckými a připojeny ke Komornímu Hrádku. Roku 1622 byl vyhnán farář pod obojí, a tak byly Chocerady následně přifařeny k Mnichovicím. Fara zde byla opět vybudována v roce 1705 (Sedláček, 1998b, s. 319).

V Ostředku stávala tvrz. Jednalo se o sídlo Chobotských a Zoulů z Ostředka zmiňované roku 1415 v písemných pramenech. V roce 1454 se tvrz stala majetkem krále a následně Habarta z Čeňovic. Sídlo dále střídalo své majitele, mezi nimiž byli také Slavíkovci ze Slavíkova či Jan Karel z Valdštejna. Roku 1752 bylo získáno jezuitskou kolejí na Novém městě Pražském a roku 1819 vlastněno Aloisem Zubatým (Sedláček, 1998b, s. 673).

Vranov představoval farní ves a farní kostel tu byl vystavěn před rokem 1365. Příslušel částečně pánům hradu Dubá, později zvanému Stará Dubá a dílem pánům Konopišťským. Roku

1418 se Vranov stal součástí Kostelce nad Černými lesy. V období mezi 16. stoletím do roku 1850 patřil ke Komornímu Hrádku. V 17. století zde zanikla fara a roku 1854 byla opět obnovena (Sedláček, 1998b, s. 979).

Památkový katalog Národního památkového ústavu eviduje v rámci dané oblasti hrad Čejchanův Hrádek, původně gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie v Choceradech a kostel sv. Václava s farou ve Vranově. Jednolodní obdélný kostel sv. Václava s půlkruhovou apsidou pochází z první poloviny 13. století a přiléhá k němu sakristie s apsidou, která byla původně kostelíkem z 11. století. Ve Vranově se jedná o kompaktní historický celek zahrnující kostel, ohradní zeď, faru, kolnu, stodolu a příslušné pozemky, které jsou předmětem ochrany (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k tomuto území záznamy k několika lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

V lokalitě hradu Čejchanov byla položena sonda, proběhl zde povrchový sběr a roku 2008 bylo provedeno polohopisné zaměření a fotogrammetrie líců nadzemních zděných konstrukcí v místě čela předhradí. Během povrchového sběru byly získány fragmenty keramiky. Záznamy vytvořili T. Durdík a L. Peške (Záznam C-9116677A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

U Komorního Hrádku byl vykonán vertikální řez a stavebně-historický průzkum. Mezi lety 1991 a 2009 byla T. Durdíkem sledována rekonstrukce zámku zahrnující zemní práce. Byla tak získána novověká keramika a v severovýchodním nárožní místnosti starého zámku v úrovni prvního patra objeven menší soubor kvalitních renesančních kachlů. V jižní části přízemí východního křídla byla detekována velká pec bývalé kuchyně se stopami dvou stavebních fází (Záznam C-9116678A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

V Choceradech byl před rokem 1958 na bližší neurčeném místě nalezen zlomek keramiky z doby římské (Záznam C-9116673A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Poslední záznam z této oblasti se vztahuje k obci Kaliště, kde bylo v roce 1867 v domě čp. 3 náhodně objeveno žároviště zaklenuté jako pec s nádobou a zlomky keramiky (Záznam C-9153366A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3.2 Český Šternberk

Obr. 14. Český Šternberk (foto autorka, 2023).

3.2.1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 359 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.2.2 Lokace

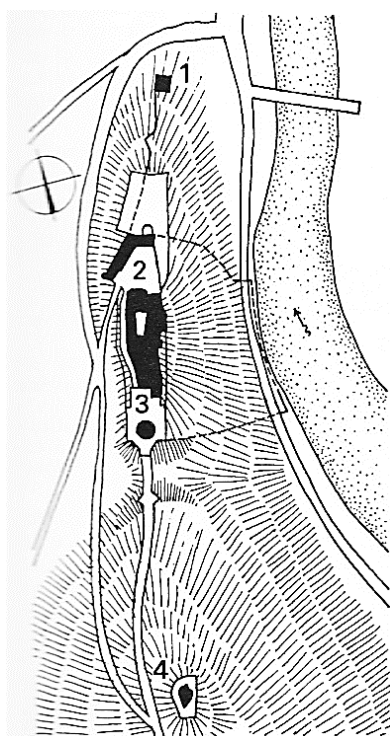
Hrad je situován na ostrožně nad řekou Sázavou a Brtnickým potokem. Terén hradu Českého Šternberka je obklopen vyššími polohami na straně severní, severozápadní, jižní, jihovýchodní, západní a zhruba po 600 m směrem od hradu se mírně zvedá terén i na straně východní. Nachází se v městysu Český Šternberk zhruba 20 kilometrů od města Benešov ve Středočeském kraji (obr. 14; Drášilová, 2020, s. 48; Kypta a Marounek, 2022, s. 117; Mapy.cz 2023).

3.2.3 Typ hradu

Český Šternberk se řadí mezi hrady bergfritového typu (Drášilová, 2020, s. 48; Kypta a Marounek, 2022, s. 117).

3.2. 4 Historie hradu

Český Šternberk byl založen mezi lety 1241 a 1242 Zdeslavem z Divišova. V první polovině 14. století hrad náležel Zdeslavovi ze Šternberka. V roce 1377 se polovina šternberského statku stala královským lénem. V tomto období hrad patřil Albrechtu ze Šternberka. Počátkem husitských válek byl Český Šternberk v držbě Petra ze Šternberka, jenž byl známým odpůrcem husitského revolučního hnutí a zahynul roku 1420 v bitvě pod Vyšehradem. Později je hrad v rukách Aleše Holického ze Šternberka, po němž hrad zdědil jeho nezletilý vnuk Petr. Roku 1467 byl hrad obležen a dobyt oddíly Jiřího z Poděbrad spolu s vojskem Hradeckých. V té době byl Český Šternberk majetkem nezletilého Petra Holického ze Šternberka, jehož poručíkem byl vůdce Zelenohorské jednoty Zdeněk Konopištský ze Šternberka. Z písemných pramenů vyplývá, že králi Jiřímu z Poděbrad byl při obléhání hradu značně nápomocný Burian Trčka z Lípy, který následně získal část hradu. Zdejšího dobývání se zúčastnil také Viktorin, syn Jiřího z Poděbrad. Celé obléhání trvalo zřejmě po dobu minimálně tří měsíců. V roce 1471 král Vladislav Jagellonský hrad a k němu příslušející statky převádí na Čenka Kunu z Kunštátu. Roku 1479 se hrad stává opět majetkem rodu Šternberků, konkrétně Petra Holického ze Šternberka. Následně byl hrad obnoven a současná podoba je výsledkem úprav na přelomu 19. a 20. století. V roce 1490 je králem Vladislavem II. Jagellonským zrušen manský závazek poloviny šternberského zboží vůči králi. V roce 1514 Petr Holický ze Šternberka zemřel a hrad po něm získal jeho syn Jan, který pokračoval v přestavbách hradu. V roce 1712 vymřel rod Holických ze Šternberka a roku 1760 šternberské panství získává Michal Čejka. Hrad měl

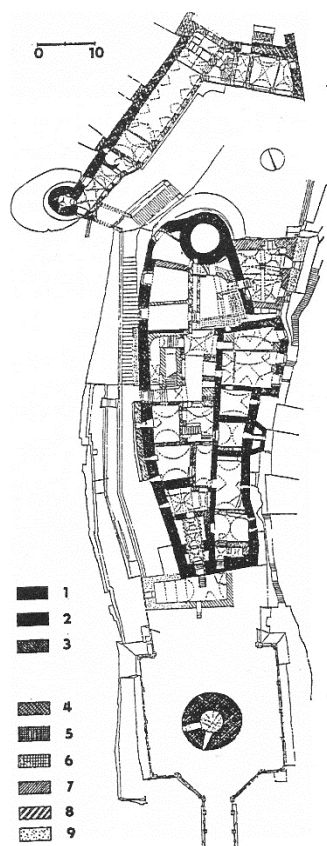

v držbě až do roku 1790 a během svého života nechal značně upravit okolní krajinu (Šimek, 1989, s. 80-83; Drášilová, 2020, s. 48; Krumlovský, 2021b, s. 11; Krumlovský, 2021c, s. 24; Krumlovský, 2022, s. 10-11; Kypta a Marounek, 2022, s. 116-117).

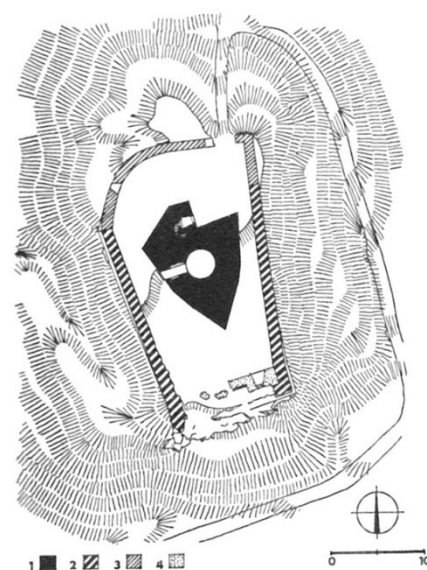
Obr. 15. Český Šternberk. Obrázek celkového půdorysu. 1 - severní vysunutá věž, 2 - předhradí, 3 - jádro s jižní okrouhlou věží, 4 - jižní předsunutá bašta (Durdík, 2009, s. 107).

3.2. 5 Podoba areálu hradu

Dispozice hradu byla zřejmě již od jeho založení dvoudílná. Jedná se o hrad bergfritového typu, jehož podoba byla upravena umístěním na skalním hřebeni. Jádru hradu na severní straně chránil okrouhlý bergfrit nejspíše s břitem a na jižní straně stála čtverhranná věž se štítovou hradbou. Východní strana byla tvořena dlouhým jednotraktovým palácem, ve které byla začleněna kaple s polygonálním závěrem. Hradní kaple ze 13. století se řadí mezi nejstarší gotické kaple na šlechtickém hradu. Později byla kaple také vystavěna uvnitř mladší jižní okrouhlé věže. Čtverhranná vysunutá věž na skalce pod hradem pochází patrně již ze 14. století a s předhradím byla propojena hradbou. Před jižním čelem jádra hradu je v samostatném ohrazení situována jižní okrouhlá věž, jejíž datace pravděpodobně spadá do pozdní gotiky, ale může se jednat i o starší stavbu. Později došlo k rozšíření jádra na východní straně. V důsledku obléhání zanikla patrně poničená jižní čtverhranná raně gotická věž. Dále bylo jádro obohaceno o severovýchodní přístavbu, přibýlo také krátké křídlo na jižní straně a celková výška hradu byla navýšena (obr. 15-17, 20-21; Šimek, 1989, s. 80-81; Durdík, 2009, s. 106-108; Drášilová, 2020, s. 48; Kypta a Marounek, 2022, s. 117).

Obr. 17. Český Šternberk. Půdorys hradu dle L. Libala. 1 - raně gotické zdívo, 2 - pravděpodobně raně gotické zdívo, 3 - gotické zdívo (jižní věž po 14. století, ostatní pozdně gotické po roce 1479), 4 - pozdně gotické zdívo z doby okolo roku 1500, 5 - goticko-renesanční zdívo, 6 – renesanční a manýristické zdívo, 7 – barokní zdívo, 8 – klasicistní zdívo, 9 – novodobé zdívo (Durdík, 2009, s. 107).

Obr. 16. Český Šternberk. Půdorys horní předsunuté bašty. 1 - zdívo centrální bateriové věže, 2 - prvá fáze obvodového opevnění přizdělá k roubenému ohrazení, 3 - rozšíření vnějšího ohrazení, 4 - nová čelní zeď na místě původního srubu (Durdík, 2009, s. 109).

Poté, co byl hrad roku 1467 dobyt, došlo při jeho obnově v roce 1479, především ke zvýšení jeho obranyschopnosti. Patrně tehdy byl vybudován kolem jádra hradu a opevněné jižní válcové věže úzký parkán, a v nároží předhradí vznikly dvě menší podkovovité bašty (Durdík, 2009, s. 107; Drášilová, 2020, s. 48).

Nejpreciznější a nejpokrokovější stavbou svého druhu posilující aktivní obranu hradu byla nově vystavěná jižní předsunutá bašta, která byla později dále přestavována (obr. 17-19). Tato hradní fortifikace s britovou věží je z jižní strany opatřena příčným ve skále vylámaným příkopem, jenž je z vnější strany částečně krytý valem. Stavba je obehnaná hradbou a vstup do patra vedl přes točité schodiště. Předsunutá bašta disponuje větším počtem střílen, které umožňovaly využití palných a střelných zbraní k ochraně hradu. Za čelní zdi bašty byl umístěn srub, jehož plochá střecha mohla být využita jako další palebné postavení. V čelní části bašty byl nalezen honosně zdobený hrot střely do kuše s rytou výzdobou. V rámci průzkumu jižní předsunuté bašty v roce 2002 bylo zjištěno, že památkové úpravy ze sedmdesátých let 20. století poškodily převážnou část historického nadloží až pod úroveň podlahy srubu v čele bašty, čímž byla snížena terénní úroveň na úroveň základové spáry mladší fáze čelní zdi. Využití předsunuté bašty není v písemných pramenech uvedeno, nicméně samotná stavba představovala demonstraci síly a obranyschopnosti hradu. Přestože zmínka z roku 1627 vypovídá o plenění hradu vzbouřenými sedláky, tak o něco později kolem roku 1648 byl hrad využit k pobytu císařské posádky a zřejmě tak poskytoval bezpečí před Švédy pohybujícími se v přilehlém okolí. Jižní předsunutá věž je v současnosti známá jako Hladomorna (Šimek, 1989, s. 81; Durdík, 2005, s. 24; Durdík, 2009, s. 107-108; Drášilová, 2020, s. 48; Krumlovský, 2021b, s. 10-11; Krumlovský, 2021c, s. 25-27; Krumlovský, 2022, s. 7-10; Kypta a Marounek, 2022, s. 119).

Obr. 18. Český Šternberk. Jižní předsunutá bašta pohledem z jihu (foto autorka, 2023).

Obr. 19. Český Šternberk. Jižní předsunutá bašta pohledem ze severovýchodu (foto autorka, 2023).

Hrad Český Šternberk byl 28. 4. 1467 obležen a po dvou až třech měsících dobyt. Obléhání hradu po sobě zanechalo částečně zachované terénní relikty obléhacích prací (Drášilová, 2020, s. 48).

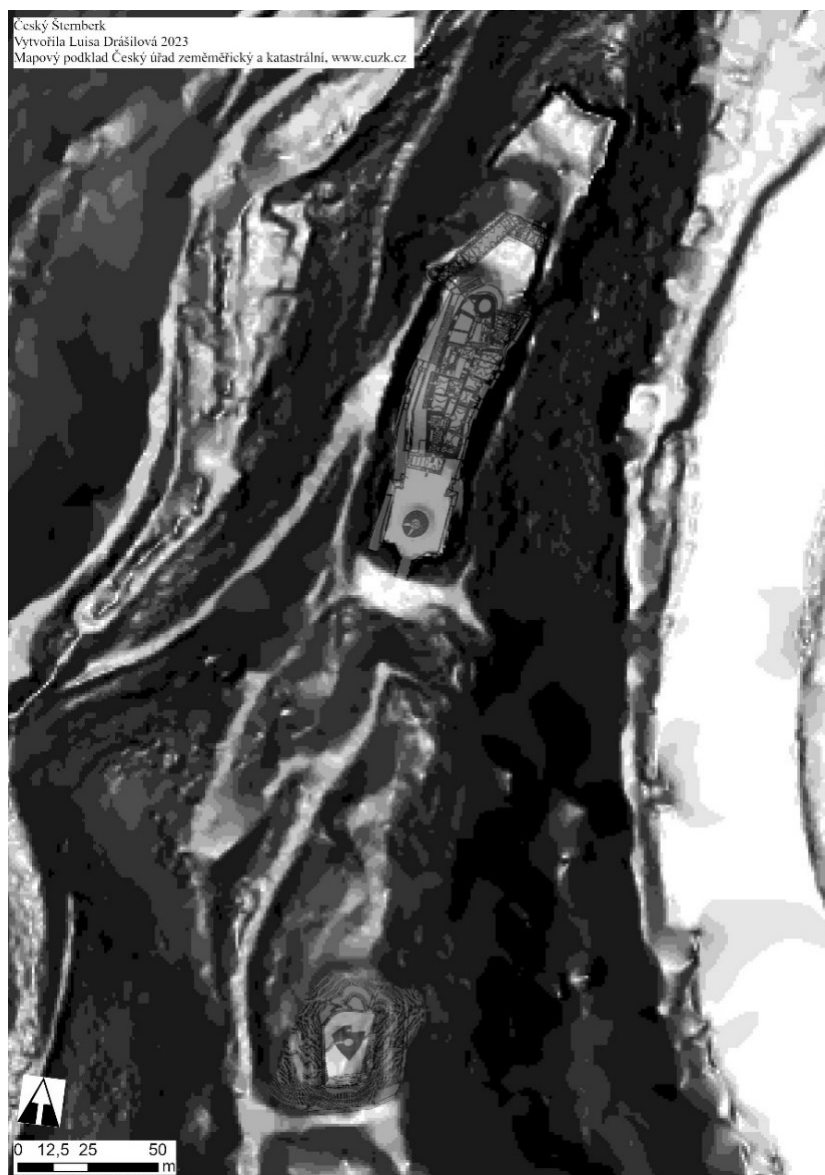
Areál s pozůstatky obléhacích prací se nachází ve vyvýšené poloze jižně od jádra hradu. Pochází z roku 1467, přesto stáří obvodového opevnění patrně není soudobé se zdejším obléháním hradu. J. Kypta a J. Marounek se domnívají, že opevněný areál byl původně předsunutou hradní fortifikací. Pokud zde skutečně bývala předsunutá hradní fortifikace, která byla později využita obléhateli, tak se jedná o jedinečnou záležitost postrádající analogie. O něco blíže k hradu se nachází předsunutá fortifikace s břitovou věží a je tedy diskutabilní jejich vzájemná souvislost z hlediska chronologie či funkce. V současnosti převládá přesvědčení, že fortifikace s břitovou věží byla vystavěna po roce 1479, kdy hrad opětovně získal Petr Holický ze Šternberka. J. Kypta a J. Marounek v rámci vzdálenějšího areálu od hradu také identifikovali pevnůstku neboli tzv. stanoviště velitelů, dále možný relikv čelního hrazení tábora, pěšinu vedoucí z proluky obvodového náspu a spletitější systém cest (Drášilová, 2020, s. 48-49; Kypta a Marounek, 2022, s. 121-122).

Přibližně 350 metrů od potočního údolí se nachází hospodářský dvůr zvaný Prak, jehož pojmenování může souviset s tehdejším obléháním hradu v druhé polovině 15. století. Nicméně na prvním vojenském mapování se dvůr nazývá Prásk, a proto je původ pojmenování nejasný (Kypta a Marounek, 2022, s. 117).

Terénními relikty obléhacích prací se zabývala již D. Menclová, T. Durdík, P. Meduna či J. Kypta a J. Marounek. Pozůstatky obléhacích prací byly opakovaně narušovány terénními úpravami a těžkou lesní mechanizací (Drášilová, 2020, s. 49; Kypta a Marounek, 2022, s. 117, 119).

Obr. 20. Český Šternberk. Digitální model terénu. Červeně – lokace hradu, modře – umístění předsunuté bašty (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 21. Český Šternberk. Digitální model terénu s přiloženými plány hradu podle T. Durdíka a L. Libala (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.2. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem umístěným v prostoru hradu Český Šternberk, ve kterém se nachází městyš Český Šternberk, městyš Divišov, obec Drahňovice, městyš Rataje nad Sázavou, obec Soběšín a obec Všechny (obr. 22).

Obr. 22. Český Šternberk. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km, Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Městys Český Šternberk byl zřejmě založen v době výstavby zdejšího stejnojmenného hradu před rokem 1242 pány z Divišova, pozdějším rodem Šternberků (Sedláček, 1998b, s. 870; Anderlová, 2003, s. 35).

Divišov je poprvé uváděn k roku 1218, kdy se po něm nazýval Diviš z Divišova předek pánů ze Šternberka. Jeho syn Zdislav z Divišova nechal vybudovat hrad Český Šternberk, jehož součástí byla během 14. století část Divišova s podacím farního kostela. Zdejší kostel gotického původu je dle písemných pramenů datován do roku 1350. Kostelní hrobka zde byla využívána jako rodinná hrobka Šternberků a je zde také uloženo tělo Elišky, dcery krále Jiřího z Poděbrad. V roce 1545 byl Divišov na základě žádosti Jana Holického ze Šternberka povýšen na město. A. Sedláček (1998b) uvádí, že katolická reformace probíhající v první polovině 17. století rozlítla místní obyvatele natolik, že zaútočili na hrad Český Šternberk. V roce 1742 byla část Divišova s kostelem poničena během požáru (Sedláček, 1998b, s. 132; Anderlová, 2003, s. 43).

Dražňovice jsou uváděny roku 1411 a následně také v roce 1471 jako součást panství hradu Českého Šternberka (Sedláček, 1998b, s. 164; Anderlová, 2003, s. 53).

Rataje nad Sázavou jsou zmíněny již roku 1291 jako trhová ves. Ve 14. století byly v majetku pánů z Lipé, kteří tu vybudovali silnou pevnost s dvěma hrady, konkrétně se jednalo o Rataje nad Sázavou a Pirkštejn. V roce 1764 Rataje nad Sázavou koupila Marie Terezie vévodkyně Savojská rozená z Lichtenštejna (Sedláček, 1998b, s. 757).

V souvislosti se Soběšínem zmiňuje A. Sedláček tvrz. Ve 14. století je zde znám farní kostel, jehož patroni jsou jmenováni k letům 1361 a 1395 (Sedláček, 1998b, s. 821).

Památkový katalog Národního památkového ústavu zahrnuje ve vymezeném území památkově chráněný hrad Český Šternberk, jehož součástí je ochranné pásmo a dále kulturní památky kostel sv. Anny a kostel sv. Martina příslušející k obci Divišov (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Původně gotický kostel sv. Anny je jednolodní stavbou s pravoúhlým presbytářem a sakristií v ose. Ke kostelu přísluší hřbitov a celý areál je ohrazen zdí s pilířovou bránou (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Martina je románského původu datovaný do první poloviny 13. století. Ze stejné doby pochází také obvodové zdivo lodi s apsidou. Věž byla ke kostelu přistavěna později, patrně kolem roku 1300 z obranného důvodu, čemuž nasvědčují obranné valy situované severně od kostela. Kostel s obdélnou lodí, s apsidou a předsunutou věží má obdélná půlkruhově ukončená okna a objevují se zde otvory podobné střílnám. Vstup do lodi kostela je tvořen gotickým portálem s lomeným obloukem. U kostela je situován hřbitov (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy k několika lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o hrad Český Šternberk, kde proběhl roku 1970 a 1995 vizuální a geodetický průzkum doplněný povrchovým sběrem a stavebně-historickým průzkumem vedený T. Durdíkem, během něhož byl nalezen fragment skla, kachle, keramiky a železa (Záznam C-9116638A Digiarchiv.aiscr.cz 2023; C-9116641A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Záznam V. Čtveráka z roku 1977 se vztahuje k jižní baště hradu Český Šternberk, kde byly náhodně objeveny nálezy z konce 15. a počátku 16. století zahrnující zlomek keramiky a zvířecí kosti, železný hřebík či nýt a část kachle (Záznam C-9116639A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Dále zde v

prostoru jižní předsunuté bašty nechal T. Durdík spolu s V. Kašparem mezi lety 1995 a 2008 odkrýt skupinu sond v rámci stavebně-historického průzkumu (Záznam C-9116643A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Také v blízkosti předsunuté bašty na místě obléhacího tábora byl v roce 1995 T. Durdíkem, M. Kolářem a R. Růžičkou proveden povrchový sběr, kde byly objeveny zlomky keramiky identifikované jako nálezy z různých období od 13. století až po raně novodobý materiál, přičemž s obležením hradu v roce 1467 byla spojena jen malá část nálezů a většina souvisí s novověkými úpravami okolí. S ležením jsou spojeny nálezy valu, zlomku keramiky a zahloubeného objektu (Záznam C-9116642A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Jižně od Českého Šternberka byla náhodně objevena stříbrná mince, konkrétně pražský groš Václava II., který byl zaznamenán roku 1956 M. Škvorovou (Záznam C-9116637A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Další náhodný nález zaznamenaný v roce 1940 K. Žeberou se vztahuje k pozemkovým parcelám číslo 309 a 307, situovaným u Nového dvora nedaleko Českého Šternberka, kde byl nalezen kostrový pohřeb z raného středověku (Záznam C-9127538A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). F. Čepelák provedl v roce 1947 vizuálně geodetický průzkum a povrchový sběr v blízkosti Malovid na pozemkových parcelách číslo 224-227 dokumentující hradiště s pozůstatky valů bez nálezů (Záznam C-9127207A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3.3 *Kavčí Hora*

3.3.1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 505 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.3.2 Lokace

Jedná se o zaniklý hrad, který není přesně lokalizován. Nicméně pravděpodobně se nacházel v blízkosti stejnojmenného vrchu v Líšenských horách, jenž dosahuje výšky 505 m n. m. Kavčí Hora je převýšena pouze na straně jižní a východní, přičemž terén na straně jihovýchodní po 500 metrech postupně stoupá a dosahuje až 514 metrů nad mořem. Vrch Kavčí Hory poskytuje přehled nad okolní krajinou. Směrem na východ od pravděpodobné polohy hradu protéká krajinou Benešovský potok a na straně západní potok Líšenský. Oba vtékají do menších rybníků, přičemž Líšenský potok se vlévá do rybníku Kavčího. Území severovýchodně od Kavčí hory je ohrazeno jakožto obora Louže a je tak pro veřejnost nepřístupné. Kavčí Hora leží poblíž obce Líšno a zhruba deset kilometrů od centra města Benešova ve Středočeském kraji (obr. 23-24; Bělohlávek et al., 1985, s. 139; Durdík, 2009, s. 253; Mapy.cz 2023).

3.3.3 Typ hradu

Neznámý.

Obr. 23. Kavčí Hora. Pohled na okolní krajinu z vrchu Kavčí Hory (foto autorka, 2023).

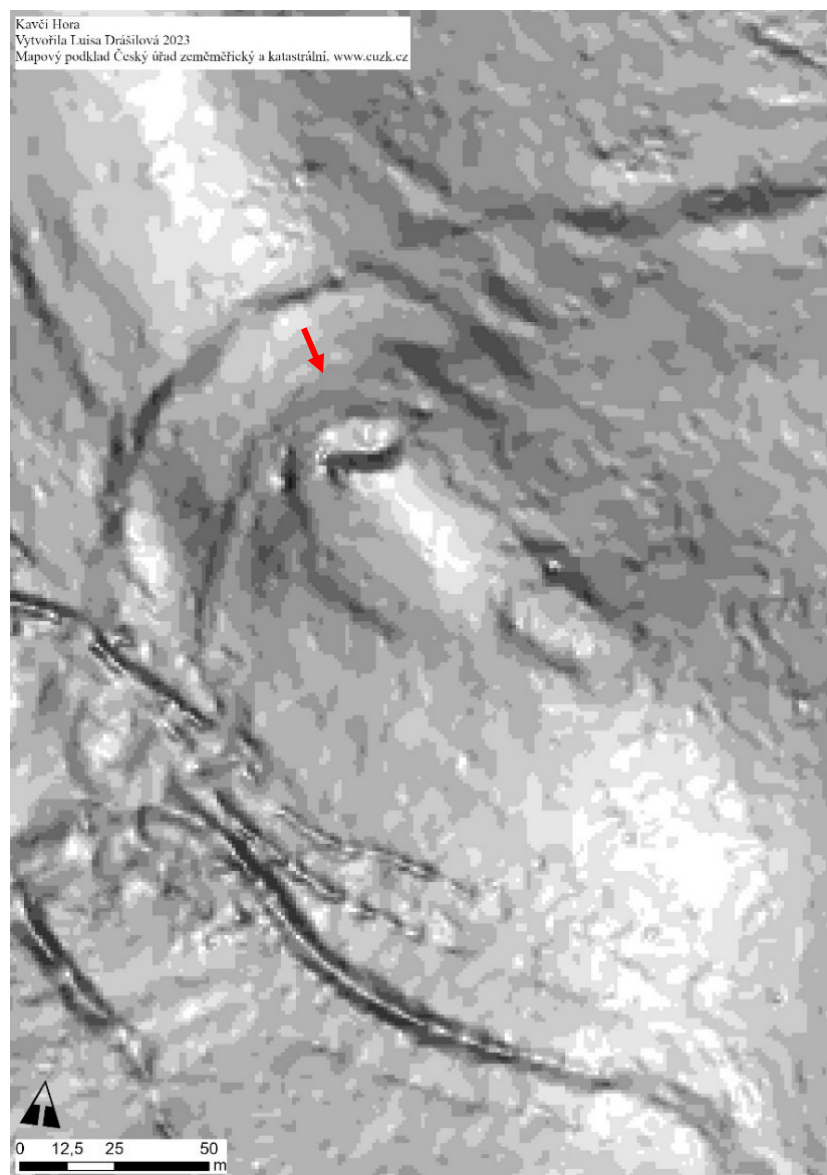
Obr. 24. Kavčí Hora. Lokalita červeně vyznačena. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK. Měřítko 1:28574 (Ags.cuzk.cz 2023b).

3.3. 4 Historie hradu

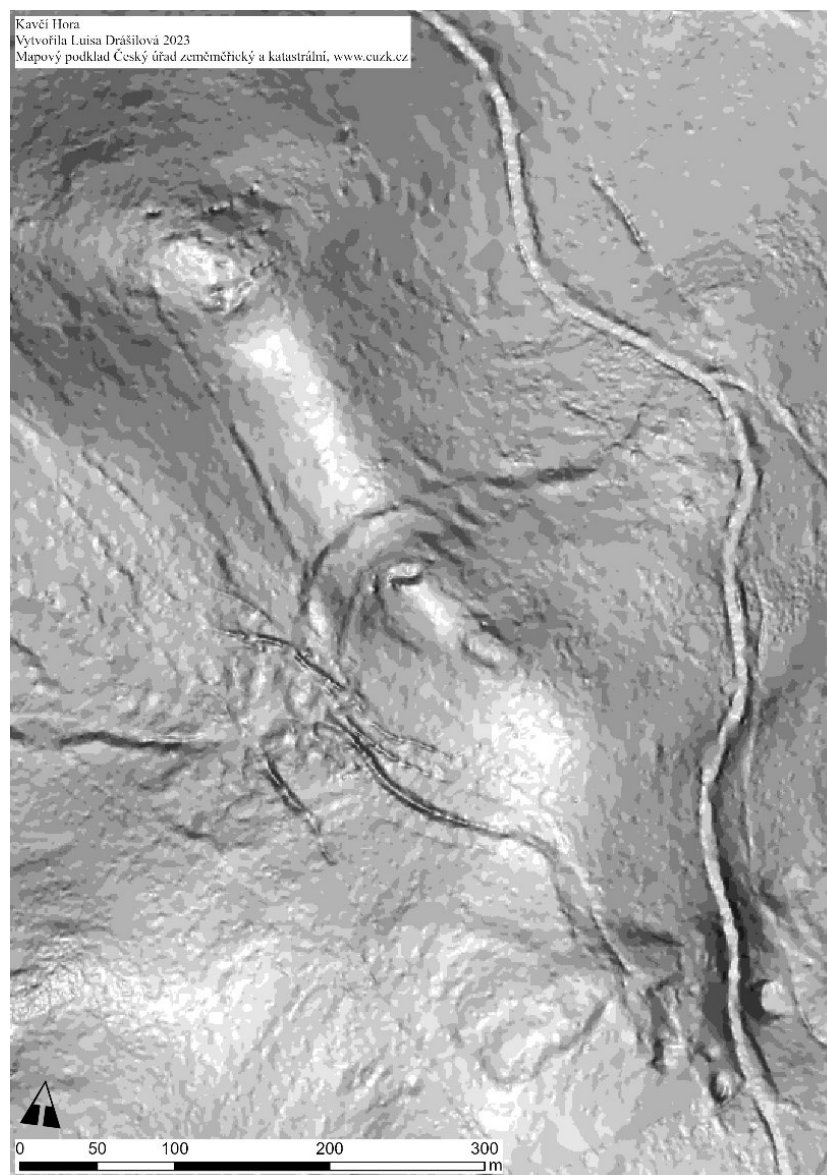
Hrad je prvně zmiňován mezi lety 1284 a 1297 v souvislosti s Ondřejem z Kavčí Hory, jehož původ je spojován s rodem pánů z Dubé a jenž se po hradu nazývá. Zdejší hradní sídlo patrně zaniklo v období kolem poloviny 14. století, kdy byl vystavěn nedaleký hrad Líšno. Nasvědčuje tomu skutečnost, že v pozdější době k hradu Líšno příslušelo tamní okolí. Kavčí Hora je až posléze v 16. století popisována jako pustá ves. Konkrétně je tak zmiňována roku 1544 spolu se vsí Kajšovka, která také příslušela k Líšeňskému panství (Bělohlávek et al., 1985, s. 139; Durdík, 2009, s. 253).

3.3. 5 Podoba areálu hradu

Umístění hradu v krajině nebylo dosud přesně určeno, a proto ani jeho podoba není známa (Durdík, 2009, s. 253). V současnosti se v jeho předpokládané lokaci nachází smíšený les, který je z velké části vykácen. Okolí stejnojmenného vrchu je z důvodu lesnických prací značně nepřehledné, a proto se mi v terénu nepodařilo objevit žádné stopy antropogenního původu, které by indikovaly polohu hradu. Digitální model terénu odhaluje v blízkosti vrchu Kavčí Hory určité terénní úpravy spolu s pravděpodobnými stopami po úvozových cestách v blízkém okolí (obr. 25-26).

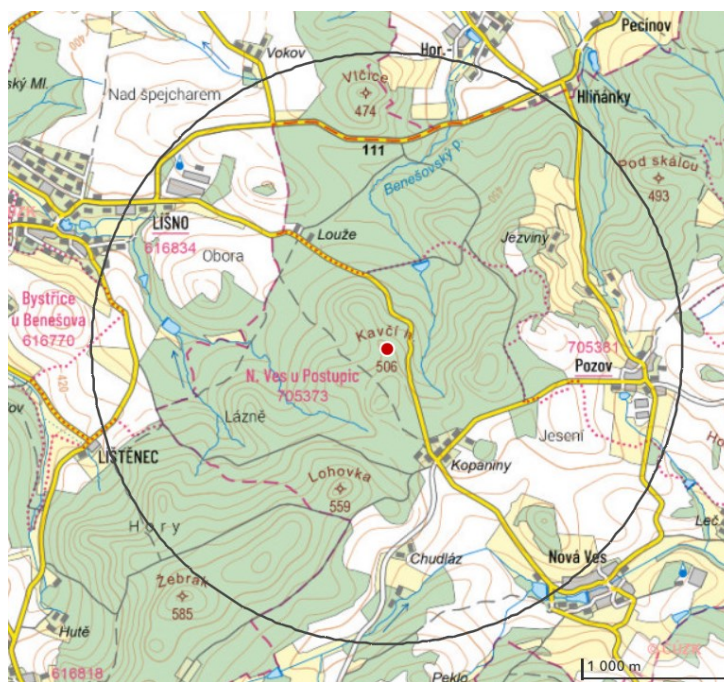
Obr. 25. Kavčí Hora. Digitální model terénu. Červeně vyznačen vrch Kavčí Hory (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 26. Kavčí Hora. Digitální model terénu (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.3. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl vymezen okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě Kavčí Hory, ve kterém se nachází město Bystřice, obec Postupice a obec Struhařov (obr. 27). Do této oblasti se řadí také zámek Líšno, kterému v práci přísluší samostatná kapitola.

Obr. 27. Kavčí Hora. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Město Bystřice leží nedaleko Benešova. Bylo patrně založeno pány z Dubé, kteří mimo jiné vlastnili hrad Líšno, k němuž Bystřice náležely. K roku 1350 je zde uváděn farní kostel. V roce 1420 se tu zastavil Albrecht kníže Rakouský se svým vojskem při cestě ke králi Zikmundovi. Tehdy bylo u Bystřice upáleno několik osob. A. Sedláček uvádí, že během náboženských konfliktů, například v roce 1467, místní lidé údajně pomáhali svým pánům natolik, že získali městské právo. V roce 1645 bylo město vypleněno a vypáleno Švédy (Sedláček, 1998b, s. 90).

První zmínka o Postupicích pochází z roku 1205 a k tomuto roku je tedy doložené jádro vsi. Ve 14. století tu stál kostel, jehož podací pánové byli předci Kostků z Postupic. Na konci 14. či na začátku 15. století tu vznikla tvrz, která byla v roce 1542 zmíněna jako již pustá a byla situována v místě dnešního dvora a lihovaru. V roce 1711 byly Postupice povýšeny na město (Pamatkovykatalog.cz; Sedláček, 1998b, s. 720; Anderlová, 2003, s. 149-150).

V Památkovém katalogu Národního památkového ústavu do vymezeného území zasahuje památkově chráněný zámek Líšno a ochranné pásmo nemovité kulturní památky zámku Konopiště a zámku Jemniště. Hrad Kavčí Hora zde není evidován. K městu Bystřice v Památkovém katalogu přísluší památkově chráněný kostel Nalezení sv. Kříže, kostel sv. Markéty, kostel sv. Martina a kostel sv. Šimona a Judy. K Postupicím přísluší památkově chráněný kostel sv. Martina a tvrz (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Ke všem zmíněným kostelům města Bystřice náleží hřbitov s ohradní zdí a márnicí. Kostel Nalezení sv. Kříže s obdélnou lodí, věží a užším příčným presbytářem je původně románskou stavbou s gotickou a barokní přestavbou a drobnými novodobými úpravami. Kostel sv. Markéty je tvořen obdélnou lodí s pětibokým kněžištěm a hranolovou věží. Loď a věž jsou románského původu a gotické kněžiště pochází z doby kolem roku 1300. Později zde byly provedeny úpravy v barokním slohu a následně také v 19. století. Emporový kostel sv. Markéty byl dříve zasvěcený sv. Linhartovi a byl zřejmě založen v poslední třetině 12. století. Jižně až jihovýchodně od kostela byla situována tvrz, jejíž pozůstatky byly rozebrány v roce 1764. Kostel sv. Martina s obdélnou lodí a věží je datován do doby kolem roku 1200. V 16. století byl přestavěn a následně barokně upraven. Jednolodní Kostel sv. Šimona a Judy s obdélnou lodí, pětibokým presbytářem a věží je gotického původu s pozdější barokní přestavbou (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Součástí Bystřice je ves Tožice, která je doložena k roku 1205 v souvislosti s Janem z Tožic. V severní části Tožic byla nalezena keramika z období mezi 10. a 11. stoletím a jeden fragment z vrcholného středověku (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Martina v Postupicích je obklopen hřbitovem s ohradní zdí. Kostel je datován do poloviny 14. století a proběhly zde pozdně gotické a barokní úpravy (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Tvrz se nachází v části obce Jemniště náležející k Postupicím. Tvrz je doplněna příkopem, sýpkou a vymezenými pozemky. Tvoří propojený komplex budov seskupených kolem obdélného až čtvercového dvora. Jedná se o drobné feudální sídlo patrně již z druhé poloviny 14. století, ale písemně je doloženo až k roku 1542. Tvrz byla renesančně, barokně, klasicistně a novodobě upravována. Dříve byla vodní tvrzí, o čemž svědčí pozůstatky vodního příkopu. V přízemí tvrze je patrný druhotně využitý zazděný fragment ostění portálu, u nějž byl prokázán středověký původ. Také výrazná goticko-renesanční přestavba byla

pravděpodobně provedena před polovinou 16. století. Tvrz je v současnosti nazývána Starým zámekem, protože se nachází v těsné blízkosti pozdějšího zámku (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznam k současnému zámku Líšno, kde byl v roce 1995 proveden vizuální a geodetický průzkum dokumentovaný T. Durdíkem (Aonline.aiscr.cz 2015; záznam C-9116741A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3.4 *Komorní Hrádek*

3.4.1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 363 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.4.2 Lokace

Komorní Hrádek je situován ve stejnojmenné části obce Chocerady u Hvězdonic ve Středočeském kraji, přibližně 15 kilometrů od města Benešov. Jeho poloha na hraně terasy nad řekou Sázavou byla zvolena také z obranných důvodů a negativních zkušeností z dobytí nedalekého hradu Čejchanov, který byl obklopen okolními výšinami. Poloha Komorního Hrádku je převýšena pouze na jižní straně (Durdík, 2009, s. 268-269; Mapy.cz 2023).

3.4.3 Typ hradu

Zřejmě se jedná o hrad typu tzv. blokové dispozice (Durdík, 2009, s. 268).

Obr. 28. Komorní Hrádek. Pohled na současný stav zámku od řeky Sázavy (foto autorka, 2023).

3.4. 4 Historie hradu

Jedná se o zámek, vybudovaný z původního hradu, který byl označován nejen jako Komorní Hrádek, ale také jako Veselé či Hrádek. Komorní Hrádek byl postaven jakožto nástupce zaniklého Čejchanova Hrádku, vzdáleného zhruba 300 metrů (obr. 28-29; Durdík, 2009, s. 268).

Hrad nechal roku 1412 postavit Racek Kobyla z Dvorce na základě oprávnění, které získal od krále Václava IV. Roku 1426 přechází hrad spolu s poplužím, mlýny, lesy a vesnicemi Chocerady, Vráž a Dolince do rukou husitského hejtmána Viléma Kostky z Postupic. K hradu v tomto období náležely také vesnice Bělčice, Čakov a Bučník. Hradní panství je okolo poloviny 15. století jako majetek Bohuše a Zdeňka Kostky z Postupic rozšířeno o panství Dubá včetně jejího hradu, Myšlín, Zlenice a Střímelice. V době mezi lety 1464 a 1466 byly hrady Stará Dubá, Zlenice i Komorní Hrádek dobývány a pobořeny vojskem Zdeňka ze Šternberka. Zdeněk Kostka z Postupic, tehdy již jakožto nejvyšší purkrabí, roku 1467 reagoval tím, že se podílel na obležení a dobytí hradu Konopiště, který byl v držení Zdeňka ze Šternberka. Na počátku 16. století se Komorní Hrádek dostává do majetku Albrechta Rendla z Oušavy, poté Ludvíka Zajímače z Kunštátu a dále do vlastnictví nejvyššího komorníka Království českého Jaroslava ze Šelmberka, po jehož úřadu je hrad nazýván. Následně se Komorní Hrádek stává převážně majetkem pánů z rodu Valdštejnů a Khevenhüller-Metschů. Jan z Valdštejna nechal v 2. polovině 16. století Komorní Hrádek přestavět na renesanční zámek a na počátku 17. století byl Adamem z Valdštejna rozšířen. Následně byl zámek manýristicky, barokně a rokokově přestavován. Současný stav je výsledkem zásahů za Khevenhüllerů v 19. století. V roce 1945 byl Komorní Hrádek na základě rozhodnutí Zemského národního výboru v Praze převzat československou armádou. Byla zde vybudována vojenská letecká ozdravovna a postupně zde byl zbudován prostor pro rekreaci pilotního personálu, který byl využit také Královským letectvem britských ozbrojených sil RAF. V současnosti plní areál Komorního Hrádku funkci vzdělávací instituce a komplex je postupně rekonstruován, restaurován a revitalizován (Šimek et al., 1989, s. 202-203; Sedláček, 1998a, s. 99-101; Durdík, 2009, s. 268; Kolektiv, 2016, s. 7-24, 33; Dráčilová, 2020, s. 49-50; Hrbek a Klejšmíd, 2022, s. 16-17, 22, 24-25, 102-103, 109).

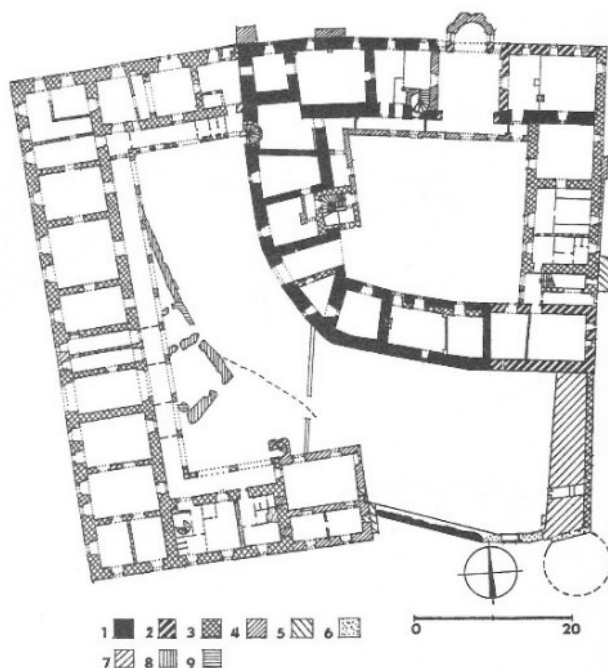
Obr. 29. Komorní Hrádek. Pohled z jihovýchodní strany (foto autorka, 2023).

Nedaleko zámku Komorní Hrádek se směrem na západ nachází hospodářský dvůr Levín, který se v písemných pramenech objevuje již roku 1428. V současnosti je vstup tvořen empírovou bránou s trojúhelným štítem, který zdobí erb knížat Khevenhüller-Metsch (Kolektiv, 2016, s. 68).

V přilehlém okolí hradu Čejchanov a Komorního Hrádku se v pozdním středověku nacházelo panské sídlo u Myšlína, tvrz Vesce ve vsi Chocerady, vsi Dolní či Hradové Střimelice a Strhařov u Mnichovic. Myšlín má společnou historii s Komorním Hrádkem, jak již bylo výše zmíněno. U Myšlína stála tvrz či hrad, jehož nejstarším známým majitelem byl Mikuláš anebo Mikeš Kolovrat z Myšlína, žijící v druhé polovině 14. století. Sídlo u Myšlína posléze zaniklo jako součást panství Komorního Hrádku patrně v období, kdy jej měl v držbě Jaroslav ze Šelmberka. Tvrz Vesce je roku 1356 označena jako sídlo Prockovo a od 16. století byla připojena k panství Komorního Hrádku. Ve vesnici Střimelice byl postaven hrad s kaplí, jehož prvním známým vlastníkem byl okolo 2. poloviny 14. století Jan ze Střimelic. Roku 1474 byl vlastníkem Jindřich Jevišovský z Kunštátu, poté přešel v majetek Sázavského kláštera a následně byl hrad i se vsí připojen ke Komornímu Hrádku jakožto vlastnictví Ludvíka z Kunštátu až do roku 1525. Ve vsi u Strhařova, tedy patrně u dnešního Struhařova se nejspíše nacházela tvrz, jejíž vlastník není z písemných pramenů znám. V 15. století byla tato vesnice připojena k Myšlínskému panství a později také k panství Komorního Hrádku (Sedláček, 1998a, s. 104-105).

3.4.5 Podoba areálu hradu

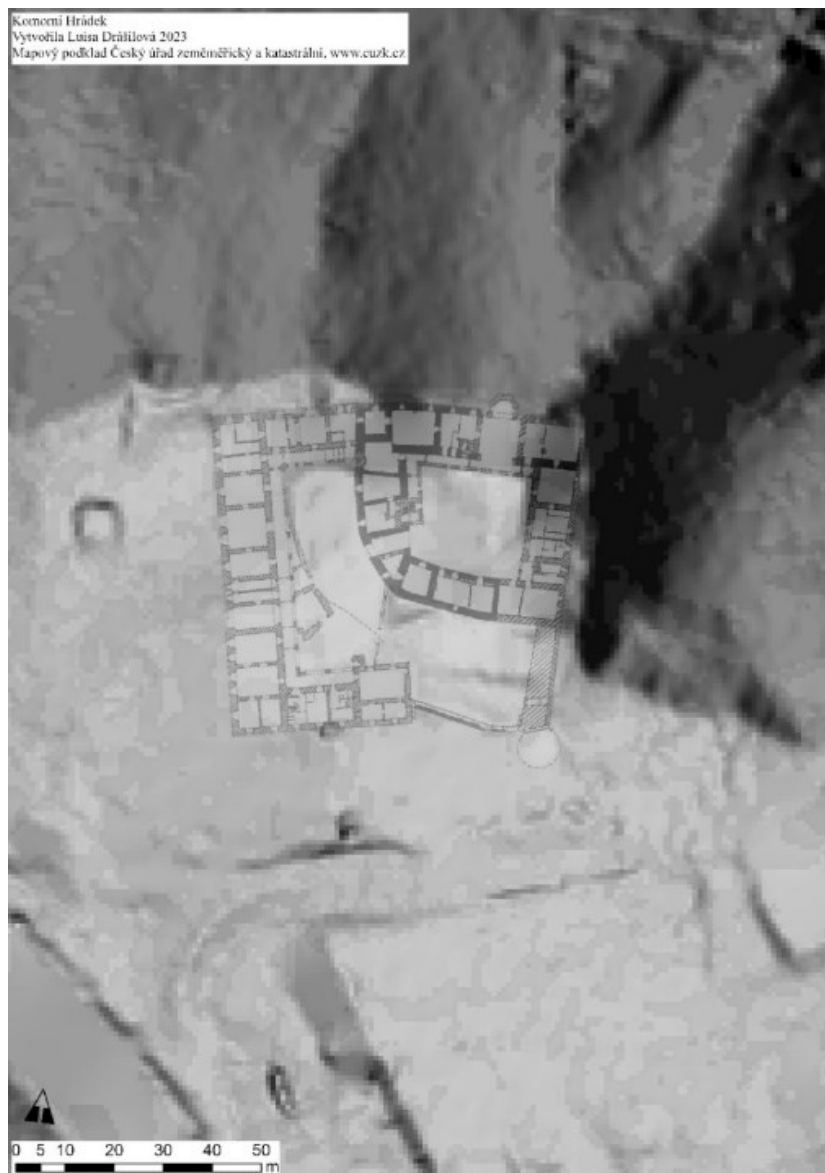
Hrad byl v nejstarší fázi minimálně dvojdílný (obr. 30-32). Část obvodové hradby předhradí byla zachována. Na místě prvního nádvoří byly na základě archeologických výzkumů objeveny relikty dvou staveb, oddělené soutkou, která byla později zastavěna. Tudy patrně vedla vstupní komunikace k jádru hradu (Durdík, 2009, s. 268-269).

Obr. 30. Komorní Hrádek. Půdorys hradu se zachycenými výsledky archeologického výzkumu. 1 - zdivo z 2. desetiletí 15. století, 2 - pravděpodobně zdivo z druhého desetiletí 15. století, 3 - renesanční zdivo, 4 - barokní zdivo, 5 - pravděpodobně barokní zdivo, 6 - novověké zdivo, 7 - zdivo pozdně gotické štítové zdi, 8 - patrně gotická zaniklá zástavba předhradí, 9 - mladší (předmanýristická) fáze zaniklé zástavby předhradí. Čárkovaně archeologicky zjištěný průběh kontreskarpy příkopu jádra a předpokládaný obrys zaniklé, patrně bateriové věže (Durdík, 2009, s. 268).

V období pozdní gotiky byla zkvalitněna obranná funkce hradu, zřejmě v souvislosti s poděbradskými válkami, během nichž byl Komorní Hrádek v 60. letech 15. století dobýván. Hradba předhradí byla přetvořena v masivní štítovou zeď s jednou zachovanou dělostřeleckou komorou. Jihovýchodní nároží předhradí bylo opatřeno zřejmě bateriovou okrouhlou věží, později zbořenou v novověku. Zmíněná štítová zeď vznikla jako přízdívka k původní hradbě předhradí, která se později potýkala se statickými problémy, a proto k ní byla v baroku vybudována nová přízdívka, která nyní tvoří vnější líc ohrazení (Durdík, 2002, s. 46; Durdík, 2009, s. 269; Durdík, 2011, s. 52).

Jádro hradu mělo čtvrtkruhový půdorys a bylo na jeho jižní a západní straně chráněno dnes již zaniklým příkopem. V severozápadním nároží jádra hradu stála čtverhranná věž. Jádro hradu bylo na severní a obloukovité jihozápadní a jižní straně obestavěno zástavbou. Prostor východní strany jádra zanikl v době renesance (Durdík, 2009, s. 269).

Obr. 31. Komorní Hrádek. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 32. Komorní Hrádek. Digitální model terénu. Červeně vyznačena lokace zámku (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.4. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl vymezen okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě Komorního Hrádku, ve kterém se nacházejí obce Hvězdonice, Chocerady, Kaliště, Ostředek a Vranov (obr. 33). Existence těchto obcí je doložena již v pozdním středověku a blíže se tomuto území věnuji v podkapitole „3.1. 6 Situace v zázemí hradu“ příslušející k hradu Čejchanův Hrádek, neboť se obě lokality nacházejí v těsné blízkosti a jedná se tak o stejné území.

Obr. 33. Komorní Hrádek. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

3.5 Konopiště

3.5.1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 375 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.5.2 Lokace

Hrad, později přestavěný na zámek, se nachází na ostrožně nad velkým rybníkem ve stejnojmenné části obce města Benešov ve Středočeském kraji (obr. 34). Terén Konopiště je vyvýšen nad okolní krajinu, která se až po 500 m od hradu mírně zdvíhá jižním směrem a po 800 metrech severozápadním směrem. Hrad původně ležel v blízkosti obchodní cesty vedoucí ze severu na jih přes Benešov a v rámci komunikace směřující z východu na západ, konkrétně z Benešova do Vladislavic, dnešních Václavic (Slabý, 2021c, s. 13; Mapy.cz 2023).

3.5.3 Typ hradu

Nejstarší fáze hradu dle T. Durdíka odpovídá svou formou francouzskému kastelu, který umožňuje aktivní obranu pokrývající mrtvé prostory. Typ tzv. francouzského kastelu se vyznačuje pravidelným půdorysem a větším množstvím věží umožňující flankování, tedy křížovou palbu před hradem. Hypotéza T. Durdíka, který považoval Konopiště za tzv. francouzský kastel inspirovaný prostředím Francie, naráží dle L. Slabého na skutečnost, že hrad postrádá zachované střílny ve věžích, které by umožnily aktivní obranu tzv. flankování. Také J. Varhaník oponuje tvrzením, že přestože je Konopiště dáváno do kontextu s francouzskou hradní architekturou, tak v současnosti půdorys tohoto hradu nemá nikde západně od České republiky svou konkrétní předlohu a hrad proto považuje za domácí modifikaci importovaného štaufského vzoru. V současnosti je tedy dle L. Slabého přítomnost tohoto typu v České republice obecně spíše neuznávána. Nicméně se jedná o pokrokovou stavbu, která v době založení hradu značně převyšovala tehdejší potřeby, o čemž vypovídá i skutečnost, že k první přestavbě došlo až v 16. století a upravovány byly především obytné složky hradu (Bělohávek, 1985, s. 150; Varhaník, 2019, s. 168-169, 174; Drášilová, 2020, s. 50; Slabý, 2021b, s. 14-15).

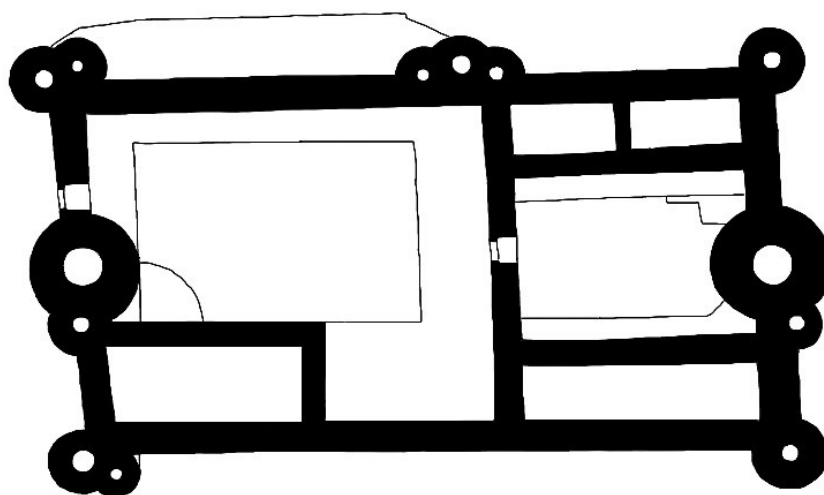
Obr. 34. Konopiště. Pohled na zámek z jižní strany (foto autorka, 2023).

3.5. 4 Historie hradu

Konopiště bylo vystavěno v druhé polovině 13. století. Zakladatel hradu Konopiště není s jistotou objasněn. Podle T. Durdíka jej nechal založit buď král či pražský biskup Tobiáš. L. Slabý se domnívá, že hrad mohl být vystavěn Milotou z Dědic, který zahynul roku 1307 či jeho potomky mezi lety 1311 a 1318. T. Durdík při datování výstavby Konopiště vycházel mimo jiné ze zachovaných architektonických prvků, mezi které se řadí sdružená okénka pocházející patrně z osmdesátých let 13. století, nicméně tato datace není jednoznačná. Zachována jsou také ostění dvou okének v přízemí jižního paláce ve vnitřním prostoru nádvoří, která zřejmě spadají do období mezi pozdním 13. stoletím a první čtvrtinou 14. století (Dráčilová, 2020, s. 50; Slabý, 2021a, s. 13-14; Slabý, 2021b, s. 15).

Roku 1318 je hrad prvně zmiňován v písemných pramenech v souvislosti s bratry Benešem a Dobešem z rodu Benešoviců, kteří sídlo vlastnili a užili predikát z Konopiště. Roku 1327 hrad a sousední statky získávají Šternberkové, kteří jej drželi až do roku 1590. V roce 1440 Konopiště vlastní Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, který se zpočátku řadil mezi hlavní stoupence krále Jiřího z Poděbrad. Roku 1450 se podílel na dobytí hradu Zbořeného Kostelce, který za své zásluhy získal a přidružil jej ke Konopišťskému panství. Posléze se ovšem připojil k odpůrcům Jiřího z Poděbrad a stal se vůdcem Zelenohorské jednoty. Hrad byl během poděbradských válek roku 1467 obležen a po téměř dvou letech, v roce 1468 dobyt vojsky Jiřího z Poděbrad. Konopišťské panství, ke kterému příslušel také Benešov, obdržel syn Jiřího z Poděbrad, münsterberský kníže Hynek a později se roku 1479 stalo opět majetkem rodu

Šternberků. V roce 1603 Konopiště koupila Dorota Hodějovská, rozená Hrzánová z Harasova. Roku 1623 hrad odkoupil Albrecht z Valdštejna, který jej téhož roku prodal Pavlu Michnovi z Vacínova. Koncem třicetileté války, roku 1648, bylo Konopiště dobyto Švédy. V roce 1716 hrad získává nejvyšší purkrabí Českého království Jan Josef z Vrtby, který nechal Konopiště upravit a v přestavbách pokračoval také František Václav z Vrtby. Roku 1830 se Konopiště stává majetkem Lobkoviců, po kterém od roku 1887 sídlo držel František Ferdinand d'Este. Následně bylo Konopiště dále přestavováno a dnešní podoba je výsledkem rozsáhlých zásahů Josefa Mockera mezi lety 1887 a 1914. Po první světové válce se Konopiště stalo vlastnictvím Československé republiky. Během druhé světové války bylo Konopiště využíváno jakožto velitelské sídlo jednotek SS. V současnosti je zámek Konopiště zpřístupněn veřejnosti (Bělohávek, 1985, s. 150-152; Dráčilová, 2020, s. 50; Slabý, 2021a, s. 13-14; Kypta a Marounek, 2022, s. 147).

Obr. 35. Konopiště. Půdorys hradu (Slabý, 2021b, s. 14).

3.5. 5 Podoba areálu hradu

Jedná se o dvoudílný hrad obdélné dispozice (obr. 35-37). Uprostřed východní strany hradu se nachází velká okrouhlá věž. V obou rozích této strany tvořené masivní hradbou stávaly menší okrouhlé vystupující věže, z nichž je dochována pouze severovýchodní. Vstup do nárožních věží byl zřejmě možný z paláců při severní a jižní hradbě vnitřního hradu. Západní strana byla postavena obdobně jako východní, lišila se ovšem nižší hradbou i věžemi. Hrad byl rozdělen hradbou na dva úseky odlišných rozměrů. Na severním konci zmíněné hradby stála další vystupující okrouhlá věž. Válcové schodišťové vížky byly přistaveny ke všem hradním věžím,

pouze dvě nárožní věže na východní straně je postrádaly. Výjimku představuje severní věž na hranici obou úseků hradu, ke které přiléhaly dvě schodišťové vížky. Hrad byl obklopen parkánem a oboustranně vyzděným příkopem (Bělohávek, 1985, s. 150; Varhaník, 2019, s. 168).

Obr. 36. Konopiště. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu dle L. Slabého (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Konopiště bylo jako majetek Zdeňka Konopišťského ze Šternberka zřejmě po 23. dubnu 1467 obleženo a v prosinci 1468 dobyto vojsky Jiřího z Poděbrad. Dobývání hradu bylo zřejmě řízeno Zdeňkem Kostkou z Postupic a v září roku 1468 se vedení obléhání ujmul Mikuláš Trčka z Lípy. Obléhání hradu Konopiště mělo alespoň částečně formu blokace protivníka, čemuž nasvědčují i několikrát uzavřená příměří uváděna ve Starých letopisech českých. Jedná se o nejdéle trvající středověké obležení v Čechách a posádka hradu se nakonec po zhruba osmnácti

měsících sama vzdala kvůli nedostatku zásob, což svědčí o výjimečných obranných kvalitách hradu, ale také o silné morálce obránců. Zároveň toto obléhání vypovídá o pevné vůli Jiřího z Poděbrad hrad dobýt. Během obléhacích prací byl hrad obepnut prstencem opevnění. Souvislý blokační systém tak podle J. Kypty a J. Marounka, mohl pokrýt veškeré přístupové cesty k hradu. V okolí hradu se dle P. Meduny nachází šest areálů, které by mohly souviset s obléhacími pracemi z poděbradských válek, přičemž pouze tři z nich lze s těmito pracemi spojit bezpečně, s čímž souhlasí také J. Kypta a J. Marounek. První z nich je situován na návrší Tuškov nad rybníkem, další prostor obláhatelů se nacházel na protilehlé straně rybníka a poslední z areálů byl vybudován severně od hradu u viditelné terénní hrany nad potočným údolím. Kromě obléhacích prací dochovaných na návrší Tuškov, byly zbylé areály značně ovlivněny širokými a hlubokými erozními rýhami. Mezi dochované obléhací práce se řadí ležení, ve kterých jsou patrné provozní a obytné konstrukce, okrouhlé bašty, pevnůstky, prakoviště či relikty palebných a střeleckých postavení (Drášilová, 2020, s. 50-51; Kypta a Marounek, 2020, s. 11-19; Kypta a Marounek, 2022, s. 144-160).

Obr. 37. Konopiště. Digitální model terénu. Lokace vyznačena červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚŽK, 2023).

Obléhání je také doloženo dobovými zprávami, které vypovídají o probíhajících konfliktech (Drášilová, 2020, s. 50-51). Zajímavým zdrojem informací je dopis ze 13. prosince 1468. Poddaní z městečka Miličín, které je vzdáleno přibližně 23 kilometrů, v tomto psaní adresovaném Janovi z Rožmberka vypovídají, že jim Mikuláš Trčka ovládající Vlašim způsobil škody. Další újmy se dopustila vojska Zdeňka Konopištského, která se v krajině pohybovala v souvislosti s obléháním Konopiště. Vůdce Zelenohorské jednoty, který se v Miličíně zdržoval zde zadržel několik vozů, pící ze stodol a 24 koní, z nichž byli pouze tři vráceni. Došlo také k vybrání některých zásob a městečko bylo zapáleno. Oheň se podařilo včas uhasit, a tak vyhořela pouze jedna z místních staveb. Miličínští byli následně také nuceni odevzdat určité částky jakožto hold. V dopise se mimo jiné uvádí, že vojsko přicházelo do městečka z bašt a proto se J. Kypta a J. Marounek domnívají, že se jednalo o obléhatele Konopiště. Z tohoto dopisu je tak patrné, jak obléhání hradů ovlivňovalo širší okolí (Kypta a Marounek, 2022, s. 146).

Přestavba Konopiště v zámek a zbudování zámeckého parku v jeho blízkosti zajisté vedla k vymazání některých stop obléhacích prací. Interpretaci zachovaných reliktních obléhacích prací komplikuje skutečnost, že zámek Konopiště byl během druhé světové války využíván jako velitelství přilehlého vojenského výcvikového prostoru a tehdy vybudované obranné objekty mohou být zaměňovány se stopami středověkého obléhání. Přilehlé území u Konopiště je částečně zalesněno, nicméně zde byly prováděny zemědělské a lesnické práce narušující pozůstatky obléhacích prací a některé okolní plochy jsou zastavěny. Značná část obléhacích prací byla podle J. Kypty a J. Marounka zřejmě soustředěna na jihovýchodním, zvýšeném předpolí hradu, na návrší známém jako Šiberna, kde ovšem veškeré možné památky po obléhacích pracích zanikly patrně v důsledku terénních parkových úprav (Drášilová, 2020, s. 51; Kypta a Marounek, 2020, s. 14; Kypta a Marounek, 2022, s. 147).

V roce 2020 byl J. Kypkou a J. Marounekem započat stále probíhající detektorový průzkum zaměřený na relikty obléhacích prací objasňující jejich účel a stáří. Byly tak mimo jiné objeveny projektily do ručních palných zbraní a hroty kušových šípů (Kypta a Marounek, 2022, s. 147, 150).

3.5. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě zámku Konopiště, který zahrnuje město Benešov, město Bystřice, obec Chlístov a obec Václavice (obr. 38). Město Bystřice je popsáno v podkapitole „3.3. 6 Situace v zázemí hradu“ náležející k hradu Kavčí Hora.

Benešov byl v 11. století opevněnou osadou. První písemná zmínka o Benešově pochází z rozmezí let 1219 a 1222, kdy je zmiňován Beneš z Benešova. Benešov byl situován na současném Karlově a později byl vystavěn v nynější poloze s pravidelným uspořádáním. Zdejší kostel byl posvěcen v roce 1070. V polovině 13. století páni z Benešova nechali založit minoritský klášter. V této době vznikl také hrad Konopiště, ke kterému Benešov posléze příslušel. V roce 1420 byl Tábority vypálen místní klášter. V roce 1451 a 1473 tu byly projednávány zemské záležitosti. Roku 1451 se jich účastnil také Jiří z Poděbrad. Benešov byl poničen v roce 1627 v rámci náboženských konfliktů a také roku 1648, kdy jej vyplnili Švédí (Pamatkovykatalog.cz; Sedláček, 1998b, s. 15; Anderlová, 2003, s. 1).

Obr. 38. Konopiště. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Archeologické nálezy dokládají osídlení Benešova od 13. století až do novověku. Byly zde objeveny nálezy středověkých kachlů, keramiky a nádob ze 14. a 15. století a další nálezy z období mezi 14. a 19. stoletím. Z doby mezi 14. a 15. století pochází depot mincí 509 grošových a drobných mincí, které byly uloženy patrně v šedesátých až sedmdesátých letech 15. století. Z prostoru Na Karlově pochází nález únětické dýky (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Poblíž Benešova se nachází obec Chlístov, která se dříve nazývala Lačnice. K roku 1342 se tato obec uvádí jako součást újezdu Vadslavského neboli Benešovského. Ke změně názvu Lačnice v Chlístov došlo v 16. století (Sedláček, 1998b, s. 311, 496).

Ves Václavice byla v roce 1336 uváděna jako oppidum. V roce 1810 bylo při kopání základů školy čp. 35 nalezeno spáleniště a základy zdiva. Na západní straně vsi byly v 19. století objeveny lidské pozůstatky a železné zbraně. Z blíže neurčené lokality pole u Václavic či z prostoru u kostela sv. Václava byly detekovány hradištní nálezy. Konkrétně se jedná o enkolpion z 11. století pocházející pravděpodobně z hrobu, pět bronzových záušnic a jeden kostrový hrob (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Památkový katalog Národního památkového ústavu eviduje v rámci daného území památkově chráněný zámek Konopiště s přiléhajícím ochranným pásmem. K městu Benešov se v Památkovém katalogu řadí památkově chráněná kulturní památka staré elektrárny, předsunuté opevnění Šance, ochranné pásmo souboru památek v Benešově, zřícenina minoritského kláštera, kostel sv. Mikuláše, kostel sv. Jakuba a kostel sv. Vavřince. K Václavicím Památkový katalog zaznamenává památkově chráněný kostel sv. Václava (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Stará elektrárna v areálu zámku Konopiště představuje dřívější vodní mlýn s jádrem z 15. století. Na začátku 20. století byla výrazně přestavěna. Čerpadla odtud vedla vodu do nádrží ve velké věži, kde poháněla zámecký výtah (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Předsunuté opevnění Šance se nachází na okraji menšího lesa v jihozápadním sousedství Benešova. Jedná se o členitý terén se zahloubenými objekty a zříceninou obklopenou valem. V současnosti není jejich funkce a stáří objasněna (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Ochranné pásmo souboru památek v Benešově zahrnuje historicky významné území města, které má základy již v raném středověku. Unikátní památkový celek se skládá z areálu

minoritského kláštera, prostoru kostela sv. Mikuláše, nového židovského hřbitova a měšťanského secesního domu čp. 74 z počátku 20. století (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Zřícenina minoritského kláštera je situována severně od náměstí města Benešov. Klášter je gotického původu ze 14. století a dochována je z něho zřícenina kostela a mladší zvonice. Původní rozložení a rozsah kláštera je nejasný. Historické prameny uvádí, že zdejší konvent minoritů byl založen proboštem staroboleslavské kapituly Tobiášem z Benešova v roce 1247. Roku 1294 konvent s městem vyhořel a později byl znovu obnoven. Chrám byl vybudován ve druhé polovině 14. století, kdy byl spolu se zdejším panstvím v držení Šternberků již od roku 1327. V roce 1420 klášter opět vyhořel, ve druhé polovině 15. století byl využíván bez kleneb a střech a dále chátral. K jeho zániku přispěl také požár v roce 1648, který byl způsobený Švédy. V areálu minoritského kláštera byly objeveny hroby s esovitými záušnicemi (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Mikuláše je umístěný na severovýchodním okraji historického jádra města, v části zvané Na Karlově. Trojlodí kostela je datováno do poslední třetiny 13. století, další části pochází z období po polovině 14. století a proběhly zde také renesanční a barokní úpravy. Součástí areálu kostela je socha sv. Jana Nepomuckého, zvonice, náhrobek MUDr. V. Haeringa a některé další pozemky. Při výzkumu dokumentovaném v roce 1947 byly nalezeny hroby, keramika a mince ze 16. století (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Jakuba na Chvojně je raně gotická stavba s pseudoslohovými úpravami. V bezprostředním okolí kostela je hřbitovní zeď s bránou, boží muka a jsou zde patrné archeologické stopy feudálního sídla. V blízkosti dnešního kostela bylo na konci raného středověku situováno hradiště, na jehož vrcholu byl počátkem vrcholného středověku vybudován dvorec s tribunovým kostelem. Kostel byl založen na začátku či v první polovině 13. století. Nejstarší zmínka o zdejším osídlení pochází z roku 1318 v souvislosti s Dětrichem z Chvojna a kostel je uváděn v roce 1352 (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Vavřince v Okrouhlicích je datován do první poloviny 14. století a později byl barokně přestavěn. Ke kostelu náleží zvonice, márnice, ohradní zeď a pozemek hřbitova (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Václava s ohradní zdí a bránou je datován do konce 13. století. Písemně je doložen k roku 1271. Byly zde provedeny i mladší úpravy kostela, o čemž vypovídá například barokní vstupní brána. Na hřbitově u kostela byly nalezeny esovité záušnice (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy k několika lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o záznam vytvořený P. Vařekou v roce 1992 vztahující se k zámku Konopiště. Byla zde objevena pozdně středověká a novověká keramika a bylo zdokumentováno zjištěné kamenné zdivo (Záznam C-9116707A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). T. Durdík roku 1984 na vrchu Tuškov nad zámeckým rybníkem dokumentoval relikty obléhacích prací z roku 1467 (Záznam C-9116704A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V roce 2007 byl T. Durdíkem proveden vizuální a geodetický průzkum obléhacích prací situovaných u Konopišťského rybníka, který shledal, že stav zdejší památky je setrvalý a bez rušivých zásahů (Záznam C-9100198A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Z roku 1986 pochází údaj o nalezené munici v prostoru mezi zámkem Konopiště a vsí Jarkovice (Záznam C-9116692A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

V Benešově byly roku 1953 nalezeny zlomky blíže nespecifikované keramiky při stavbě drůbežárny (Záznam C-9116568A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V Chlístově u Benešova u kapličky sv. Jana byla v roce 1941 náhodně objevena kamenná sekera z neolitického období (Záznam C-9116671A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Ke sledované oblasti se vztahuje také záznam o hradišti v části obce Chvojen u Benešova dokumentovaný J. Marounkem (Záznam C-N9000096 Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3. 6 *Kožlí*

3.6. 1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 325 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.6. 2 Lokace

Nachází se na ostrožně nad soutokem Tisemského a Janovického potoka. Hrad Kožlí je kromě severní strany obklopen podobně vysokými a vyššími polohami. Leží u obce Tisem a je vzdálen přibližně 4,5 kilometru od města Benešov ve Středočeském kraji (obr. 39; Menclová, 1972, s. 95; Bělohávek, 1985, s. 161; Durdík, 2009, s. 286; Durdík a Sušický, 2015, s. 78; Drášilová, 2020, s. 52; Slabý, 2022, s. 59; Mapy.cz 2023).

3.6. 3 Typ hradu

Jedná se o hrad tzv. dvoupalácové dispozice (Durdík, 2009, s. 287; Durdík a Sušický, 2015, s. 80; Drášilová, 2020, s. 52).

Obr. 39. Kožlí. Pohled do vnitřního areálu jádra hradu (foto autorka, 2023).

3.6. 4 Historie hradu

Kožlí je prvně uváděno v písemných pramenech roku 1318 ve spojitosti se Ctiborem z Kožlí. Hrad je následně zmiňován v roce 1362, kdy jsou po něm zvaní bratři Heřman a Konrád z Kožlí. Počátkem 15. století je hrad v majetku Petra z Pětichvost a později v roce 1414 je Kožlí vlastnictvím Beneše Libúna z Dubé. Beneš Libún z Dubé se roku 1434 účastnil bitvy u Lipan v řadách panského vojska a podílel se také na dobývání hradu Ostromeče v roce 1435. Součástí panství hradu Kožlí v této době zřejmě byly statky na Chvojně, ves Tisem, tzv. Kozelské lesy a po určitou dobu také dvůr v Sedlečku. V druhé polovině 15. století je hrad v rukách Zdeňka Konopištského ze Šternberka, který jej připojil k blízkému Konopišti. Následně hrad ztrácí na významu a patrně zaniká nejspíše v souvislosti s poděbradskými válkami, během nichž bylo Konopiště dlouze obléháno mezi lety 1467 a 1468. Přesto je Kožlí roku 1495 zmiňováno jako tvrz. V roce 1590 je Kožlí popisováno jako pusté. Poblíž hradu probíhala od druhé poloviny 16. století s přestávkami až do 19. století těžba rud. Počátkem 19. století bylo ke vstupu na hrad vybudováno schodiště z pálených cihel a vznikaly zde stezky (Menclová, 1972, s. 95; Durdík, 1976, s. 127; Bělohávek, 1985, s. 161; Sedláček, 1998a, s. 47; Durdík, 2009, s. 286; Durdík a Sušický, 2015, s. 78-79; Drášilová, 2020, s. 52; Slabý, 2022, s. 60-62, 65-66).

Zříceniny hradu jsou chatrné a podléhají destrukcím. Velká část zbývajících hradebních zdí byla stále zachována na počátku 40. let 20. století, ale krátce poté došlo k zřícení zdiva na několika místech. Roku 1999 došlo ke zřícení částí parkánové hradby jádra a hradu uškodilo také odlesnění jihozápadní části jádra. Lesní hospodářství, zahrnující opakované odlesňování a zalesňování má výrazný negativní dopad na pozůstatky hradu Kožlí (Bělohávek, 1985, s. 161; Durdík, 2002, s. 48; Slabý, 2022, s. 67).

Po roce 2016 vystavěl spolek Příznivci hradu Kožlí, z. s. kamenné schody, umožňující snadnější přístup na hrad a areál hradního jádra byl odlesněn. Bylo tím sníženo působení eroze a byly zmírněny škody na konstrukcích v místech, kudy lidé přicházeli na hrad. Přestože je přístup této organizace Lukášem Slabým (2022) vítán, upozorňuje také na určitá rizika, která některými zásahy bez odborné konzultace a dohledu mohou vznikat. Lukáš Slabý (2022) uvádí jako příklad provedené odlesnění, které nezamezilo nadále pokračující destrukci dochovaných kamenných konstrukcí hradu. V jádře hradu bylo vytvořeno posezení v podobě laviček a stolů s ohništi a pro větší bezpečí bylo vybudováno dřevěné zábradlí. Ztotožňuji se s názorem Lukáše

Slabého (2022), že by bylo prospěšné relikty hradu Kožlí odborně zajistit a konzervovat pro větší bezpečí návštěvníků a k zachování památky pro další generace (Slabý, 2022, s. 68-69).

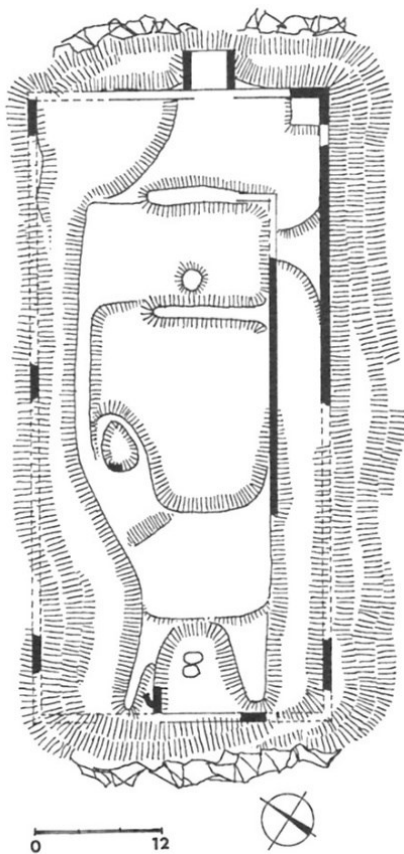
Obr. 40. Kožlí. Pohled z jihovýchodní strany jádra hradu. Vpravo zachycen vnitřní líc parkánové hradby (foto autorka, 2023).

3.6. 5 Podoba areálu hradu

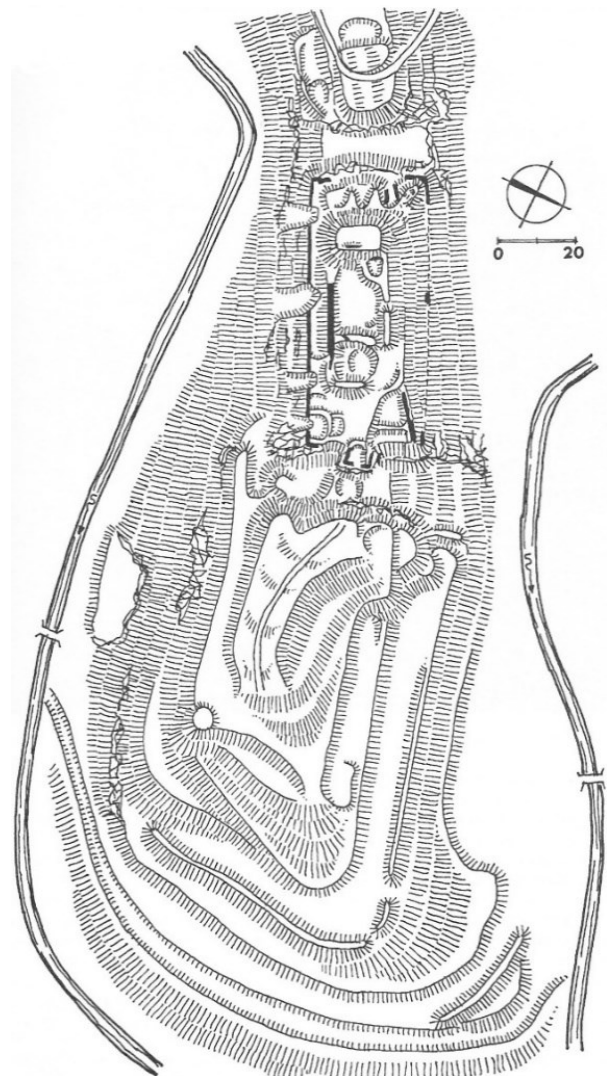
Areál hradu byl dvojdílný (obr. 41). Kožlí je situováno na ostrožně, jejíž klesající širší část tvořila předhradí. Jádro hradu bylo obdélné, celé obehnané parkánem a chráněné dvěma hlubokými příkopy. Vstup do hradu umožňovala čtverhranná branská věž a pravděpodobně také padací most. Jádro představovaly dva obdélné paláce propojené hradbami, přičemž zřejmě k západnímu paláci přiléhala schodišťová vížka v prostoru rohu nádvoří. Zachovanější východní čelní palác byl ve spodní úrovni plochostropý. Přítomnost dalších stavebních konstrukcí se předpokládá ve východním úseku parkánu. Kožlí z hlediska typologie představuje snad nejstarší hrad tzv. dvoupalácové dispozice, který byl možným vzorem pro blízký hrad Líšno ze druhé poloviny 14. století (obr. 39-44; Menclová, 1972, s. 95; Durdík, 1976, s. 127; Bělohlávek, 1985, s. 161; Sedláček, 1998a, s. 46; Durdík, 2009, s. 286-287; Durdík a Sušický, 2015, s. 79-80; Dráčilová, 2020, s. 52; Slabý, 2022, s. 70).

Okolí hradu bylo patrně osídleno již v 11. a 12. století. Jsou zde dochované pozůstatky rybníční soustavy ve formě hrází a úvozových cest. Jednou z blízkých komunikací byla cesta

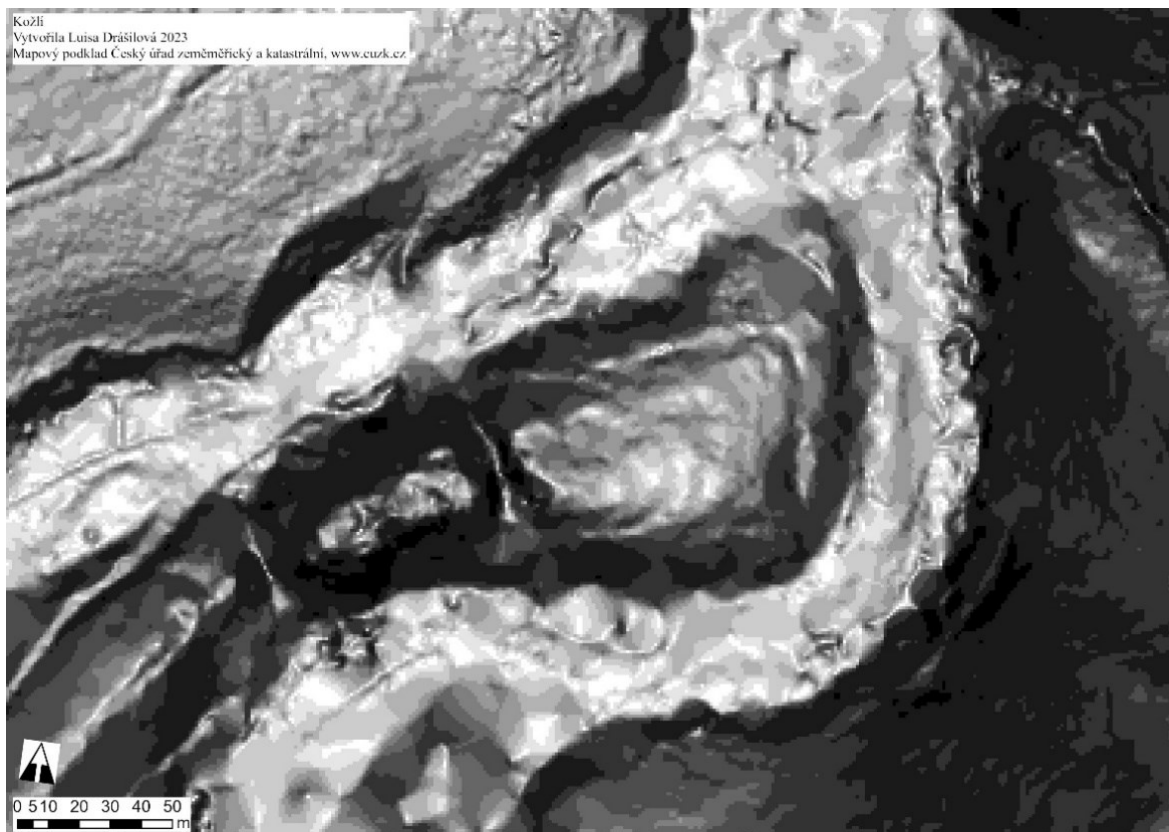
vedoucí z Benešova přes údolí Janovického potoka směrem na Neveklov. Blízká ves Zaječí je v písemných pramenech uváděna již v roce 1000, kdy byla darována ostrovskému klášteru u Davle. Ze 13. století jsou písemně doloženy obce Benešov, a to mezi lety 1219 a 1222, Krusičany k roku 1271, Kavčí Hora k roku 1284, Neveklov k roku 1285 nebo současně Václavice k roku 1271 a přibývá také archeologických dokladů kupříkladu k obci Chvojen (Slabý, 2022, s. 59-60).

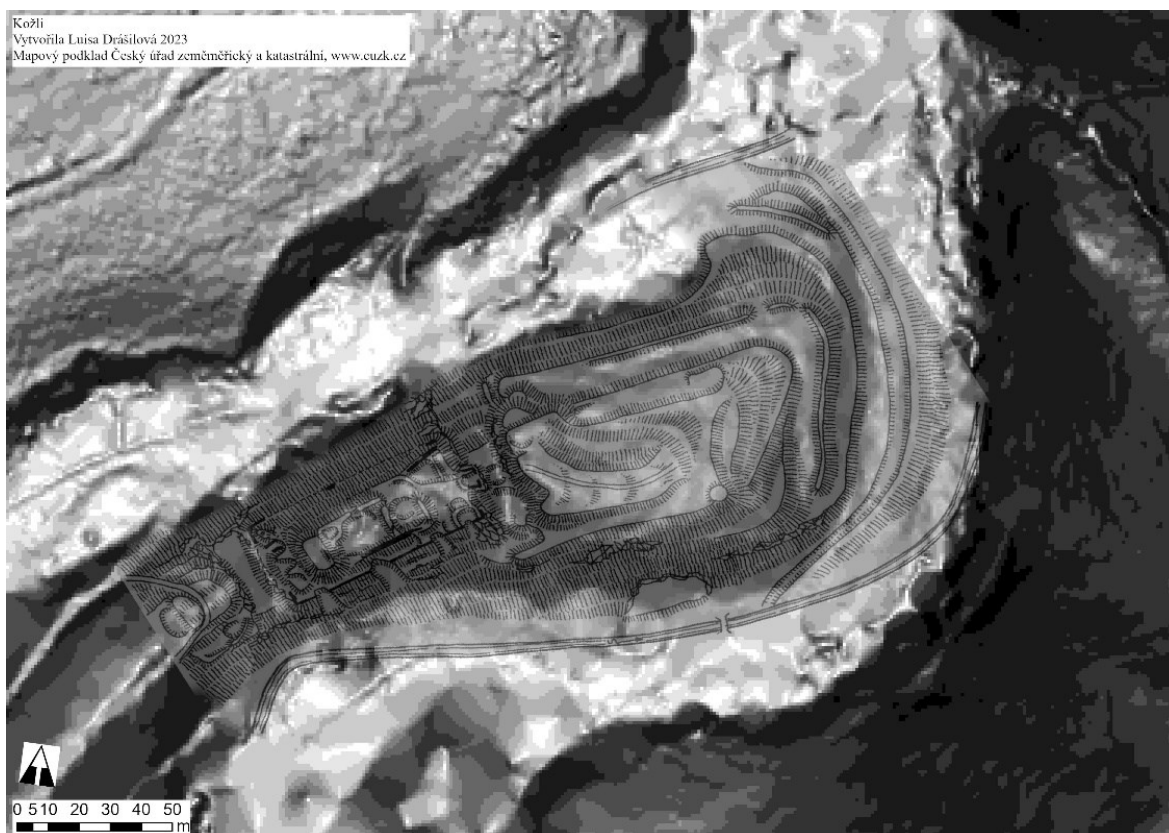
Obr. 41. Kozlí. Terénní náčrt jádra hradu (vlevo; Durdík, 2009, s. 286).

Obr. 42. Kozlí. Terénní náčrt celkové situace hradu podle T. Tomička (vpravo; Durdík, 2009, s. 287).

Obr. 43. Kožlí. Digitální model terénu (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 44. Kožlí. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu T. Durdíka (2009) vytvořeným podle T. Tomička (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.6. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě hradu Kožlí, který zahrnuje město Benešov, město Bystřice, město Neveklov, obec Tisem a obec Václavice (obr. 45). Město Benešov a obec Václavice jsou rozepsány v podkapitole „3.5. 6 Situace v zázemí hradu“ příslušející k hradu Konopiště. Město Bystřice je popsáno v podkapitole „3.3. 6 Situace v zázemí hradu“ náležející k hradu Kavčí Hora.

Obr. 45. Kožlí. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Neveklov byl vlastněn rodem Rožmberků. Jindřich z Rožmberka v roce 1285 prodal město Neveklov klášteru Zderazskému, ale tento prodej byl králem v roce 1305 zrušen. Patrně kolem roku 1300 byla v jihozápadní části města Neveklov čp. 13 založena tvrz, která zanikla v druhé polovině 15. století a dochovány jsou pouze náznaky příkopu a valu. Ve 14. století je tu uváděn farní kostel, jehož patrony byli vladykové Tloskovští a Spolští. Koncem 18. a počátkem 19. století byly některé části Neveklova poničeny požárem. Kolem roku 1910 bylo při vytváření základů pro dům Skopcových nalezeno přibližně 1000 pražských grošů a dalších

mincí ve dvou nádobách. Depot zde byl uložen za vlády Vladislava Jagellonského (Sedláček, 1998b, s. 646; Anderlová, 2003, s. 131-132; Památkovykatolog.cz 2015).

Památkový katalog Národního památkového ústavu eviduje v rámci daného území památkově chráněný hrad Kožlí, kostel sv. Havla, kostel sv. Maří Magdalény a kostel sv. Václava (Památkovykatolog.cz 2015).

Ke kostelu sv. Havla a sv. Maří Magdalény přiléhá márnice a hřbitov s ohradní zdí. Kostel sv. Havla je raně gotickou stavbou a později byl renesančně a barokně upravován. Nachází se jihozápadně od náměstí Neveklova a písemně je doložen k roku 1352. Kostel sv. Maří Magdalény je situován v Bělicích. Kostel je z první poloviny 14. století a byl barokně upravován. V roce 1310 je uváděna kaple se vsí v Bělicích, která byla vlastnictvím kláštera Ostrov. Kostel sv. Václava u Chvojínka je z konce 13. století s renesančními a novorománskými úpravami. Písemně je kostel doložen od roku 1352. Přiléhá k němu kamenný kříž, pozemek hřbitova s ohradní zdí a branou. Jihovýchodně od kostela byla údajně situována tvrz se studnou, která v současnosti není patrná (Památkovykatolog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy k několika lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o záznam T. Durdíka vztahující se k hradu Kožlí, kde mezi lety 1973 a 2007 probíhal povrchový sběr a stavebně-historický průzkum. Průběžně byl stav této lokality sledován. V roce 2009 v muzeu Benešov přibylo množství artefaktů pocházejících z nelegálních výkopů v prostoru hradu Kožlí. Byl zde nalezen hřeb či nýt, prejz, část zvířecí kosti a fragment keramiky (Záznam C-9116895A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). L. Slabý v roce 2018 dokumentoval nalezené kusy prejzů na hradě Kožlí (Záznam C-9000495A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Během výkopových prací na hrázi Podhradního rybníka na stráni severně od hradu Kožlí byly T. Durdíkem v roce 1982 objeveny pozdně středověké a novověké zlomky keramiky, prejzů a hřebíků (Záznam C-9116863A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Se sledovaným územím souvisí také záznam o hradišti v části obce Chvojen u Benešova dokumentovaný J. Marounkem (Záznam C-N9000096 Digiarchiv.aiscr.cz 2023). K roku 1986 se vztahuje údaj o nalezené münici v prostoru mezi zámek Konopiště a vsí Jarkovice (Záznam C-9116692A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3. 7 *Líšno*

3.7. 1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 393 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.7. 2 Lokace

Nachází se v rámci obce Líšno, příslušící k městu Bystřice ve Středočeském kraji. Jižním směrem protéká Líšenský potok. Hrad Líšno je vyjma západní strany obepnut vyššími polohami (Mapy.cz 2023).

3.7. 3 Typ hradu

Z hlediska hradní typologie je možné Líšno zařadit mezi hrady typu dvoupalácové dispozice, které byly ve druhé polovině 14. století v oblibě a podobný půdorys má i nedaleký hrad Kožlí (obr. 47-49; Durdík, 1976, s. 127; Durdík, 2009, s. 338; Drášilová, 2020, s. 52).

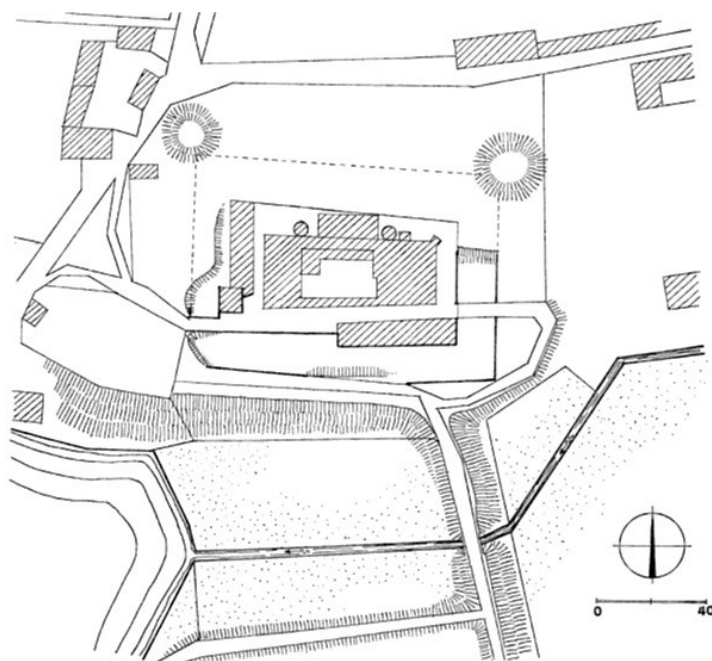

Obr. 46. Líšno. Zámek zachycen ze severní strany (foto autorka, 2023).

3.7. 4 Historie hradu

Jedná se o hrad přestavěný na zámek, který byl dříve zvaný Léštno (obr. 46; Sedláček, 1998a, s. 113; Durdík, 2009, s. 337).

Hrad byl vybudován Benešem z Dubé někdy mezi lety 1367 a 1378, přičemž byl nejpravděpodobněji zhotoven do roku 1375. Následně zůstal až do roku 1424 v držení pánů z Dubé. V roce 1375 je zmiňována zdejší hradní kaple. V šedesátých a sedmdesátých letech 14. století k hradu patrně příslušely vsi Bystřice, Okrouhlice, Kavčí Hora, Nesvačily a později v závěru 14. století také Ouběnice, Radošovice, Semovice a Boušice. V roce 1420 byl marně dobýván husity. Roku 1441 je hrad uváděn jako majetek Jana ze Smilkova a následně jej vlastnili Šternberkové. Roku 1467 je hrad jakožto vlastnictví Zdeňka Konopišťského ze Šternberka po dobu dvou měsíců obléhán a poté dobyt a vypálen vojsky krále Jiřího z Poděbrad. Tím hrad krátkodobě přešel na Hynka Minsterberského, syna krále Jiřího Poděbradského, ale ještě během druhé poloviny 15. století zde proběhla pozdně gotická přestavba hradu provedena již Petrem Holickým ze Šternberka, a tak je Líšno opět ve vlastnictví pánů ze Šternberka. Později bylo Líšno znovu přestavěno, tentokrát renesančně (Durdík, 1976, s. 127; Bělohlávek, 1985, s. 190; Sedláček, 1998a, s. 116-117; Úlovec, 2007, s. 133-135, 138-139, 143-144, 146, 181, 193, 202, 205; Durdík, 2009, s. 337; Durdík, 2011, s. 64; Drášilová, 2020, s. 52; Pod Bláníkem, 2022).

Obr. 47. Líšno. Plán celkové situace hradu dle A. Sedláčka (Durdík, 2009, s. 338).

Pokud se v okolí hradu vyskytovaly pozůstatky obléhacích prací, zřejmě zanikly v průběhu přestaveb a dalšího sídelního vývoje. Období plné konfliktů, během kterého bylo také Líšno dobýváno je spojeno s některými lokálními pověstmi. Například svažující se terén, který přerušuje silnici mezi Bystřicí a Benešovem podél komunikace vedoucí k Mokré Lhotě zvaný „Na Bojišti“, je místem, kde podle tamních obyvatel došlo k bitvě vedené Janem Žižkou. Podobnou lokací je „Červený důl“ nacházející se po levé straně silnice z Bystřice do Semovic, který údajně odkazuje na místo, kam stékala krev z bojiště. August Sedláček (1998a) se ve svém díle zmiňuje, že v blízkosti Líšna byly objeveny kamenné koule, některé vážící zhruba 150 kilogramů, které zřejmě souvisely s tehdejší obléháním hradu v roce 1467. K roku 1467 se také vztahuje zpráva adresovaná králi Jiřímu z Poděbrad informující o tom, že z Líšna unikl jeden z obránců vyslaný se žádostí o zásoby potravin pro obležené, bez kterých dané sídlo neudrží (Sedláček, 1998a, s. 115, 117; Úlovec, 2007, s. 145; Kypta, Laval, Marounek a Neustupný, 2016, s. 115; Drášilová, 2020, s. 52; Pod Blánkem, 2022).

Začátkem 17. století byly využívány pouze budovy ve vnějším ohrazení zámku a ostatní části zdejšího sídla chátraly. V druhé polovině 19. století bylo Líšno přeměněno v pseudoslohovou stavbu továrníka Čeňka (Vincenta) Daňka. Po roce 1945 se Líšno stalo majetkem státu, později jej vlastnil Československý červený kříž a následně od roku 1993 Český červený kříž, který zde zbudoval ústřední školu (Sedláček, 1998a, s. 118; Úlovec, 2007, s. 159, 167, 206, 212, 225; Durdík, 2009, s. 337; Drášilová, 2020, s. 52). V současnosti je zámek v soukromém vlastnictví (Zameklisno.cz).

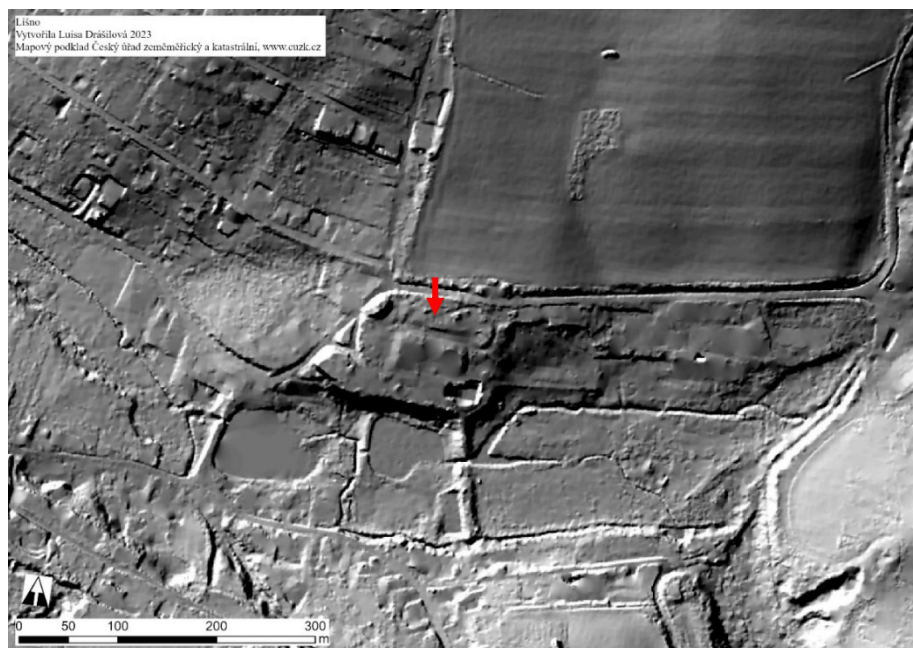
3.7. 5 Podoba areálu hradu

Jádro původního hradu bylo obdélné. Kratší strany jádra hradu tvořily dva paláce, které byly propojeny mohutnými hradbami, přičemž k jednomu z nich byla připojena schodišťová věž. V rámci jedné ze spojovacích hradeb je umístěn pozdně gotický sedlový portál hlavní brány, kterému dominuje šternberský erb a letopočet 1536. Pokud se sedlový portál skutečně nachází na svém původním místě, je jeho využití pro hlavní bránu naprosto unikátní. V nádvoří stojí kaple s polookrouhlou apsidou, která je nejspíše novověká a umístění původní středověké kaple není známo. Celý hradní areál byl obklopen parkánem, k němuž přiléhaly hospodářské stavby. Hrad byl chráněn okružním příkopem a valem. V pozdní gotice byly patrně v nároží před nově vyzděným příkopem vybudovány dělostřelecké zemní bašty, které příslušely k vnějšmu

opevnění. Převážná část vnějšího opevnění vymizela během parkových úprav při pseudoslohové přestavbě. Dochované opevnění a některé literární prameny naznačují, že k hradu dříve náleželo předhradí (obr. 47-49; Durdík, 1976, s. 127; Sedláček, 1998a, s. 113; Úlovec, 2007, s. 183-185, 187, 199, 201, 209; Durdík, 2009, s. 337-338; Durdík, 2011, s. 65; Drášilová, 2020, s. 52).

Obr. 48. Lišno. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu T. Durdíka (2009) vytvořeným podle A. Sedláčka. Umístění plánu vyznačeno červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě ČÚZK, 2023).

Obr. 49. Lišno. Digitální model terénu. Lokalita vyznačena červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.7. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl vymezen okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě současného zámku Líšno, který zahrnuje město Bystřice a obec Postupice (obr. 50). Obě lokality jsou popsány v podkapitole „3.3. 6 Situace v zázemí hradu“, která je součástí kapitoly hradu Kavčí Hora.

Obr. 50. Líšno. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky vede k dané oblasti záznamy ke dvěma lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o údaj z roku 1995, vztahující se k nynějšímu zámku Líšno, kde byl T. Durdíkem vykonán vizuální a geodetický průzkum, při kterém byl konstatován trvalý stav lokality bez rušivých zásahů (Záznam C-9116741A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Roku 2014 byl v Bystřici proveden vertikální řez dokumentovaný L. Smejtkem a byl zde nalezen novověký fragment železa a keramiky (Záznam C-201446580A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3. 8 Ostředek

3.8. 1 Nadmořská výška

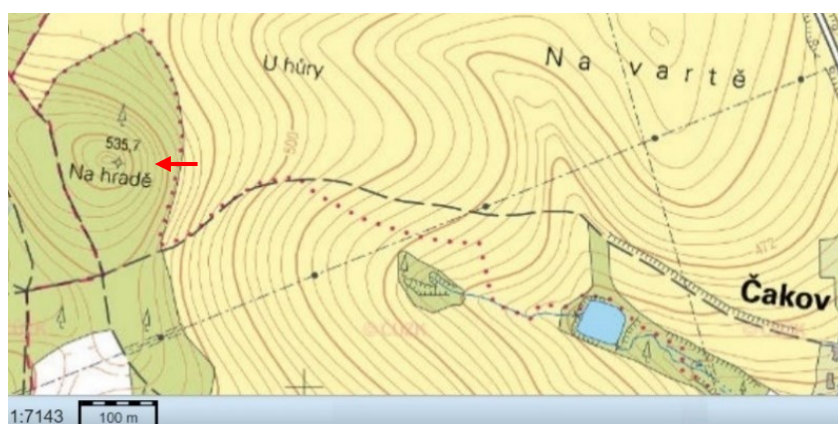
Nadmořská výška této lokality činí 535 m n. m. (obr. 51-52; Durdík, 1976, s. 130; Durdík, 2009, s. 414; Mapy.cz 2023).

3.8. 2 Lokace

Jedná se o zaniklý hrad či tvrz, jehož poloha není s jistotou definována. Pravděpodobně byl situován na návrší Hrad poblíž obce Ostředek ve Středočeském kraji. Vrch Hrad se vyskytuje mezi obcemi Kozmice, Čakov a již zmíněnou obcí Ostředek. Tento vrch představuje nejvyšší polohu v okruhu jednoho kilometru. Nedaleko protéká západním směrem Kozmický potok a východním směrem se nachází Čakovský potok (obr. 51-52; Tywoniak a Tywoniaková, 1986, s. 5; Šimek, 1989, s. 363; Durdík, 1998, s. 20; Sedláček, 1998, s. 105; Durdík, 2009, s. 414; Mapy.cz 2023).

3.8. 3 Typ hradu

Neznámý.

Obr. 51. Ostředek. Lokalita červeně vyznačena. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK. Měřítko 1:7143 (Ags.cuzk.cz 2023b).

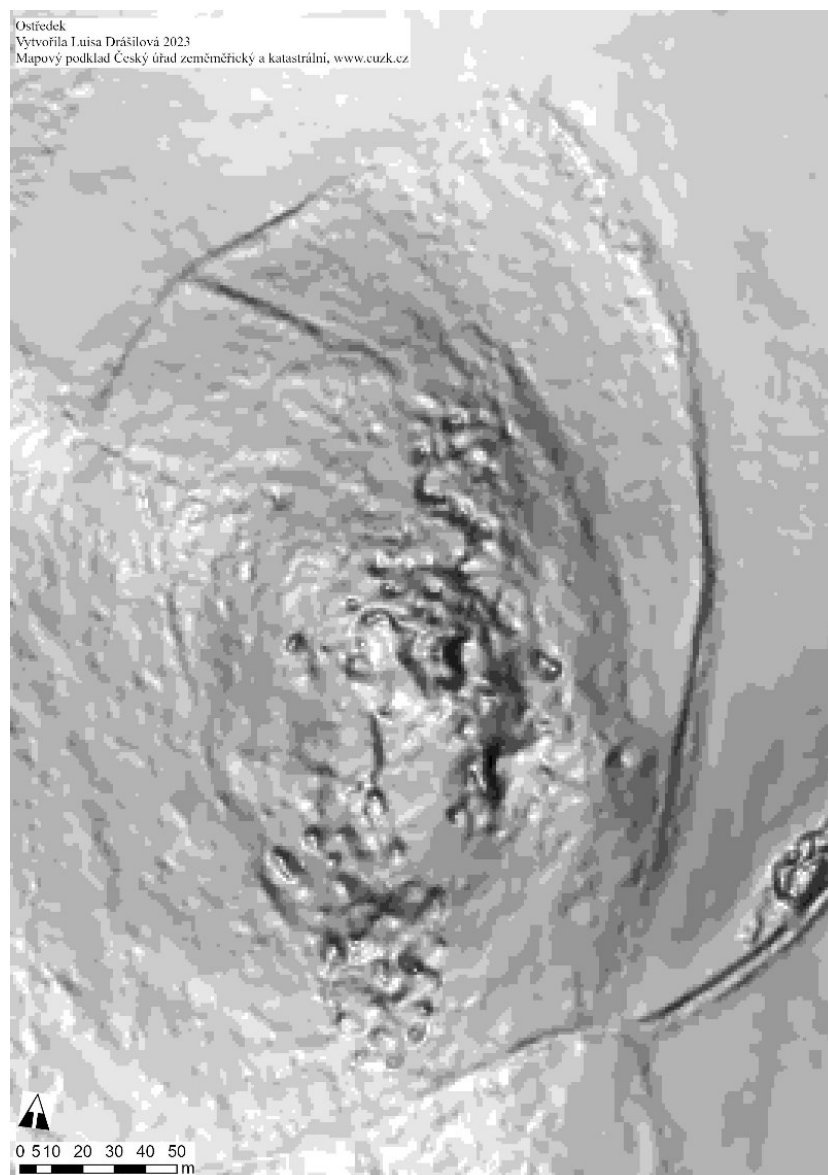
Obr. 52. Ostředek. Pohled na vrch zvaný Na hradě (foto autorka, 2023).

3.8. 4 Historie hradu

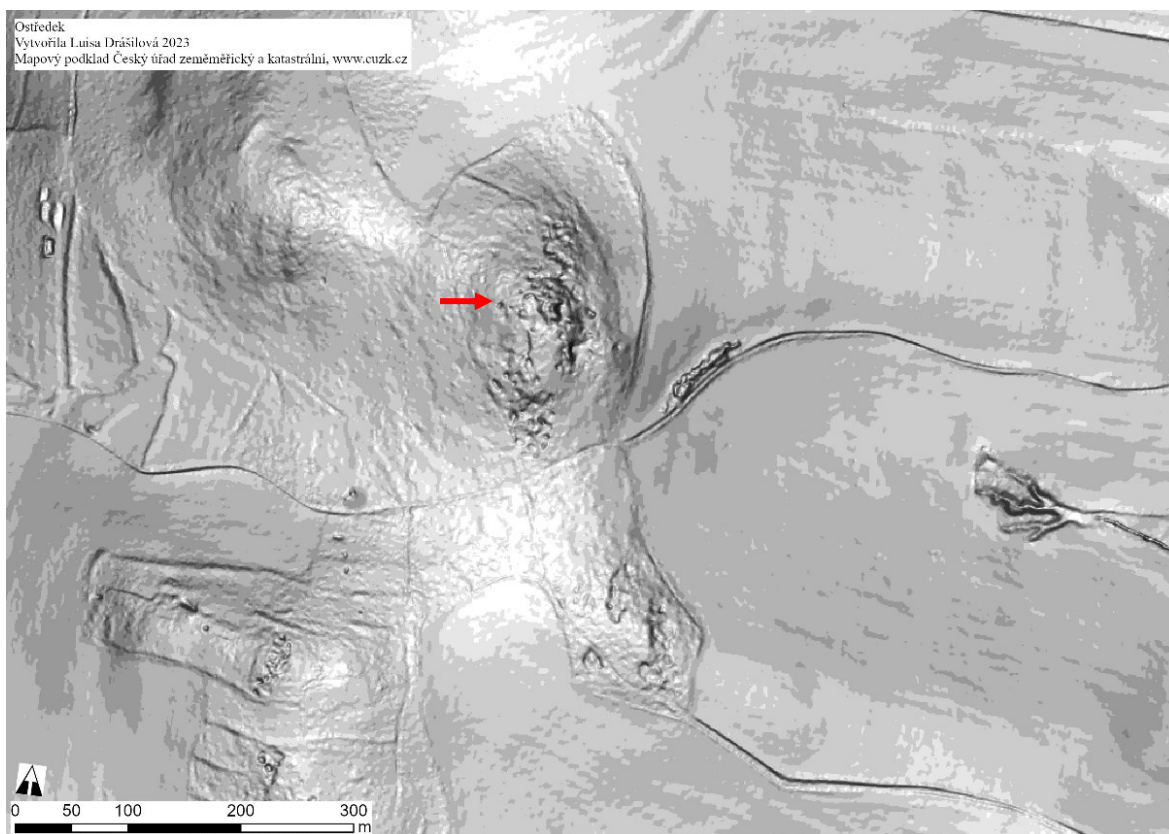
Nejstarší zmínka o Ostředku pochází z roku 1356 a následně bylo během 14. století zdejší sídlo v držení rodu, který se po něm nazýval. Začátkem 15. století příslušela k ostředeckému statku nedaleká ves Čakov. Roku 1574 je zde uváděno feudální sídlo interpretované jako tvrz, které bylo patrně novodobější, vyskytující se nejspíše v poloze současného zámku. Tato novější tvrz byla postavena přímo v obci Ostředek a jeho součástí byl poplužní dvorec (obr. 53-54; Durdík, 1976, s. 130; Tywoniak a Tywoniaková, 1986, s. 5; Šimek, 1989, s. 363; Durdík, 2009, s. 414).

3.8. 5 Podoba areálu hradu

Zdali na vrchu Hrad skutečně existoval hrad není možné s jistotou potvrdit, protože jeho vrchol byl během novověku zásadně změněn lomy a nachází se zde velmi členitý terén postrádající stopy po zbytcích hradu. V této ploše jsou tedy evidovány zahloubené objekty a pozůstatky komunikací (obr. 53-54; Durdík, 1976, s. 130; Durdík, 1998, s. 20; Sedláček, 1998a, s. 105; Durdík, 2009, s. 414).

Obr. 53. Ostředek. Digitální model terénu (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 54. Ostředek. Digitální model terénu. Červeně vyznačeno návrší zvané Na hradě (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.8. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl vymezen okruh o poloměru dva kilometry se středem na návrší Hrad, tedy v místě předpokládaného situování hradu Ostředek, do kterého zasahuje obec Čakov, městys Divišov, obec Chocerady, obec Kozmice, obec Ostředek a obec Teplýšovice (obr. 55). Městys Divišov je rozebírán v podkapitole „3.2. 6 Situace v zázemí hradu“ příslušející k hradu Český Šternberk. Obce Chocerady a Ostředek jsou popsány v podkapitole „3.1. 6 Situace v zázemí hradu“ náležející ke kapitole hradu Čejchanův Hrádek.

Kozmice jsou farní vsí u Benešova, ve které byl kostel zmiňován již ve 14. století. K roku 1359 a následně mezi lety 1371 až 1416 jsou tu uváděni páni z Kozmic sídlící na zdejší tvrzi. Také je zde uváděn jiný statek, jenž roku 1417 vlastnil Petr ze Štěpánova. V roce 1454 získal Kozmice Zdeněk ze Šternberka, který je připojil ke Konopišťskému panství (Sedláček, 1998b, s. 452).

Obec Teplýšovice je jakožto farní ves zmiňována k roku 1358, kdy byla součástí Kozmického statku. V roce 1497 příslušela obec i s kostelem ke Konopištskému panství a později ke Komornímu Hrádku. Zdejší fara v 17. století zanikla (Sedláček, 1998b, s. 884).

Obr. 55. Ostředeck. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Památkový katalog Národního památkového ústavu ve vymezené oblasti eviduje památkově chráněný kostel sv. Jakuba Většího a tvrziště Na Valech, které jsou součástí obce Kozmice (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Jakuba Většího s obdélnou lodí a hranolovou věží pochází z přelomu 13. a 14. století. Areál kostela zahrnuje hřbitovní zeď s branou, budovu fary a stodoly. Středověké tvrziště Na Valech z období mezi 13. a 15. stoletím je situováno na okraji jádra vsi Kozmice. Jedná se o typ motte a je obehnané příkopem a částečně také valem. Na tomto sídle venkovské drobné šlechty byl proveden povrchový sběr, který přinesl objev devíti zlomků keramiky datovaných do období mezi 14. a 15. stoletím. Starší zprávy uvádí nález podkovy, šipky a další nedochované nálezy (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy k několika lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

V obci Ostředek byl v roce 2008 proveden vertikální řez, který byl dokumentován V. Čtverákem. Byly tak zaznamenány původní neporušené situace (Záznam C-9116832A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). T. Durdík roku 1984 uskutečnil povrchový sběr v prostoru tvrziště ve vsi Kozmice. Pozůstatky této památky byly využity jako motokrosový stadion čímž byly téměř zničeny (Záznam C-9116711A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3.9 *Stajice*

3.9.1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 466 m n. m. (Mapy.cz 2023).

Obr. 56. Stajice. Pohled z jihovýchodu (foto autorka, 2023).

3.9.2 Lokace

Zaniklý hrad Stajice stál na vrcholu hory Stejc u Maršovic, která poskytuje dobrý výhled do krajiny a v její blízkosti se nachází stejnojmenný rybník. Prostor hradu je lehce převýšen pouze západním směrem přibližně po 800 metrech. Vrch Stejc je spolu s tammím hradem Stajice ze západní strany obtékán Zderadickým potokem, který se vlévá do Zderadického rybníka a také do již zmíněného rybníka Stejc. Hrad Stajice se nachází v městysu Maršovice nedaleko Neveklova ve Středočeském kraji (obr. 56-57; Durdík, 1976, s. 125; Bělohlávek, 1985, s. 316; Durdík, 2009, s. 511; Mapy.cz 2023).

3.9.3 Typ hradu

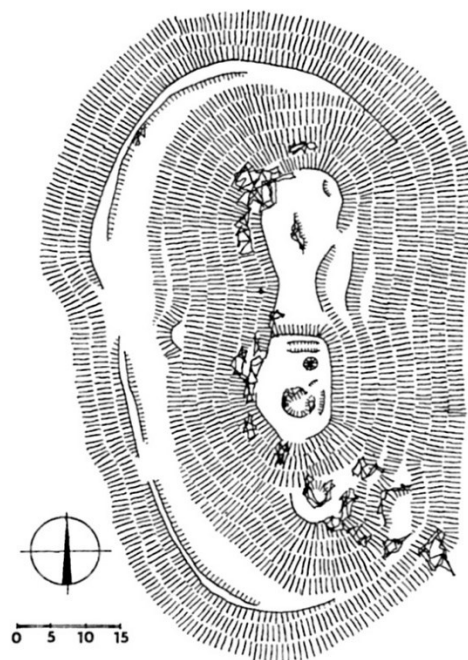
Pravděpodobně se jedná o hrad tzv. donjonového typu (Durdík, 2009, s. 511).

3.9.4 Historie hradu

Hrad je prvně zmiňován roku 1348 v souvislosti s Jindřichem ze Stajic a následně zde patrně žili další příslušníci rodu, konkrétně Přibík a Bernart ze Stajic. Na konci 14. století byl hrad považován za centrum loupežníků. V roce 1406 byly Stajice dobyty Herbertem z Kolovrat a Petříkem, purkrabím Lehnickým, kteří následně poškozovali Rožmberky, a proto došlo později k znovudobytí hradu. Hrad pravděpodobně zanikl v důsledku tohoto opětovného dobytí hradu nebo během 15. století, protože v roce 1531 je uváděn jako pustý, spolu s tvrzí, dvorem a vsí Zderadice. V 19. století zde byly objeveny pečetidla Beneše ze Stajic a Hanuše z Maršovic, gotický klíč a další nálezy, které byly později ztraceny (Durdík, 1976, s. 125; Bělohlávek, 1985, s. 316; Sedláček, 1998a, s. 119; Tomíček, Úlovec a Valenta, 2000, s. 171-174, 176; Durdík, 2009, s. 511).

Obr. 57. Stajice. Pohled na okolní krajinu z vrcholu hory Stejc (foto autorka, 2023).

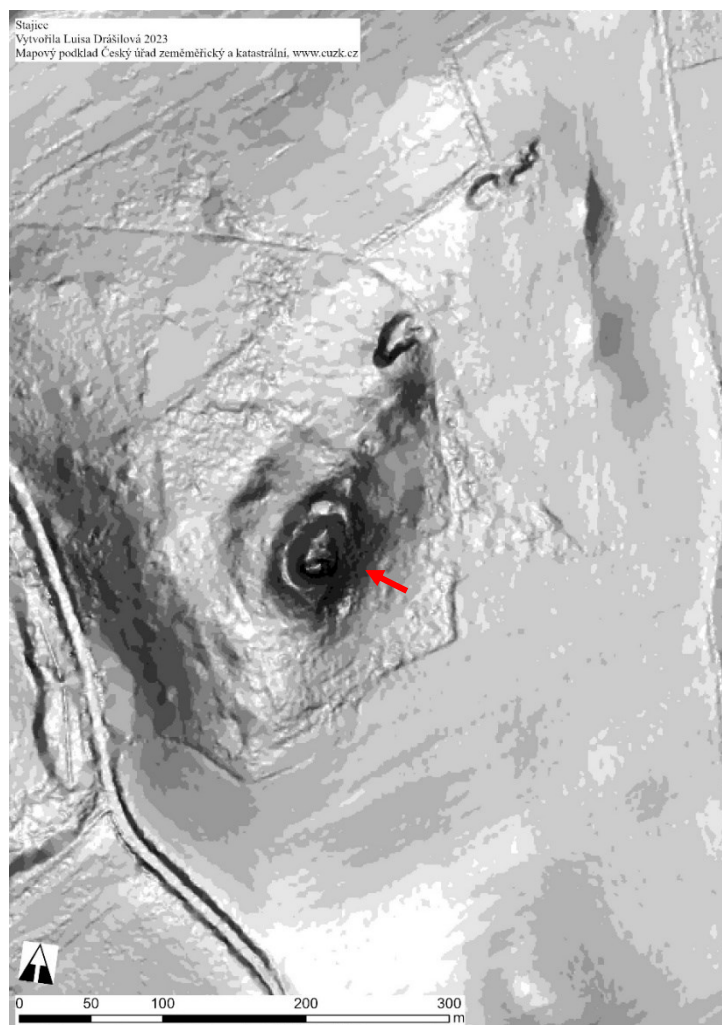
Obr. 58. Stajice. Terénní plán hradu (Durdík, 2009, s. 511).

3.9. 5 Podoba areálu hradu

Hradní komplex byl ze severní, západní a jižní strany chráněn mohutným valem a příkopem (obr. 58). Val je na západní straně dvakrát přerušeny, přičemž jedním z přerušení pravděpodobně vedla tehdejší komunikace. Předhradí je oproti jádru hradu rozsáhlejší a orientované severním směrem. Nejsou zde výrazné pozůstatky zástavby, nicméně Tomáš Durdík (2009) zde zaznamenal zbytky vypálené mazanice, které vypovídají o existenci dřevěných konstrukcí. V prostoru předhradí byl také zaznamenán reliktní nároží mírně zalomené stavby, která se patrně využívala k ustájení koní a byla nejspíše zhotovena ze dřeva a kamene. Ve střední části jádra hradu se nachází zahlobený objekt, který je možným pozůstatkem velké podsklepené stavby o čemž vypovídají nalezené zbytky zdiva. Mohlo se jednat o obytnou věž. Další anomálie v prostoru jádra hradu jsou způsobené novověkými zásahy. Vrch, na kterém je hrad situován je tvořen kvalitním křemenem, jenž vzbuzoval velký zájem okolního obyvatelstva v průběhu 19. století a pozůstatky stop po lámání kamene jsou v okolí hradu patrné. Pod jádrem se na jižní straně vyskytuje další prohlubeň vysekaná částečně do skály, interpretovaná jako možný reliktní cisterny či studny. Z hlediska hradní typologie, by za předpokladu, že v jádře stávala obytná věž, mohly být Stajice zařazeny mezi hrady donjonového typu (obr. 58-60; Durdík, 1976, s. 125-126; Sedláček, 1998a, s. 119; Tomíček, Úlovec a Valenta, 2000, s. 176, 180; Durdík, 2009, s. 511).

Obr. 59. Stajice. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 60. Stajice. Digitální model terénu. Lokace hrady vyznačena červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.9. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě hradu Stajice, ve kterém se nachází městyš Maršovice a město Neveklov (obr. 61). Město Neveklov je popsáno v podkapitole „3.6. 6 Situace v zázemí hradu“ příslušející k hradu Kožlí.

Městyš Maršovice býval sídlem vladyka Jiříka z Maršovic, syna Jindřicha uváděný k roku 1205. Ve 14. století je tu zmiňován farní kostel a tehdy tu sídlil rod Vítkovců, který byl od konce téhož století vystřídán vladyky z Frydšteina a později jinými představiteli šlechty. Vilém Kosoř z Malovic v roce 1571 docílil povýšení Maršovic na městečko. Roku 1774 zde byl vybudován současný kostel (Sedláček, 1998b, s. 588; Anderlová, 2003, s. 109).

Obr. 61. Stajice. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Památkový katalog Národního památkového ústavu ve vymezené oblasti eviduje památkově chráněný hrad Stajice (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy ke dvěma lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o záznam z rozmezí let 1994 a 1995 související s hradem Stajice, kde byl M. Kovářem vykonán povrchový sběr. Byl tak získán soubor blíže nespecifikovaných zlomků keramiky (Záznam C-9116769A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V roce 1967 byla položena sonda uvnitř kostela v Maršovicích. V. Malý zaznamenal, že zde byla nalezena hrobka s dřevěnou rakví a lidskými pozůstatky (Záznam C-9116767A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3. 10 *Stará Dubá*

Obr. 62. Stará Dubá. Pohled ze severovýchodní strany na vnější líc zdi v druhém nádvoří jádra hradu (foto autorka, 2023).

3.10. 1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 327 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.10. 2 Lokace

Hrad je situován v obci Přestavlky u Čerčan poblíž obcí Kaliště a Lštění, část Zlenice ve Středočeském kraji (okr. Benešov). Leží na skalnatém ostrohu mezi řekou Sázavou a Dubským potokem. Hrad Stará Dubá je vystavěn v poloze, jehož okolí dosahuje obdobné a vyšší nadmořské výšky. Pouze východním a severním směrem se terén svažuje. Nicméně po 900 metrech severním směrem dochází k mírnému stoupání do 350 metrů nad mořem (obr. 62-63; Dráčilová, 2020, s. 27; Krumlovský, 2021a, s. 16; Mapy.cz 2023).

3.10. 3 Typ hradu

Stará Dubá je hrad typu s obvodovou zástavbou (Dráčilová, 2020, s. 27; Krumlovský, 2021a, s. 17).

3.10. 4 Historie hradu

První písemné zmínky o tomto hradu pocházejí z roku 1283 a vztahují se k Ondřeji z Dubé. V době okolo roku 1350 byla na hradě vybudována kaple sv. Klimenta. Na začátku 15. století hrad přechází od pánů z Dubé do držby Jana Zúla z Ostředka a v roce 1404 je společně s hradem Čejchanov dobyt královskou hotovostí. V roce 1407 je jakožto majitel hradu uváděn Vaněk z Dubé a zdejší sídlo je tak opět v držení tohoto rodu. Následně hrad vlastnil Kuneš Rozkoš z Dubé a roku 1447 hrad přechází do vlastnictví Bohuše Kostky z Postupic. V roce 1466 je hrad údajně vojsky Jiřího Poděbradského obležen, dobyt a pobořen. Toto tvrzení je přejímáno mnoha badateli, ale J. Kypta a J. Marounek vyvracejí, že by tato informace byla obsažena v původních citovaných literárních pramenech, kterými jsou Staré letopisy české. V první polovině 16. století je hrad uváděn jako pustý. Název hradu Stará Dubá je poprvé užíván roku 1648 (Šimek, 1989, s. 101-102; Dráčilová, 2020, s. 27; Kypta a Marounek, 2022, s. 226-227).

Obr. 63. Stará Dubá. Pohled do jádra hradu. V popředí zachycena informativní tabule (foto autorka, 2023).

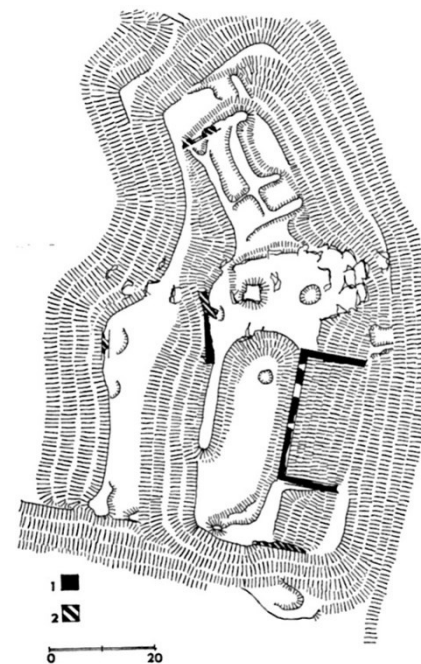
3.10. 5 Podoba areálu hradu

Stará Dubá je hrad typu s obvodovou zástavbou z 2. poloviny 13. století. Hrad ve své době dosahoval architektonické kvality hradů vystavovaných samotným králem. Proto tento hrad představuje unikátní možnosti nejvýznamnějších šlechticů dané doby. Stará Dubá se řadí mezi tzv. zavřené hrady, kdy střední část jádra hradu byla zasypána troskami velké věže, proto způsob členění jeho organismu není jednoznačný (obr. 64-67; Drášilová, 2020, s. 27; Krumlovský, 2021a, s. 17).

Vstup do hradu vedl na severovýchodní straně po mostě přes příkop na malé nádvoří. Toto nádvoří navazovalo na vnitřní části jádra a přecházelo v parkán, obepínající zadní část hradu. Na severovýchodní straně hradby druhého nádvoří se nacházela brána umožňující přístup do části hradu, kde stála dlouhá dvouprostorová budova orientovaná na jihozápadní straně, jejíž vnitřní prostor byl zavalen až do úrovně podstřešního patra. Nádvoří je na jihovýchodní straně v současnosti zasypáno hromadou trosek velké věže, ze které na severovýchodní straně vystupuje součást polygonálního presbyteria hradní kaple. Přímo za velkou věží byl situován vlastní palácový okrsek. Zřejmě je tvořen čtyřmi palácovými křídly, které svírají menší obdélné centrální nádvoří. Ekonomické potřeby hradu, krom příjmů z příslušných majetků, zajišťovalo menší podhradní městečko Odranec, které bylo s hradem propojeno hradbami. To je do současnosti dochováno v podobě reliktních hradeb s branskou a hradební věží. Dispozičně se zde předpokládá zástavba podél komunikace, která vedla mezi oběma bránami (Šimek, 1989, s. 102; Drášilová, 2020, s. 27-28; Kypta a Marounek, 2022, s. 229).

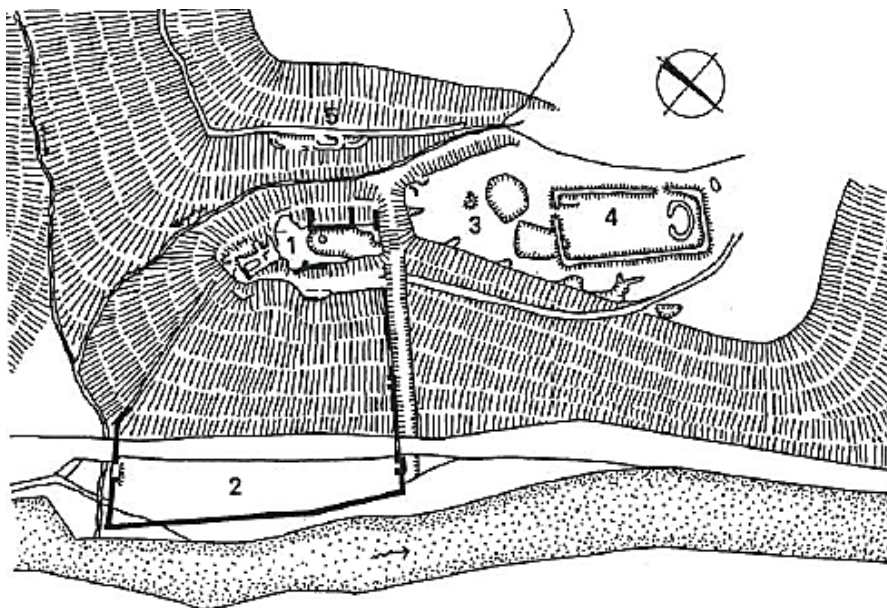
Od šedesátých let do roku 1977 byl v prostoru hradního areálu prováděn komplexní povrchový průzkum. V rámci průzkumu byly T. Durdíkem vytvořeny plánky, které znázorňují hrad spolu s jeho okolím. Hradní areál je v současnosti zatížen nikterak regulovaným návštěvnickým režimem (Drášilová, 2020, s. 28).

Severovýchodně od hradu naproti vnějšímu líci zdi druhého nádvoří byla při povrchovém průzkumu lokality zaznamenána koncentrace fragmentů prejzů, které původně kryly hradní budovy. V prostoru hradu se ve větší míře dlouhodobě vyskytují nedokumentované

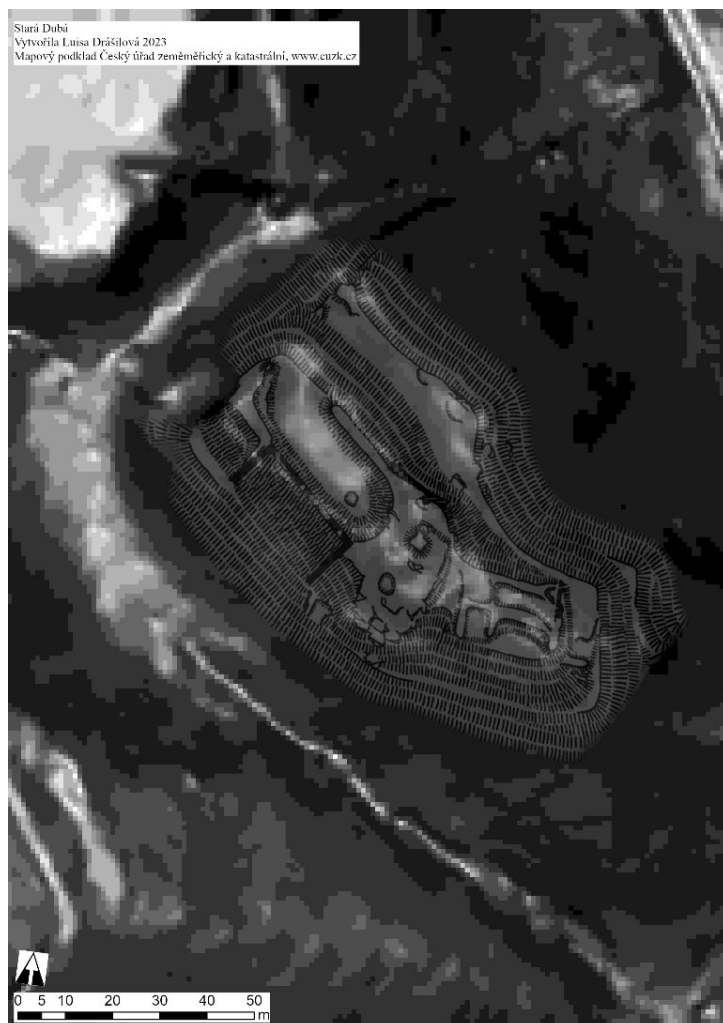

Obr. 64. Stará Dubá. Terénní náčrt jádra hradu. 1, 2 - rozdílné úrovně zdiva (Durdík, 2009, 512).

výkopy a vkopy patrně po majitelích detektorů kovů (Drášilová, 2020, s. 28). V současnosti jsou v areálu hradu rozmístěné informativní tabule (obr. 63).

Obr. 65. Stará Dubá. Terénní náčrt celého zaniklého sídelního komplexu. 1 - hrad, 2 - podhradní městečko Odranec, 3 - osídlení před hradem, 4 - oblévací tábor, 5 - palebné postavení (Durdík, 2002, s. 91).

Obr. 66. Stará Dubá. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Součástí hradního areálu jsou rozsáhlé pozůstatky obléhacích prací. Ty jsou zpravidla považovány za památky, které pocházejí z dob poděbradských válek, konkrétně z roku 1466. Nicméně je pravděpodobné, že vznikly již roku 1404, jak se domnívá J. Kypa a J. Marounek. Mezi zdejší dochované obléhací práce se řadí především tábor s opevněným postavením velitele či palebná postavení. Palebná postavení jsou situována ve svahu jihozápadně od hradu, zatímco další relikty obléhacích prací se nacházejí na rovinaté ostrožně oddělené severozápadně od hradu vylámaným příkopem. V blízkosti těchto památek byly J. Kypou a J. Marounkem identifikovány pozůstatky lomu na kámen, dvou hliníků a cihelny. Oproti táborům z dob husitských válek se ležení u Staré Dubé odlišuje lehčím opevněním, samostatně opevněným stanovištěm velitele a unikátní je také svým celkovým pravidelným půdorysem. Toto velitelské stanoviště může vypovídat o tom, že hrad byl obležen ne zcela jednotným kontingentem s možnou účastí žoldnéřů. Tato situace mohla jako v řadě dalších případů vést k potřebě ochrany velitele. Prvně byly tyto pozůstatky v hrubé formě zaznamenány na Šimečkově plánu v roce 1912 (Drášilová, 2020, s. 28-32; Kypa a Marounek, 2022, s. 226-231).

Relikty obléhacích prací nejsou na místě chráněny žádným označením. Jsou poškozovány lesnickými pracemi a mohou být také narušovány návštěvníky, kteří si jejich existence nejsou vědomi. Vzhledem k zranitelnosti terénních relikvů obléhacích prací byly autorkou již roku 2020 zaměřeny všechny objekty pásmem a některé z nich také totální stanicí. Ve své závěrečné práci se zdejšími relikty obléhacích prací také věnoval P. Meduna. V jeho diplomové práci z roku 1986 byly tyto památky pečlivě zdokumentovány. Profesionální archeologický průzkum a měření bylo provedeno J. Kypou a J. Marounkem v souvislosti s publikací vydanou roku 2022. Někteří dobrovolníci spolu se Sdružením pro ochranu kulturního dědictví – Zlenice, které se snaží již pečovat o hrad Zlenice, nyní realizují projekt na ochranu hradu Stará Dubá a památek v jeho bezprostředním okolí (Drášilová, 2020, s. 28, 30; Krumlovský, 2021a, s. 17-18; Kypa a Marounek, 2022, s. 229-231).

Obr. 67. Stará Dubá. Digitální model terénu. Lokace hradu vyznačena červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.10. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl vymezen okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě hradu Stará Dubá, do kterého zasahují obce Čtyřkoly, Hvězdonice, Kaliště, Lštění, Ondřejov, Přestavky u Čerčan, Senohraby a Vranov (obr. 68). Obce Hvězdonice, Kaliště a Vranov jsou již popsány v podkapitole „3.1. 6 Situace v zázemí hradu“ náležející k hradu Čejchanův Hrádek.

Obr. 68. Stará Dubá. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Lštění je vsí, která byla až do 17. století městečkem. V 15. století příslušela polovina městečka ke Zlenicím a polovina ke hradu Stará Dubá. Koncem 15. století byly Zlenice, Stará Dubá i Lštění připojeny ke Komornímu Hrádku. V roce 1648 Lštění náleželo ke Mrači, se kterým bylo součástí Konopiště (Sedláček, 1998b, s. 572).

Název Ondřejova souvisí s jeho zakladatelem Ondřejem z Dubé zmiňovaným okolo roku 1283. Ve 14. století je tu uváděn farní kostel. Část Ondřejova patřila ke hradu Zlenice,

zbytek obce náležel ke hradu Stará Dubá a v roce 1444 k panství Komorního Hrádku (Sedláček, 1998b, s. 666).

Přestavky u Čerčan jsou zmiňovány v písemných pramenech k roku 1228 a byly součástí Sázavského kláštera. Od 16. století příslušel k Černému Kostelci, dnešnímu Kostelci nad Černými lesy (Sedláček, 1998b, s. 730; Anderlová, 2003, s. 159).

Senohraby, dříve Senohrabi náležely v 15. století ke hradu Zlenice a později ke Komornímu Hrádku (Sedláček, 1998b, s. 797).

Památkový katalog Národního památkového ústavu eviduje v rámci sledované oblasti památkově chráněný hrad Stará Dubá a zříceninu hradu u Čtyřkol. K obci Lštění Památkový katalog zaznamenává památkově chráněné hradiště Lštění s kostelem sv. Klimenta (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Zřícenina hradu u Čtyřkol je datovaná pravděpodobně do 13. či 14. století. Byl zde proveden povrchový sběr a položena zjišťovací sonda, což přineslo nálezy keramiky ze 13. století a ojedinělý fragment z 15. století. Gotický kostel sv. Klimenta se hřbitovní zdí je umístěn v areálu hradiště a patrně navazuje na zdejší raně středověkou sakrální stavbu. Založení kostela je předpokládáno v první třetině 10. století. Hradiště Lštění pochází z raného středověku z přelomu 9. a 10. století a zaniklo zřejmě ve 12. století. Archeologický výzkum odhalil existenci hradištního pohřebiště u kostela sv. Klimenta, které na základě magnetometrických zjištění přesahuje rozlohu současného hřbitova (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitalní archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy k několika lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Záznam vytvořený T. Durdíkem je spojený s hradem Stará Dubá, přiléhajícím městečkem Odranec a obléhacími pracemi. Mezi lety 1972 a 2010 byl průběžně sledován a dokumentován stav této lokality. V roce 1972 zde proběhl povrchový sběr, kterým byl získán keramický soubor z první poloviny 14. století (Záznam C-9116862A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V. Kašpar v roce 1991 zdokumentoval narušení pozůstatků podhradního městečka Odranec výstavbou provizorních trampských příbytků (Záznam C-9116855A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

V obci Kaliště byl v roce 1867 zaznamenán objev klenutého žároviště, ve kterém se našla keramická nádoba a zlomky keramiky. K objevu došlo během stavebních prací na území domu čp. 3 (Záznam C-9153366A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

Ve vnější části hradiště Lštění byl v roce 1999 vykonán geofyzikální průzkum a povrchový sběr (Záznam C-9116763A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Hradiště Lštění bylo v letech 2003 a 2007 dokumentováno také J. Marounkem a byla tak nalezena keramika z raného středověku (Záznam C-N9000244 Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Záznam R. Křivánka také souvisí se zdejšími hradišti, kde byl roku 1999 proveden magnetometrický průzkum, který zřejmě odhalil pokračování zdejšího pohřebiště z mladší doby hradištní i mimo prostor současného hřbitova (Záznam C-9116762A Digiarchiv.aiscr.cz 2023; Záznam C-9116761A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

V obci Čtyřkoly v části Javorník byla při stavbě osady objevena kamenná broušená sekera z období eneolitu zaznamenaná roku 1966 (Záznam C-9116646A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). T. Durdík, V. Kašpar a J. Hložek mezi lety 1994 a 2009 dokumentoval zaniklý hrad u Čtyřkol, kde byl uskutečněn povrchový sběr a stavebně-historický průzkum. Byly zde nalezeny zlomky zvířecích kostí, keramiky, železa a mazanice datované do vrcholného středověku. Z pozdního středověku odtud pochází olověná munice a zlomek keramiky. Ojedinelým nálezem je kamenná sekera z období neolitu či eneolitu. Nálezy z 15. století mohou souviset s vojskem Jiřího z Poděbrad, které mohlo využít zaniklý hrad během obléhání vedlejšího hradu Zlenice (Záznam C-9116649A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

V Senohrabech byl T. Durdíkem a V. Kašparem proveden výzkum prvé brány jádra hradu Zlenice. V interiéru věže byly objeveny pozdně středověké fragmenty železa, keramiky, zvířecích kostí a uhlíky, což bylo zaznamenáno roku 1999 (Záznam C-9154132A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). T. Durdík v roce 2011 zaznamenal stavebně-historický průzkum spojený s položením několika sond, který proběhl na hradě Zlenice (Záznam C-201121787A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). K hradu Zlenice se vztahuje také záznam T. Durdíka popisující průběžné pozorování stavu hradu mezi lety 1972 a 2009. V roce 1972 zde byl proveden povrchový průzkum, na němž se podílel také P. Chotěbor. Byly zde objeveny zlomky keramiky, kostí, kovu, skla, železa a mince (Záznam C-9107421A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3. 11 Týnec nad Sázavou

Obr. 69. Týnec nad Sázavou. Pohled ze severozápadu na současné městské muzeum, čtverhrannou věž a část rotundy (vlevo; foto autorka, 2023).

Obr. 70. Týnec nad Sázavou. Pohled z východní strany na rotundu a čtverhrannou hradní věž (vpravo; foto autorka, 2023).

3.11. 1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 281 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.11. 2 Lokace

Zbytky hradu jsou situované nad řekou Sázavou ve stejnojmenném městě přibližně 9 kilometrů od Benešova ve Středočeském kraji. Týnec nad Sázavou je obklopen vyššími nebo podobně vysokými polohami na jižní straně. Na západní a východní straně od hradu terén mírně stoupá až po 500 metrech (Bělohlávek, 1985, s. 364; Durdík, 2009, s. 567; Mapy.cz 2023).

3.11. 3 Typ hradu

První fáze Týnce nad Sázavou odpovídá tzv. hradu přechodného typu (Durdík, 2009, s. 568; Váňová, 2018, s. 64).

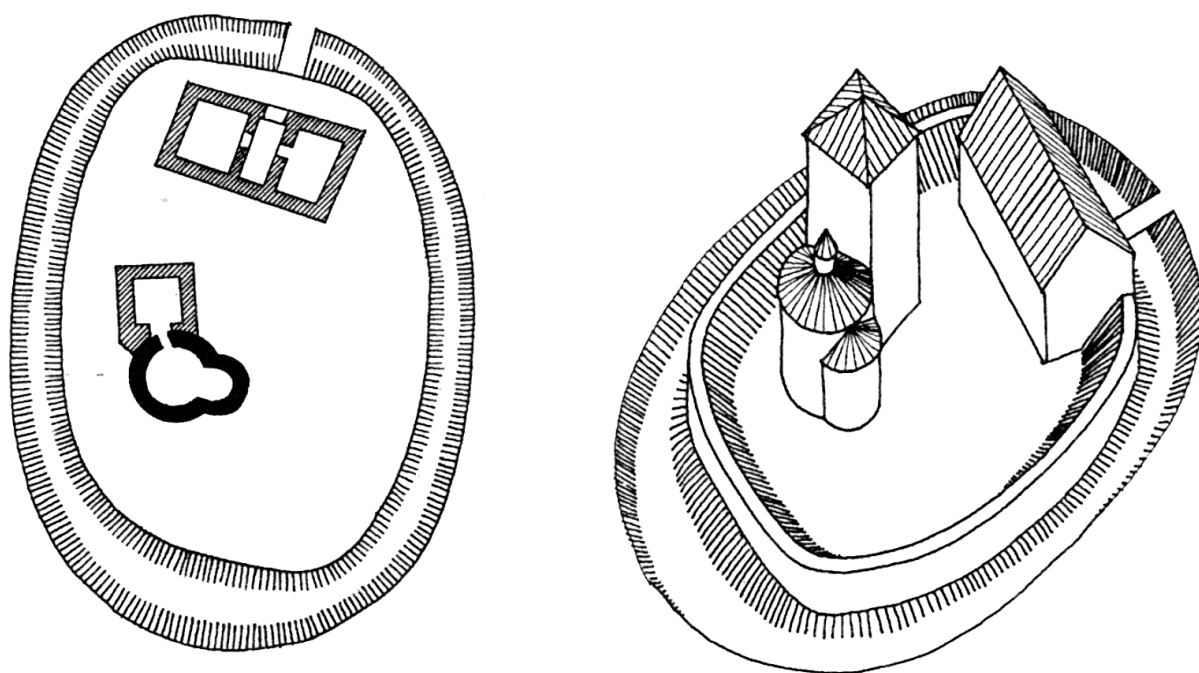
3.11. 4 Historie hradu

V písemných pramenech je hrad zmiňován v roce 1318 jako vlastnictví Oldřicha z Týnce, pocházející z rodu Medků z Valdeka, v jejichž držbě zůstal až do druhé poloviny 15. století. Koncem 15. století hrad Týnec získává Litvín z Klinštejna na Hořovicích, který panství rozšířil o tvrz Benice. Následně hrad prakticky až do roku 1607 vlastní rod Jana Velemyského z Velemyšlevsi a poté je Týnecké sídlo paní Dorotou Hodějovskou připojeno k panství Konopišťskému. Hrad je v roce 1623 v rukách zámožného hraběte Pavla Michny z Vacínova, proti kterému roku 1627 zaútočil Adam Hodějovský z Hodějova s marným cílem získat zpět rodinné statky. V první polovině 17. století přestal být Týnec využíván jako panské sídlo a požár roku 1654 přispěl k jeho chátrání. Týnecký hrad se jakožto součást konopišťského panství časem stává majetkem hrabat z Vrtby, knížat Lobkoviců, korunního prince Rudolfa a následně také arcivévody Františka Ferdinanda d'Este. Po roce 1918 byl hrad státním vlastnictvím a roku 1926 jej koupil ředitel Uměleckoprůmyslového muzea v Praze F. X. Jířík. V současnosti hrad Týnec nad Sázavou náleží náboženské obci Církve československé husitské a v sousedním domě bylo zřízeno muzeum (Bělohlávek, 1985, s. 364-366; Sedláček, 1998a, s. 44-46; Berka a Žížala, 2004, s. 10, 12-14; Durdík, 2009, s. 567; Váňová, 2018, s. 60; Šobíšek, 2020, s. 27-30).

V druhé polovině 18. století je hrad upravován, zejména v závěru tohoto století, kdy se hrad stává součástí provozu týnecké manufaktury na kameninu. Továrna na kameninové produkty byla vybudována z Týneckého sídla a pivovaru Františkem Josefem hrabětem z Vrtby počátkem 90. let 18. století. Tato přestavba zasáhla do klenby kaple, do které byly zapuštěny silné trámy, podpírající žernovy ke tření kaolinové glazury. Po uzavření továrny v roce 1860 byly vybourány klenby i zapuštěné trámy ve vnitřním prostoru kaple, která byla posléze využívána jako skladiště uhlí, dříví a jako chlív. Po skončení provozu továrny byly stávající obyvatelné objekty v prostoru Týneckého hradu využity k obytným účelům (Bělohlávek, 1985, s. 365; Berka a Žížala, 2004, s. 13-14; Durdík, 2009, s. 567; Šobíšek, 2020, s. 30).

Roku 1961 byly během oprav v prostoru hradu jižně od rotundy a věže nalezeny kostrové slovanské hroby a zlomky halštatských nádob v jejich blízkosti. Mezi lety 1969 a 1973, ale také v letech 1976 a 1977 probíhal v areálu hradu archeologický výzkum pod vedením A. Hejny. Výzkum mimo jiné odhalil, že zde původně stála rotunda s řadovým kostrovým pohřebištěm a s relikty kulových objektů nacházejícími se severně a západně od rotundy. Toto období bylo datováno do druhé poloviny 11. století až do konce 12. století či počátku 13. století (Varhaník, 2002, s. 182; Durdík, 2009, s. 567; Váňová, 2018, s. 61-63).

V roce 1995 byly opravovány omítky uvnitř rotundy a po vykonaném průzkumu Ing. M. Glosové bylo zjištěno, že jejich stáří odpovídá době, kdy byla rotunda postavena. Zároveň bylo obnoveno zazděné románské okno na jihozápadní straně lodi rotundy a bylo také odhaleno vnitřní kamenné ostění zazděného románského okna v ose apsidy. Klenba lodi rotundy je s jistotou románská a půdorys této části je prakticky pravidelným kruhem, přerušným na východní straně podkovovitou apsidou, která je zaklenuta konchou (Sedláček, 1998a, s. 44; Varhaník, 2002, s. 183; Váňová, 2018, s. 64-65).

Obr. 71. Týnec nad Sázavou. Vlevo půdorys (bez znázorněné plochy valu), vpravo hmotová rekonstrukce první fáze hradu (Durdík, 2009, s. 568).

3.11. 5 Podoba areálu hradu

Areál s relikty hradu tvoří také románská farní rotunda zasvěcená sv. Václavu pocházející pravděpodobně již z 11. století. Během první poloviny 13. století začala plnit funkci kaple nově vystavěného hradu a v podhradí byl vybudován farní kostel (obr. 69-70; Bělohlávek, 1985, s. 364; Sedláček, 1998a, s. 44; Berka a Žízala, 2004, s. 11; Durdík, 2009, s. 567; Váňová, 2018, s. 64; Šobíšek, 2020, s. 27).

Prostor hradu Týnce nad Sázavou byl v první polovině 13. století oválné dispozice. Byl obehnutý okružním příkopem a valem bez vnitřní konstrukce s čelem opatřeným zakotvenými masivními kůly (obr. 71-73; Varhaník, 2002, s. 182; Durdík, 2009, s. 567-568).

Archeologický výzkum odhalil, že na val byl navázán trojprostorový zděný palác, původně pravděpodobně patrový a situovaný na místě staršího dřevěného objektu. Stěna paláce představovala součást obvodového opevnění, ve které byl detekován ústupkový portál, jenž není pro románskou profánní architekturu běžný. Na tento portál patrně navazoval můstek vedený přes příkop, nejednalo se však o původní hlavní přístup do hradu (Bělohlávek, 1985, s. 364; Varhaník, 2002, s. 182; Durdík, 2005, s. 113; Durdík, 2009, s. 568; Váňová, 2018, s. 63).

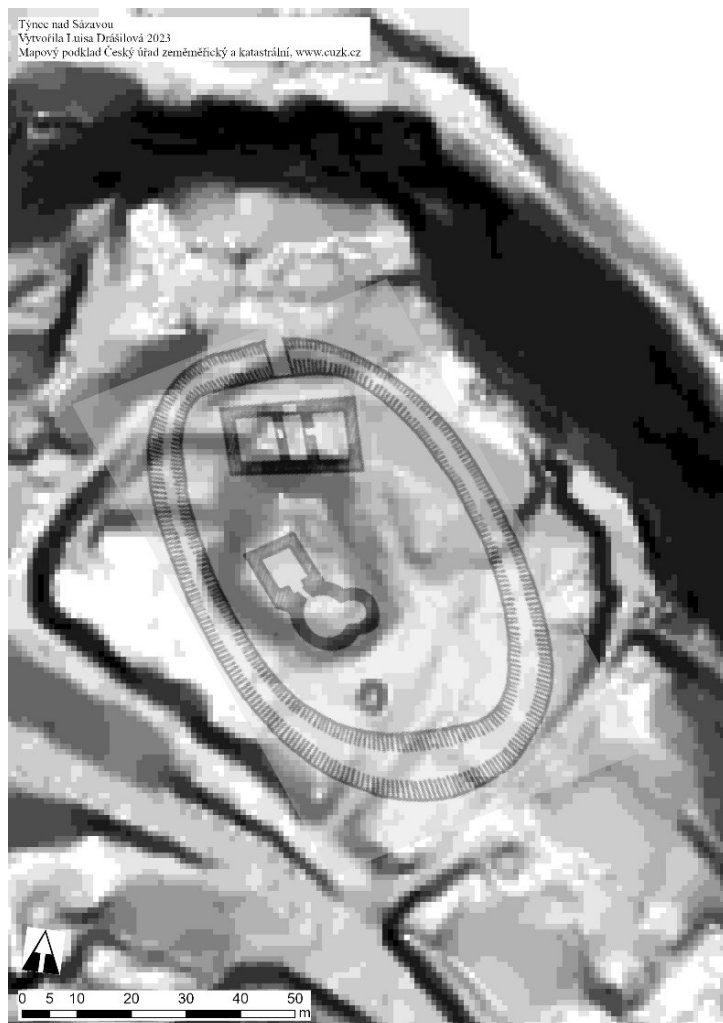
Dřívější románská rotunda, reprezentující pozdější hradní kapli, se nacházela přibližně ve středu opevněného prostoru a byla k ní přistavěna čtverhranná věž s kvádrovými lici o třech klenutých patrech, která je dochována do současnosti (Bělohlávek, 1985, s. 364; Sedláček, 1998a, s. 43; Varhaník, 2002, s. 183-188; Durdík, 2009, s. 568; Váňová, 2018, s. 62-63; Šobíšek, 2020, s. 27, 30).

Tuto hradní věž T. Durdík interpretoval jakožto bergfrit, zatímco J. Varhaník ji označil za zvonici značných rozměrů, která byla přistavěna k rotundě. Tím J. Varhaník poukazoval mimo jiné na slabší zdivo horních podlaží věže a relikty velkých otvorů ve všech stěnách současného nejvyššího podlaží, které vnímal jako náznak sdružených oken zvonového patra. Dle jeho pojetí představovalo první patro sakrální prostory. Této teorii oponuje T. Durdík a účel rozměrnějších otvorů v posledním patře nevidí jednoznačně. Dle T. Durdíka zde v případě sdružených oken bývalo spíše obytné patro, ale považuje je pravděpodobněji za pozůstatky průchodů, které vedly z nejvyššího patra věže na vysazený dřevěný ochoz. Tuto domněnku zakládá na skutečnosti, že zardívky daných otvorů v tenkých stěnách vedou až k podlaze. Unikátní situace propojené hradní věže se starší rotundou mohla podle T. Durdíka představovat polyfunkční objekt včetně sakrální funkce alespoň jakožto vstup do kaple (Varhaník, 2002, s. 185-188; Durdík, 2005, s. 111-113).

Později bylo jádro hradu opevněno kamennou hradbou, ke které příslušely další stavební konstrukce a k románskému paláci byl vybudován dvorní trakt, zachovaný ve stavbě dnešního muzea. Poté bylo postaveno zčásti dochované vnější ohrazení, opatřené v 15. století baštami a k němuž patrně náležela hospodářská stavba (Durdík, 2009, s. 568; Váňová, 2018, s. 64).

Během stavebněhistorického průzkumu M. Rykla byly v domě č. p. 47 objeveny doklady středověké situace související s Týneckým hradem. Tento dům se nachází v severovýchodním úseku jádra hradu a původně se patrně skládal ze dvou místností. Východní příčné křídlo a severozápadní nároží domu pochází z vrcholné či pozdní gotiky. V severní stěně je zachován portál pozdně gotické brány. Prakticky celé severní křídlo domu představuje renesanční palác, který byl v baroku a klasicismu přestavován (Durdík, 2008, s. 126).

Nedaleko hradu ve městě Týnec nad Sázavou se nachází kostel sv. Šimona a Judy. Gotický kostel, později barokně přestavěný je prvně v písemných pramenech uváděn v roce 1389 v souvislosti s Oldřichem z Lešan. Kostel je situován na vrchu jižně od Týneckého hradu v blízkosti hřbitova. Severovýchodním směrem od kostela je za silnicí situována fara, která se sousedními stavbami představovala úsek tehdejšího Týneckého hradu. Kostel je tvořen

Obr. 72. Týnec nad Sázavou. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

obdélnou lodí s obdélným presbytářem a odsazenou segmentovou apsidou na východní straně. K západnímu průčelí v ose přiléhá hranolová věž a k severnímu boku lodi je připojena obdélná sakristie. Do lodi se vstupuje skrze čtvercovou předsíň. Střecha lodi a presbytáře je sedlová, zatímco střecha apsidy je půlkuželová. Střecha věže je stanová, sakristie je opatřena střechou pultovou a stříška předsíně je sedlová. Zdivo lodi tvoří lomový kámen a její vnitřní prostor je zaklenut křížovou klenbou. Apsida je zaklenuta konchou, presbytář zdobí necková klenba a s lodí kostela je propojen obloukem připomínajícím stlačený půlkruh. Během oprav roku 1998 byla zjištěna čtyři zazděná gotická okna na jižní a severní straně lodi. Loď a severní vstup do této části je patrně z doby založení kostela. Další úpravy kostela proběhly během 15. a 16. století, o čemž svědčí některá okna. Později došlo ke změnám v 18. století, kdy byla například vybudována věž (Sedláček, 1998a, s. 43; Váňová, 2018, s. 63, 65-67).

Stopy po středověkých objektech byly také zaznamenány v místech autobusového nádraží a na levém břehu řeky Sázavy. Provedené archeologické výzkumy v blízkém okolí hradu a Týnce nad Sázavou, kupříkladu slovanské pohřebiště na Brodcích z 8. až 9. století, naznačily, že zdejší oblast byla osídlena již před založením hradu (Berka a Žižala, 2004, s. 10-11).

Obr. 73. Týnec nad Sázavou. Digitální model terénu. Lokace hradu vyznačena červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

3.11. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě hradu Týnce nad Sázavou, který zahrnuje obce Bukovany, Chářovice, Krhanice a město Týnec nad Sázavou (obr. 74).

Obr. 74. Týnec nad Sázavou. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Ves Bukovany dříve náležely ke hradu Zbořený Kostelec, s nímž byly později připojeny ke Konopišti (Sedláček, 1998b, s. 82).

Krhanice jsou roku 1228 zaznamenány v kronice Ostrovského kláštera, ke kterému z poloviny náležely. Zbývající část obce patrně příslušela ke kosteleckému panství a tento celek byl Šternberky následně připojen ke Konopišti. V roce 1560 je v Deskách zemských ke Krhanicím uvedeno devět usedlostí (Anderlová, 2003, s. 79).

Současné město Týnec nad Sázavou bylo původně farní ves a později městeček se stejnojmenným hradem. V první polovině 14. století do roku 1479 byl Týnec nad Sázavou v držení pánů z Valdeka a následně střídal své majitele. V roce 1622 byl prodán ke Konopišti (Sedláček, 1998b, s. 913-914).

Památkový katalog Národního památkového ústavu ve sledovaném území zaznamenává památkově chráněný hrad Zbořený Kostelec a hrad Týnec nad Sázavou s rotundou. Součástí

areálu hradu Týnec nad Sázavou je bývalý pivovar, který byl v provozu od 16. století do roku 1793. K městu Týnec nad Sázavou Památkový katalog eviduje památkově chráněné ochranné pásmo souboru památek v Týnci nad Sázavou, kostel sv. Šimona a Judy a kostel sv. Kateřiny (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Ochranné pásmo souboru památek v Týnci nad Sázavou zahrnuje raně středověkou rotundu s hradem, areál kostela sv. Šimona a Judy, měšťanský dům U Micků a areál továrny na kameninu. Kostel sv. Šimona a Judy s ohradní zdí, bránou, márnici a pozemkem hřbitova je gotického původu a později byl barokně přestavěn. Kostel sv. Kateřiny se nachází v Chrásti nad Sázavou. Součástí kostela je hřbitov s ohradní zdí. Na jižní straně lodi byl detekován gotický portál. Kostel je datován do první poloviny 14. století a následně zde proběhly stavební úpravy v roce 1684 a mezi lety 1888 až 1889. Jádrem zdejší vsi je s kostelem v písemných pramenech doloženo k roku 1352. V Památkovém katalogu je k Týnci nad Sázavou uvedena vodní elektrárna v Brodcích. Nejedná se o kulturní památku, ale dříve zde stával mlýn, který je v písemných pramenech uváděn již k roku 1443 (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitalní archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy ke dvěma lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o záznam z roku 1961 vztahující se k Týnci nad Sázavou pozemková parcela číslo 3019/1, kde byly objeveny zlomky keramiky z doby halštatské a středověké kostrové pohřby (Záznam C-9116909A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V roce 1995 byly u Hradu Týnec nad Sázavou náhodně detekovány renesanční kachle (Záznam C-9116915A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V areálu tohoto hradu byla roku 1964 objevena keramika při prohlídce kanalizace (Záznam C-9116910A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

V Peceradech byly na fotbalovém hřišti roku 1975 náhodně nalezeny fragmenty keramiky z raného středověku a kamenný neolitický nástroj (Záznam C-9116836A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Roku 1941 byl v Podělusech u Hostince objeven areál se zahloubeným objektem, ohništěm a fragmenty keramiky z doby laténské (Záznam C-9116840A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Záznam z rozmezí let 2017 a 2019 popisuje dokumentaci související s realizací rekonstrukce stavby jezu ve městě Týnec nad Sázavou, v části Chrást nad Sázavou a Podělusy (Záznam C-201702855A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). Roku 1981 byl v Chrásti nad Sázavou evidován žárový pohřeb ze starší doby halštatské (Záznam C-9116908A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

3. 12 Zbořený Kostelec

Obr. 75. Zbořený Kostelec. Pohled na hrad ze severní strany (foto autorka, 2023).

3.12. 1 Nadmořská výška

Nadmořská výška této lokality činí 301 m n. m. (Mapy.cz 2023).

3.12. 2 Lokace

Zbořený Kostelec je situován ve stejnojmenné obci poblíž Týnce nad Sázavou, na ostrožně nad soutokem Kamenického potoka a řeky Sázavy ve Středočeském kraji. Hrad je obklopen vyššími polohami na straně severní, západní a jihozápadní (Mapy.cz 2023).

3.12. 3 Typ hradu

D. Menclová předpokládala, že se jedná o hrad bergfritového typu. Přítomnost bergfritu v ohybu obvodové hradby není ovšem doložena, a proto by se tento hrad z hlediska typologie mohl označit jako bezvěžový, případně jako hrad s plášťovou zdí (Drášilová, 2020, s. 35).

3.12. 4 Historie hradu

Hrad se dříve nazýval Kostelec nad Sázavou, současné jméno získal po jeho dobytí a rozboření v důsledku poděbradských válek (obr. 75-76; Bělohávek, 1985, s. 405-406; Drášilová, 2020, s. 33; Šobíšek, 2020, s. 23).

Hrad byl zřejmě vystavěn již Václavem II. jako reprezentativní sídlo. Tento královský hrad je zapsán v *Majestas Carolina*. Roku 1342 je uváděn v písemných pramenech jakožto vlastnictví Oldřicha Medka z Valdeka, po kterém je hrad v rukách řady majitelů. Po krátkou dobu je v majetku Karla IV, jenž jej získal v roce 1356 a poté jej zastavil Jakubovi z Kostelce. Následně je hrad a příslušejících deset vsí v držbě Jana z Hardeka. V roce 1385 Kostelec vlastní vyšehradský purkrabí Chval ze Rzávého. Později je hrad v rukách Jana Sádla ze Smilkova, který byl královským rádcem Václava IV., jehož syn sídlo prodal roku 1443 Kunešovi Rozkošovi z Dubé (Bělohávek, 1985, s. 405-406; Drášilová, 2020, s. 33; Šobíšek, 2020, s. 24-25; Kypta a Marounek, 2022, s. 246).

Hrad byl dobýván třikrát, a to v letech 1449, 1450 a 1467. Kostelec byl prvně obležen v březnu roku 1449 vojsky Zdeňka Konopištského ze Šternberka, Zdeňka Kostky z Postupic,

Jiřího z Poděbrad a Jana Parduse z Vrátkova. Po marném dobývání bylo dne 10. dubna 1449 uzavřeno příměří mezi poděbradskou stranou a Kunešem Rozkošem z Dubé, Oldřichem z Rožmberka a jejich stoupenci, které přetrvalo po dobu jednoho roku (Bělohávek, 1985, s. 406; Drášilová, 2020, s. 33; Kypta a Marounek, 2022, s. 246-247).

Obr. 76. Zbořený Kostelec. Hradní válcová věž zachycena z jižní strany (foto autorka, 2023).

Roku 1450 byl hrad znovu obležen oddíly Zdeňka ze Šternberka, Jiřího z Poděbrad a Janka z Ručinova. Psaní mezi Oldřichem z Rožmberka a saským vévodou Fridrichem vypovídá o vyslání vojenské pomoci, ale i přesto byl Kostelec 23. května 1450 po několika týdnech obléhání dobyt. Pobořený hrad byl na přelomu roku 1450 a 1451 dán do zástavy spolu s panstvím Zdeňkovi Konopišťskému ze Šternberka za jeho zásluhy během dobývání hradu. Původnímu vlastníkovi Kunešovi Rozkošovi z Dubé byla vyplacena náhrada v hodnotě 1 550 kop českých grošů. Obléhání hradu z roku 1450 dokládá řada korespondencí, ve kterých se mimo jiné uvádí, že hrad byl ostřelován praky a děly (Bělohlávek, 1985, s. 406; Drášilová, 2020, s. 33; Šobíšek, 2020, s. 25; Kypta a Marounek, 2022, s. 247-248).

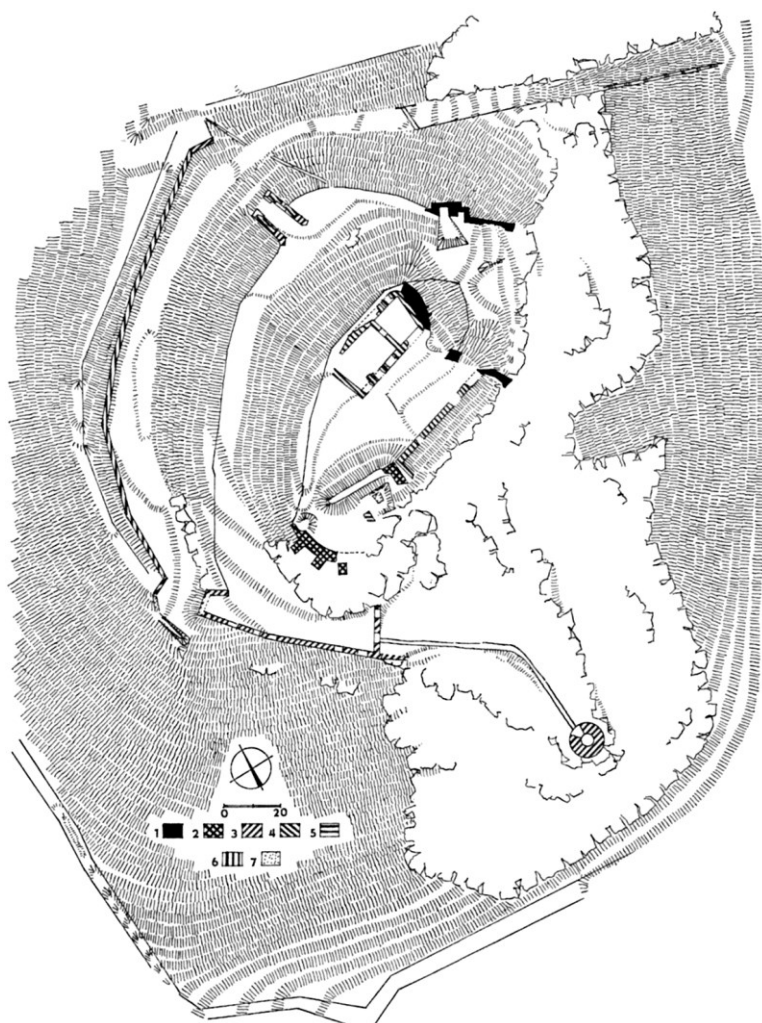
Po zvolení Jiřího z Poděbrad českým králem se jeho vztah se současným majitelem Kostelce, začínal vyostřovat. Kostelec byl po roce 1456 spěšně opravován a opevňován fortifikačními prvky. Na přelomu dubna a května 1467 nechal král Jiří z Poděbrad oblehnout sedmero hradů hlavních králových odpůrců, mezi nimiž byl také Zbořený Kostelec. Celé obléhání trvalo zhruba tři měsíce. Hrad byl i přes veškeré zpevňovací zásahy Zdeňka ze Šternberka královskými vojsky dobyt a rozbořen. Stávající zdi byly podkopány a hrad už nebyl nikdy obnoven, čímž později získal i své jméno. Otázkou zůstává, jakou podobu celé obléhání mělo. Již dvakrát dobývaný hrad, mohl být nepřátelskými vojsky spíše kontrolován, zatímco se král soustředil na dobytí strategicky a symbolicky významnějších hradů jako byl hrad Roudnice a po jeho pádu byl následně dobyt také Kostelec (Bělohlávek, 1985, s. 406; Drášilová, 2020, s. 34; Šobíšek, 2020, s. 25; Kypta a Marounek, 2022, s. 248).

Do nynější podoby hradu zasahoval hrabě z Vrtby, který zde nechal zbudovat přístupovou cestu na hrad, vyhlídku vytvořenou otvorem v hradním zdivu a altán. Počátkem 21. století byl hrad ničen nelegálními a neprofesionálními opravami, vykonávanými šermířským spolkem. Mezi lety 2002 a 2004 byly mimo jiné zazděny jedinečné reliktu podkopávání hradby z roku 1467. Probíhaly zde také neodborné archeologické terénní výzkumy, prováděné bez uložení nálezů a patřičné dokumentace i přes zákaz Státního památkového ústavu středních Čech v Praze (Durdík, 2002, s. 111; Drášilová, 2020, s. 35-36; Šobíšek, 2020, s. 25).

3.12. 5 Podoba areálu hradu

Kromě pestrého historického kontextu, sám hrad prošel složitým stavebním vývojem. O nejstarší královské fázi hradu máme poměrně málo poznatků, ale s určitostí víme, že měl dvojdílnou dispozici (obr. 77-79; Drášilová, 2020, s. 34).

Patrně již před 40. lety 15. století byla větší část obvodu jádra hradu opevněna parkánem, v jehož západní části vznikla zástavba, nacházející se pod dvouprostorovým plochostropým palácem v jihozápadní části jádra hradu s vnější obloukovitě vedenou zdí s opěrnými pilíři. Odtud se sestupovalo k válcové věži. Vstup do jádra byl situovaný na východní straně a do parkánu se vcházelo zřejmě na straně severní. Po husitských válkách byla obranyschopnost hradu posilována novými fortifikačními prvky. Před prvním obležením v roce 1449 byla v prostoru jádra hradu postavena budova v ohybu hradby, která mohla být určena pro využití těžších palných zbraní. Vnější líc oblouku hradby byl zesílen přízdívkou před či po obléhání v roce 1449. Vestavěná budova byla během obléhání roku 1449 poničena a následně rychle obnovena, zejména její jihozápadní část. Před obléháním v roce 1450 byla přestavěna severní brána parkánu. Po dobytí v roce 1450 byl hrad záměrně pobořen. Parkánová hradba a

Obr. 77. Zbořený Kostelec. Půdorys hradu. 1 - zdivo z přelomu 13. a 14. století, 2 - zdivo druhé stavební fáze, 3 - zdivo třetí stavební fáze (okolo poloviny 15. století), 4 - zdivo čtvrté stavební fáze (po roce 1450), 5 - blíže nedatované zdivo, 6 - kontreskarpová obezdívka příkopu, 7 - zdivo na sucho (Durdík, 2009, s. 626).

větší část severní hradby jádra spolu s vestavěnou budovou byla poničena. V té době byl již zřejmě zaniklý palác, původně situovaný v jihozápadní části jádra. Později byl hrad rekonstruován, přičemž se dbalo zejména na jeho obrannou funkci. Úpravy zřejmě probíhaly ve spěchu, o čemž svědčí různorodé složení zdiva, včetně využití kamenných prakových koulí. Dispozice hradu umožňovala vějířovitou palbu ve třech výškových úrovních (Bělohávek, 1985, s. 406; Drášilová, 2020, s. 34-35).

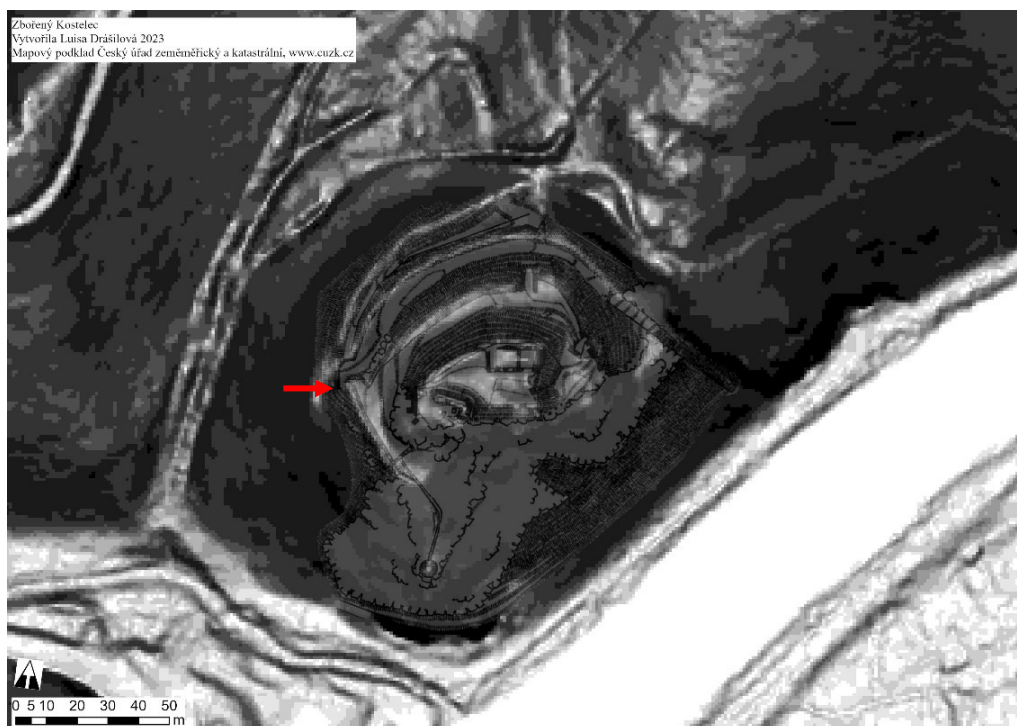
Nejvýše postavené bylo hradní jádro, kde byla ovšem hlavní část hradby pobořena, a proto byla zřejmě nahrazena improvizovaným „valovým“ opevněním s využitím pobořené vestavěné budovy (Drášilová, 2020, s. 35).

Střední výškovou úroveň hradu, umístěnou oproti jádru přibližně o 6 m níže, tvořil parkán. Ten byl poškozen a prozatímne upraven pro ochranu palebných postavení. Severní parkánová brána byla spěšně uzpůsobena do podoby bašty s možností flankování. Přestavba parkánu na severovýchodní straně s novou bránou u nejhlubší a nejširší části příkopu mohla být vzhledem k rozměrům padacího mostu problematická. Nově upravená severovýchodní brána se napojovala na parkánovou hradbu s dřevěným předsazeným ochozem. Výstavba nového systému severovýchodní brány mohla být zahájena ještě před prvním obležením hradu a zřejmě nebyla dokončena do obléhání roku 1467 (Drášilová, 2020, s. 35).

Nejnižší výškovou úroveň hradu, zhruba 2 m pod úrovní parkánu, představoval val před příkopem, který byl patrně využit k rozmístění palných zbraní (Drášilová, 2020, s. 35).

Po dobytí Kostelce roku 1467 byl hrad znovu pobořen. Byly poničeny brány na severní a severozápadní straně a budova v oblouku jádra hradu (Drášilová, 2020, s. 35).

Dispozice hradu v různých výškových úrovních umožňovala účinné využití aktivní obrany hradu s použitím těžkých palných zbraní i lehčích ručních zbraní. Přes všechna opatření posilující obranyschopnost hradu byl hrad dobyt, a to patrně kvůli nedalekým vyšším polohám, ze kterých obléhatelé hrad ostřelovali, strádání obránců a jejich nedostatečné vůli hrad bránit (Drášilová, 2020, s. 35).

Obr. 78. Zbořený Kostelec. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka. Umístění plánu vyznačeno červeně (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Obr. 79. Zbořený Kostelec. Digitální model terénu. Červeně vyznačený hrad (zpracováno autorkou v programu ArcGIS Pro na základě dat ČÚZK, 2023).

Doba neklidného 15. století, zahrnující razantní vývoj vojenské taktiky a zejména výzbroje řádně prověřila obranyschopnost hradu. Hrozbu představovaly okolní stejně či výše položené polohy, zejména na severozápadní straně od hradu, odkud měli obléhatelé dobrý výhled na značnou část opevnění a vlastní jádro hradu. Využití těchto poloh obléhateli dokládají pozůstatky obléhacích prací z dobývání hradu v letech 1449, 1450 a 1467, přičemž u subkomplexu C je uvažováno o jeho možné dataci do roku 1467 na základě jeho formální podobnosti s dalšími obléhacími pracemi z poděbradských válek u jiných hradů. Objekty s pozůstatky obléhacích prací jsou v literatuře (viz Kypta a Marounek 2022) rozděleny do pěti abecedně odlišených subkomplexů, kde subkomplex C představuje částečně hrazené ležení, ve kterém byla interpretována přítomnost velitelského stanoviště, dvě prakoviště, kamenné prakové projektily a pozůstatky obytných objektů. Kromě dalších ležení byl v blízkém okolí hradu zaznamenán také vodní zdroj sloužící zřejmě jako napajedlo pro zvěř, dále možný výběh pro koně a snad i hospodářská zvířata, jehož existenci naznačují nálezy podkov či palebná postavení. Místní názvy některých lokalit s dochovanými pozůstatky obléhacích prací jako je Hradečnice a Bašta mohou upozorňovat na jejich tehdejší význam (Bělohlávek, 1985, s. 406; Drášilová, 2020, s. 36-41; Šobíšek, 2020, s. 25; Kypta a Marounek, 2022, s. 246-259).
pevnůstka

V současnosti jsou pozůstatky obléhacích prací poškozovány lesními pracemi a není vyloučené, že některé neznámé již zanikly. Výzkumem obléhacích prací v okolí hradu Zbořený Kostelec se zabývala řada badatelů, mezi nimiž vynikají P. Meduna, J. Richterová, J. Kypta, F. Laval, J. Marounek a Z. Neustupný. V okolí hradu byly nalezeny tři kovové hroty do kuší. Tyto nálezy objevené před rokem 1932 bez známého kontextu pocházejí z fondu muzea Podblanicka v Benešově. Nové kovové předměty jsou nyní nacházeny během probíhajícího detektorového průzkumu vedeného J. Kyprou a J. Marounkem, které budou následně publikovány (Drášilová, 2020, s. 36-37; Kypta a Marounek, 2022, s. 248-249).

3.12. 6 Situace v zázemí hradu

Pro přiblížení situace v zázemí hradu byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem v místě hradu Zbořeného Kostelce, který zahrnuje obce Krhanice, Nespeky, Řehenice a město Týnec nad Sázavou (obr. 80). Obec Krhanice a město Týnec nad Sázavou jsou rozepsány v podkapitole „3.11. 6 Situace v zázemí hradu“ náležející k hradu Týnec nad Sázavou.

Nespeky byly označovány jako Nezpěky či Dnespeky. Dříve byla tato obec rozdrobená na menší statky vladyků. V roce 1380 jsou Nespeky považované za městečko. V 16. století příslušely Nespeky částečně k Břežanům a do roku 1850 částečně k Pyšelům. Následně část obce patřila ke Konopišti (Sedláček, 1998b, s. 642; Anderlová, 2003, s. 123).

Obr. 80. Zbořený Kostelec. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK (Ags.cuzk.cz 2023a).

Památkový katalog Národního památkového ústavu eviduje v rámci dané oblasti památkově chráněný kostel sv. Bartoloměje a tvrziště Božešice (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Kostel sv. Bartoloměje v obci Nespeky je jednodílný s hranolovou věží, ke které přiléhá ohradní zeď s brankou kolem bývalého hřbitova. Kostel zřejmě pochází z první třetiny 16. století. V písemných pramenech se uvádí farní kostel již v šedesátých letech 14. století, ale jednalo se nejspíše o dřevěnou stavbu. Související ves postupně zanikla zřejmě kolem roku 1624 a zchoval se pouze hospodářský dvůr, který byl patrně vystavěn v prostoru tvrze. Tvrz je doložena k roku 1417 a zanikla po polovině 15. století. Při orbě se na zdejších poli objevovala keramika a opracované kameny. Západně od dřívějšího dvora byla povrchovým sběrem objevena keramika ze 13. století s možným přesahem do mladší doby hradištní a keramika z 15. století. Stavba současného kostela zahrnuje románské i gotické architektonické prvky, které

mohly být přesunuty z hradu Zbořený Kostelec či ze Sázavského kláštera. Kostel byl upravován během 17. a 18. století. Dnešní podobu získal v roce 1902 (Pamatkovykatalog.cz 2015).

V Řehenicích, v části obce Babice u osady Dařbože jsou situovány dochované reliktury středověkého tvrziště, tedy sídla drobné venkovské šlechty z 13. až 15. století. Nachází se u rybníka, který je zdrojem vodního příkopu. Nejsou zde patrné pozůstatky zdiva. K tvrzi příslušela zaniklá ves Božešice či Bořešice, která ležela západně od vsi Babice. Ves byla v písemných pramenech prvně uváděna v roce 1352 a zanikla v 15. století. Zdejší dvůr zanikl až v 17. století a tvrz je v roce 1544 připomínána jako již pustá (Pamatkovykatalog.cz 2015).

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky eviduje k dané oblasti záznamy ke dvěma lokalitám (Aonline.aiscr.cz 2015).

Jedná se o záznam vytvořený T. Durdíkem. Mezi lety 1995 a 2001 byl v prostoru hradu Zbořeného Kostelce proveden povrchový sběr a stavebně-historický průzkum. Zaznamenáno bylo také narušování památky a nalezené pozdně středověké zlomky keramiky (Záznam C-9116916A Digiarchiv.aiscr.cz 2023). V Chrásti nad Sázavou byl roku 1981 dokumentován žárový pohřeb ze starší doby halštatské (Záznam C-9116908A Digiarchiv.aiscr.cz 2023).

4 Archeologické lokality a veřejnost

V této kapitole bych chtěla poukázat na význam archeologických památek pro veřejnost. Nejprve zde v krátkosti zmiňuji hrady, kterými jsem se v práci zabývala a jejich stav. Následují čtyři podkapitoly, které jsem nazvala „Péče o archeologické kulturní dědictví“, „Archeologie a veřejnost“, „Prezentace archeologických památek veřejnosti“ a „Vlastní návrh prezentace vybraných archeologických památek“.

Ve své práci se zabývám středověkými hrady, jejichž současný stav je různorodý. Některé hrady si zachovaly svou středověkou podobu nejčastěji ve formě zřícenin a jiné byly v průběhu času přestavovány do současné podoby zámků. Hrady přestavěné na zámek v této práci jsou Komorní Hrádek, Konopiště a Líšno. Český Šternberk a Týnec nad Sázavou představují hrady, jejichž části středověké architektury jsou zachovány a konzervovány. Mezi studované zříceniny hradů se řadí Čejchanův Hrádek, Kožlí, Stajice, Stará Dubá, Týnec nad Sázavou a Zbořený Kostelec. Vlastní kategorii tvoří hrady Kavčí Hora a Ostředek, které postrádají pozůstatky kamenné architektury a jejich poloha je nejasná.

Kromě posledních dvou zmíněných hradů jsou všechny prohlášeny za kulturní památku a jsou památkově chráněny. Hrad Český Šternberk, Konopiště a Týnec nad Sázavou má památkově chráněné také přiléhající ochranné pásmo. V okolí některých těchto hradů se nacházejí pozůstatky středověkých obléhacích prací, a přestože jsou například u Konopiště předmětem ochrany jakožto součást ochranného pásma, tak okolí hradu Stará Dubá či Zbořený Kostelec tuto protekci postrádají. Ze zmíněných památek jsou nejlépe památkově chráněné současné zámky, čemuž napomáhá také jejich poloha, jenž je obvykle součástí většího sídelního celku. Aktuální stav hradních zřícenin v dané oblasti podléhá nekontrolované návštěvnosti, zásahům lesního hospodářství a přírodním podmínkám, což má negativní vliv na dochovaná torza kamenného zdiva.

4.1 Péče o archeologické kulturní dědictví

Archeologické nemovité památky mají často statut kulturní památky. Kulturní památku v rámci Maltské konvence představují nedotčené plochy s významnými archeologickými památkami jako jsou pravěké valy, areály pohřebišť nebo stratigrafie vypovídající o stavebním vývoji a stáří významných staveb a další. Bez výrazného povšimnutí ovšem tyto lokality ustavičně a intenzivně zanikají v terénu. Příkladem zaniklých nadzemních architektur je lokalita Obřany či Střílky (Jančo, 2008, s. 59; Vrla, 2008, s. 113; Sokol, 2013, s. 73, 75).

Větší pozornost je nadále věnována výzkumu namísto ochrany, preventivní péče a prezentace památky veřejnosti. P. Sokol se domnívá, že je postrádán fungující systém péče o archeologické kulturní dědictví nebo archeologická památková péče. Pozornost péče o archeologické kulturní dědictví je soustředěna pouze na památky ohrožené stavebními pracemi, a i v těchto případech je péče problematická. Zájem přemístit například parkoviště či elektrické vedení z prostředí historických sídel pod povrch země vede k provádění záchranných archeologických výzkumů, které ovšem přináší omezené množství poznatků. Dochází tak k narušování historických center měst a obcí, čímž se vytrácejí informace o jejich počátcích. Takové zásahy byly realizovány například v Táboře, Hradci Králové, Českých Budějovicích, Olomouci, Brnu a zejména v Praze. Aktivní ochrana archeologického dědictví by dle M. Janča a P. Sokola měla započít již v rámci územního plánování, ve kterém by měly být zohledněny požadavky archeologické památkové péče (Jančo, 2008, s. 57-58, 60; Sokol, 2013, s. 73, 75).

Archeologické nemovité památky v lesním prostředí nejsou vystaveny stavební činnosti ani hluboké orbě, přesto jsou ohroženy lidskou aktivitou, a to zejména lesní hospodářskou činností. Bohužel vlastníci mnohdy nemají povědomí o přítomnosti archeologické památky na svém pozemku, což je do určité míry chyba památkové péče. V případě vhodného výběru porostu a jeho následné údržby může lesní porost velmi pozitivně přispět k zachování stavu lokalit a zároveň zpřístupnit jejich prezentaci veřejnosti (Sokol, 2013, s. 73; Waldmannová, 2013, s. 90-91).

Relikty nadzemních architektur, mezi které se řadí také hradní zříceniny jsou obvykle z velké části volně přístupné, návštěvnost je vysoká a omezení přístupu je technicky komplikované. V některých případech dochází k úmyslnému poškozování těchto památek různými vandaly, kteří po sobě zanechávají narušené archeologické situace a odkryté stavební konstrukce. Například zřícenina Hrádek u Žeranovic byla využita jako součást cyklotrasy pro terénní cyklisty, což si vyžádalo výrazné terénní úpravy poškozující modelaci terénu i archeologické situace celého areálu zříceniny. Mezi tyto negativní zásahy se řadí také nelegální zacházení s detektorovými přístroji, které se odehrává na různých archeologických lokalitách. V současnosti je bohužel udělování sankcí za porušení památkového zákona v praxi omezené a komplikované (Jančo, 2008, s. 59; Vrla, 2008, s. 109, 113-114; Klápště, 2021, s. 23).

Péče o archeologické památky by měla spočívat zejména v tom, že bude zajištěna jejich evidence, dokumentace, definice vhodné prevence a ochrany, prezentace a propagace. Zároveň je nutná aplikace individuálního přístupu k jednotlivým památkám. Zásadní by měla také být systematická preventivní péče. R. Vrla v příspěvku z roku 2008 zdůrazňuje význam průběžné údržby areálu včetně redukce zeleně poškozující zdivo a omezení návštěvnických tras. Omezení pohybu návštěvníků v areálu může být realizováno vytyčením prohlídkových tras či komunikačními konstrukcemi. Takové řešení bylo zvoleno například u zříceniny hradu Kamýk. Výsledný stav veškerých zásahů nesmí památku nijak porušit, popřít či způsobit ztrátu památkových hodnot objektu. Garantem citlivého přístupu by měla být instituce státní památkové péče s odborníky a zákonnými prostředky (Vrla, 2008, s. 109, 111; Durdík, Gírsa a Hanzl, 2010, s. 176; Moravec, 2013, s. 78-79; Sokol, 2013, s. 75, 85-86).

4.2 *Archeologie a veřejnost*

Z hlediska historie archeologie se vyvíjely dva odlišné směry. Jedním z nich je tzv. akademická archeologie, která souvisí s vyšším vzděláním a zkoumá minulost, její struktury a události na základě archeologických pramenů. Druhým směrem je tzv. vlastivědná archeologie, která byla budována v 19. století do 30. let 20. století amatéry a drobnými muzejníky. Ti se zabývali ochrannou památek, tzv. záchrannými výzkumy menších rozměrů, vystavováním starožitností, konáním přednášek pro laickou veřejnost a psaním populárních děl. Po druhé světové válce převládal akademický směr archeologie až do 70. let 20. století, kdy se ve větší míře začali provádět výzkumy ohrožených lokalit, tzv. záchranné výzkumy. Dále došlo k formování experimentální archeologie a zvýšená pozornost byla věnována ochraně památek. V 70. a 80. letech 20. století došlo v západoevropských a dalších zemích k nárůstu počtu archeologů, kteří se zaměřovali zejména na památkově orientovanou archeologii. Předmětem zájmu byly výzkumy ohrožených lokalit, ochrana památek, experimentální archeologie, muzejnictví a popularizace. Tyto tendence pokračují až do nynější doby (Neustupný, 2013, s. 87-89).

Zájem veřejnosti o archeologii je patrný například ze zpráv sdělovacích prostředků. Veřejnost má k movitým i nemovitým artefaktům kladný vztah. Zajímá je jejich účel a informace o tom, jakou roli hráli v tehdejší živém světě (Bureš, 2005, s. 34; Neustupný, 2013, s. 89).

Veřejně přístupné památky mohou být nástrojem k rozvíjení vztahu veřejnosti k archeologii a ke zkvalitnění kulturního povědomí. Archeologické památky mohou představovat příležitost pro živnostníky a mohou mít vliv na hospodářský rozvoj země skrze turistický ruch. Mezinárodně známé archeologické památky se nacházejí například v Řecku, Itálii, Egyptě, Velké Británii a dalších zemích (Bureš, 2005, s. 33-34, 38; Sokol, 2013, s. 75).

Veřejnost je třeba v oboru archeologie informovat a vzdělávat, aby byl pochopen význam archeologických památek a jejich hrozby (Bureš, 2005, s. 35-36).

4.3 *Prezentace archeologických památek veřejnosti*

V současnosti jsou v České republice nejvíce navštěvované hrady, zámky a muzea. Archeologické turistické cíle zahrnují převážně vzdělávací, zábavní a poznávací formu. Tyto požadavky splňují tzv. zážitkové prezentace, aktivity inspirované archeologií a archeologické památky (Moravec, 2013, s. 54, 69).

Pojem archeoturistika či turistický ruch po archeologických lokalitách zahrnuje kulturně-poznávací i náboženský zájem po archeologických objektech. V zahraničí je označován pod pojmem cultural tourism, heritage tourism či heritage industry. Do této oblasti se řadí například naučné turistické a cyklistické stezky, které vedou přes archeologické památky. Příkladem archeologické naučné stezky je poznávací trasa archeologa Františka Xavera France. Jistě se do této kategorie řadí také exkurze. Na základě vlastních zjištění uveřejněných roku 2021 považují F. Kasl a P. Sokol archeologické exkurze pro veřejnost vedené v rozličných formách za ideální aktivitu k propagaci archeologie jako oboru, což vede k nárůstu zájmu o antropogenní terénní reliktů a jejich ochranu. Archeoturistika by měla být založena na rozsáhlé spolupráci orgánů státní správy, odborných institucí, obcí, občanských sdružení, jednotlivců včetně vlastníků nebo správců archeologických turistických cílů (Moravec, 2013, s. 54-55, 60, 77; Kasl a Sokol, 2021, s. 185).

Archeologické památky jsou turistickými cíli navzdory tomu, že nejsou udržovány ani označeny v terénu. Někteří zastávají názor, že v důsledku širšího povědomí o přítomnosti památky by došlo k jejímu úmyslnému ničení například ze strany tzv. hledačů pokladů a její označení by nemělo dlouhé trvání, ale M. Moravec se na základě poznatků z vlastního průzkumu veřejného mínění domnívá, že tento názor není opodstatněn. Naopak současný přístup přispívá k tomu, že veřejnost památkami i jejich ochranou pohrdá. To negativně ovlivňuje samotné archeologické památky i archeoturistiku. Domnívá se tedy, že by památkám měla být věnována důslednější péče, jejich lokace by měla být označena a doplněna informacemi o památce a možných následcích za narušení památky. Tento názor se shoduje s badateli, které uvádím výše v souvislosti s péčí o archeologické kulturní dědictví (Moravec, 2013, s. 77-78).

Příklad možného využití archeologické lokality popisuje Z. Měchurová na příkladu zaniklé středověké vsi Konůvky ve Žďánickém lese, kde byl proveden výzkum v šedesátých letech 20. století D. Šaurovou a získaný archeologický materiál byl zpracován. Byla zde uskutečněna konzervace odkrytých kamenných stavebních relikvií jako jsou vesnické domy, tvrze, pece, kostelík nebo tzv. motte. Pro veřejnost byla vytvořena naučná stezka s informačními tabulemi. Došlo k úpravě zdejšího vodního pramene a přírodní terén byl zbaven náletových dřevin. Jako součást projektu byla vyprodukována výstava, popularizační brožura a byla zorganizována vlastivědná vycházka pro veřejnost (Měchurová, 2008, s. 69-73).

Archeologie v cestovním ruchu, prezentace archeologických památek a jejich začlenění do seznamu turistických cílů může značně přispět ke zlepšení komunikace, zvýšení informovanosti a významu oboru pro společnost. Tento přístup může také přispět k ochraně archeologických památek v terénu. Význam cestovního ruchu v archeologii má také ekonomický potenciál, který může přinést zdroje od zahraničních i domácích návštěvníků a přispět k regionálnímu rozvoji či k financování dalších výzkumů i ochraně památek (Moravec, 2013, s. 55, 75).

4.4 Aplikace výsledků – prezentace vybraných archeologických památek

Na základě výše uváděných informací si dovoluji předložit turistickou trasu, která by mohla zvýšit povědomí veřejnosti o vybraných archeologických památkách v krajině. S přihlédnutím k jejich zranitelnosti volím lokality, které již byly určitým způsobem odborně prozkoumány. Trasa tvoří okruh mezi městem Týnec nad Sázavou a částí obce Zbořený Kostelec. Vede tedy přes památky hradu a rotundy Týnce nad Sázavou, přes hrad Zbořený Kostelec a nedaleké pozůstatky obléhacích prací.

Prezentace této trasy byla zvolena formou vytvoření brožury s letákem (příloha 1-2). Brožura zahrnuje informace o délce trasy, její náročnosti, uvádí možná občerstvení podél trasy a její výškový profil (příloha 1). Dále je zde obsažen popis turistické cesty s odkazy na vložené obrázky. Na konci letáku je umístěn tzv. QR kód odkazující na internetovou stránku s turistickou mapou a uvádím zde také využití zdroje. K tvorbě brožury byla kromě této práce využita bakalářská práce autorky a internetová stránka k vygenerování turistické trasy a tzv. QR kódu. Vytvořený leták (příloha 2) obsahuje tentýž QR kód a jeden navíc, který odkazuje na internetovou stránku s brožurou. Brožura je tak přístupná pro veřejnost a je možné si ji individuálně vytisknout dle potřeby. Leták byl také umístěn na několika veřejně přístupných místech ve městě Týnec nad Sázavou s vědomím starosty obce. Pokusila jsem se tak o aplikaci výsledků mé diplomové práce prezentací vybraných archeologických památek za účelem jejich popularizace na území spravovaném městem Týnec nad Sázavou pro jejich využití a konzumaci nejširší veřejností (obr. 81; Drášilová, 2020; Mapy.cz 2023; Me-qr.com 2023).

Prezentace této trasy spolu s propagačním letákem si klade za cíl zaujmout laickou veřejnost a pokud možno upozornit na dosud nepoznaná místa v krajině. Přestože tato činnost obnáší jisté riziko ohrožení památek v terénu, dovoluji si tvrdit, že jejich neznalost může mít podobné důsledky a jejich poznáním mohou lidé více usilovat o jejich ochranu.

Obr. 81. Zachycení vyvěšeného letáku u hradu Týnec nad Sázavou. Červeně vyznačeno umístění letáku (foto autorka, 2024).

5 Závěr

Práce je celkově rozdělena na tři hlavní části. V první z nich jsem se věnovala území Benešovska. Nejdříve byl definován jeho rozsah. Následují stručné dějiny bádání a popis vývoje osídlení na tomto území se zaměřením na období pozdního středověku. Území je komparováno s jinými oblastmi, a to především s regionem Doolin v západním Irsku, u kterého je v krátkosti samostatně přiblížen obraz středověkého osídlení.

Druhá část práce se jednotlivě věnuje vybraným hradům v prostoru Benešovska. Deskripce každého hradu zahrnuje jejich historický vývoj, popis podoby a dále je popsána situace v jejich zázemí. Tvorba ucelenějšího obrazu o okolí hradů na Benešovsku v pozdním středověku na pozadí celého regionu byla primárním cílem této práce.

V třetí části se zamýšlím nad současným stavem památek a nad jejich vhodnou péčí. V rámci této části jsem předložila návrh možné prezentace méně známých archeologických lokalit. Aplikace výsledků formou prezentace vybraných archeologických památek byla důležitým cílem této práce. K tomuto účelu byla zvolena tvorba informativní turistické trasy zprostředkovaná skrze brožuru a leták, které na ní odkazují.

K vytvoření práce jsem využila dostupnou literaturu, některé internetové zdroje a získaná LiDAR data z Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, která jsem zpracovala v programu Arc GIS Pro. Vytvořila jsem digitální modely terénu jednotlivých hradů, k nimž jsem přikládala plány hradu vytvořené zejména T. Durdíkem. Tímto způsobem jsem prezentovala aktuální terénní situaci hradů a jejich nejbližšího okolí. Pro celistvější představu pozdně středověkého osídlení v jejich okolí byl stanoven okruh o poloměru dva kilometry se středem na místě hradu. Následně jsem vypsala všechny obce, městyse a města, které do tohoto okruhu zasahují a blíže popsala jejich historii. Také jsem krátce zmínila záznamy k archeologickým lokalitám, které se k daným obcím, městysům a městům vztahují v rámci digitálního archivu Archeologické mapy České republiky, který spravuje Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Heterogenní přírodní prostředí Benešovska bylo osídleno především na konci raného středověku a zdejší sídelní situace se dále rozšiřovala i v pozdějších obdobích. Dominovala zde nízká míra urbanizace a většina sídel byla majetkem šlechty. Bližší výzkum okolí hradů tato zjištění potvrzují. Většina hradů byla vystavěna šlechtou a přiléhalo k nim menší množství sídel. Pouze hrad Zbořený Kostelec byl s určitostí založen králem. Zajímavou lokalitou je hrad Stará Dubá, ke kterému je připojeno menší podhradní městečko Odranec. Zařazení tohoto území mezi tzv. „přechodné oblasti“, jak jsem uvedla v kapitole „2.2 Charakteristika přírodního prostředí“ označuje zemědělsky méně příznivé prostředí. Tento termín byl použit J. Petráněm a T. Klírem. Zdejší malá míra urbanizace zřejmě představovala vyšší vzdálenost od tržišť a tím vedla k nedostatku příležitostí k obživě.

Tématem této diplomové práce jsem navázala na svou bakalářskou práci, ve které jsem se zabývala zejména relikty obléhacích prací v okolí hradů z dob poděbradských válek. Práci jsem si tak územně rozšířila a zaměřila se na získání celistvější představy o osídlení regionu a zázemí hradů v pozdním středověku. Toto téma je obsáhlé a nabízí tak stále příležitosti k dalšímu bádání a archeologickým průzkumům.

6 Seznam použité literatury a pramenů

DRÁŠILOVÁ, Luisa. *Úloha hradů ve středověkých konfliktech. Terénní reliktů obléhacích prací z dob poděbradských válek na hradech ve středním Posázaví*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta filozofická, 2020.

ANDERLOVÁ, Jitka. *Region Benešov: Města a obce*. Kolín: Pegas print, 2003.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Archeologie Online. *Aonline.aiscr.cz*. Online. © 2015. Dostupné z: <https://aonline.aiscr.cz/map.vm> [cit. 2023-07-20].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-201121787A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-201121787A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-201446580A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-201446580A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-201702855A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-201702855A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9000495A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9000495A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9100198A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9100198A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9107421A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9107421A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116568A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116568A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116637A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116637A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116638A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116638A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116639A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116639A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116641A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116641A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116642A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116642A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116643A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116643A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116646A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116646A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116649A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116649A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116671A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116671A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116673A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116673A> [cit. 2023-07-20].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116677A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116677A> [cit. 2023-07-20].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116678A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116678A> [cit. 2023-07-20].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116692A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116692A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116704A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116704A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116707A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116707A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116711A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116711A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116741A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116741A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116761A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116761A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116762A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116762A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116763A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116763A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116767A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116767A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116769A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116769A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116832A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116832A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116836A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116836A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116840A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116840A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116855A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116855A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116862A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116862A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116863A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116863A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116895A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116895A> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116908A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116908A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116909A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116909A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116910A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116910A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116915A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116915A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9116916A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9116916A>. [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9127207A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9127207A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9127538A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9127538A> [cit. 2023-07-21].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9153366A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9153366A> [cit. 2023-07-20].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-9154132A. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-9154132A> [cit. 2023-07-23].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-N9000096. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-N9000096> [cit. 2023-07-22].

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, Praha, v. v. i. Digitální archiv AMČR. Archeologická mapa České republiky. Záznam C-N9000244. *Digiarchiv.aiscr.cz*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-N9000244> [cit. 2023-07-23].

BALATKA, Břetislav a KALVODA, Jan. *Geomorfologické členění reliéfu Čech*. Vyd. 1. Praha: Kartografie Praha, 2006. ISBN 80-7011-913-6.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 4: Západní Čechy*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1985. ISBN 25-048-85.

BERKA, Miroslav a ŽÍŽALA, Ladislav. Historie týneckého hradu. *Pod Blaníkem*. 2004, roč. 8(30), č. 3, s. 10-14. ISSN 1213-1040.

BOHÁČ, Zdeněk. Dějiny osídlení středního Povltaví podle písemných pramenů. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 1969, č. 10, s. 109-146. ISSN 0487-5648.

BOHÁČ, Zdeněk. *Dějiny osídlení středního Povltaví v době předhusitské: Prameny a studie 19 K dějinám osídlení 2*. Praha: Zemědělské muzeum Ústavu vědeckotechnických informací, 1978.

BUBENÍK, Josef. Příspěvek k poznání hradištního osídlení Posázaví. *Archeologické rozhledy*. 1970, roč. 22, č. 3, s. 286-306. ISSN 0323-1267.

BUREŠ, Michal. Archeologie a veřejnost – podmínka úspěchu oboru. In: KŘENKOVÁ, Zuzana et al. (eds.). *Veřejná archeologie 1: Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost 2004*. Praha: Veřejná archeologie o. s. a Villa Nova Uhřetínov o. s., 2005, s. 33-40. ISBN 80-903412-2-5.

ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘICKÝ A KATASTRÁLNÍ. Analýzy výškopisu. *Ags.cuzk.cz*. Online. © 2023a. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/av/> [cit. 2023-07-20].

ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘICKÝ A KATASTRÁLNÍ. Geoprohlížeč. *Ags.cuzk.cz*. Online. © 2023b. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/> [cit. 2023-06-20].

DLUBALOVÁ, Klára. *Od Nového roku se sjednotilo územní členění státu*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. © 2023. Dostupné z:

<https://www.mvcr.cz/clanek/od-noveho-roku-se-sjednotilo-uzemni-cleneni-statu.aspx>

[cit. 2022-12-04].

DURDÍK, Tomáš. Nástin vývoje hradů na Podblanicku a v dolním Posázaví. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 1976, č. 17, s. 117-137. ISSN 0487-5648.

DURDÍK, Tomáš. Hrady v okolí Sázavy nad Sázavou. *Sázavsko: Historie, tradice, současnost*. 1998, č. 5, s. 5-26.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů: Dodatky*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-114-0.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů: Dodatky 2*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-262-7.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů: Dodatky 3*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-358-9.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Vyd. 3. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-402-9.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů: Dodatky 4*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-489-0.

DURDÍK, Tomáš; GIRSA, Václav a HANZL, Miloslav. Prezentace zříceniny hradu Kamýku nad Vltavou. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 3, s. 175-178. ISSN 1210-5538.

DURDÍK, Tomáš a SUŠICKÝ, Viktor. *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků: Střední Čechy*. Vyd. 2. Praha: Agentura Pankrác, 2015. ISBN 978-80-86781-28-0.

GOVERNMENT OF IRELAND. Historic Environment Viewer. *Maps.archaeology.ie*. Online. © 2020. Dostupné z: <https://maps.archaeology.ie/HistoricEnvironment/> [cit. 2023-08-10].

HÁJEK, Jan et al. Nástin sídelního vývoje benešovského okresu. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 1976, č. 17, s. 41-102. ISSN 0487-5648.

HEJNA, Antonín. Vývoj osídlení v dolním Posázaví a na Benešovsku v době Přemyslovské. *Archaeologia historica*. 1982, roč. 7, č. 1, s. 185-195. ISSN 0231-5823.

HLOŽEK, Josef. Hrad Čejchanov okr. Benešov a jeho nové geodetické zaměření. Online. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*. 2010, roč. 2, č. 4, s. 183-199. ISSN 1802-0364. Dostupné z:

http://actaff.zcu.cz/export/sites/ffacta/archives/2010/ACTA_FF_2010_4.pdf. [cit. 2023-02-21].

HRBEK, Jiří a KLEJŠMÍD, Pavlína. *Renesanční klenot Sázavy*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – VHÚ Praha, 2022. ISBN 978-80-7278-839-2.

JANČO, Milan. Památková péče o archeologické dědictví České republiky: Záchrana nebo ochrana? In: KŘENKOVÁ, Zuzana et al. (eds.). *Veřejná archeologie 2: Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost 2005*. Praha: Veřejná archeologie o. s. a Villa Nova Uhřínov o. s., 2008, s. 57-61. ISBN 978-80-87025-18-5.

KASL, Filip a SOKOL, Petr. Archeologické lokality v lesním prostředí: Presentace exkurzí. In: BUREŠ, Michal; POPELKA, Miroslav; ŠMIDTOVÁ, Renata a ŠMOLÍKOVÁ, Miroslava (eds.). *Veřejná archeologie 6: Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 8/2014 a 9/2017*. Praha: Univerzita Karlova: Nakladatelství Karolinum, Ústav pro archeologii FF UK Praha a Veřejná archeologie, z. s., 2021, s. 179-186. ISBN 978-80-246-4865-1, 978-80-905579-4-9.

KLÁPŠTĚ, Jan. Archeologie středověku a její pozdní doba preventivní (pokus o vlivnou bilanci). Medieval archaeology and its „Late preventive period“ (an attempt for approachable balance). In: BUREŠ, Michal et al. (eds.). *Veřejná archeologie 6: Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 8/2014 a 9/2017*. Praha: Karolinum, Ústav pro archeologii FF UK Praha a Veřejná archeologie, z. s., 2021, s. 21-25. ISBN 978-80-246-4865-1, ISBN 978-80-905579-4-9.

KLÍR, Tomáš. Osídlení horských oblastí Čech ve středověku a raném novověku – východiska interdisciplinárního výzkumu. *Archaeologia historica*. 2010, roč. 35, č. 1-2, s. 373-391. ISSN 0231-5823.

KOLEKTIV autorů. *Historie a současnost Komorní Hrádku*. Vyd. 2. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – VHÚ Praha, 2016. ISBN 978-80-7278-678-7.

KRUMLOVSKÝ, Tomáš. Hradní komplex Stará Dubá – současnost a budoucnost. *Pod Blaníkem*. 2021a, roč. 25(47), č. 2, s. 16-18. ISSN 1213-1040.

KRUMLOVSKÝ, Tomáš. Předsunutá jižní bašta hradu Český Šternberk (1). *Pod Blaníkem*. 2021b, roč. 25(47), č. 3, s. 10-12. ISSN 1213-1040.

KRUMLOVSKÝ, Tomáš. Předsunutá jižní bašta hradu Český Šternberk (2). *Pod Blaníkem*. 2021c, roč. 25(47), č. 4, s. 24-27. ISSN 1213-1040.

KRUMLOVSKÝ, Tomáš. Předsunutá jižní bašta hradu Český Šternberk (3). *Pod Blaníkem*. 2022, roč. 26(48), č. 3, s. 7-11. ISSN 1213-1040.

KYPTA, Jan; LAVAL, Filip; MAROUNEK, Jiří a NEUSTUPNÝ, Zdeněk. Terénní stopy trojího obležení hradu Zbořeného Kostelce (1449, 1450, 1467). *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 1, s. 103-122. ISSN 1212-1487.

KYPTA, Jan a MAROUNEK, Jiří. K podobě vojenských táborů pozdního středověku: Nové poznatky o obléhání Konopiště (1467-1468). *Památky středních Čech*. 2020, roč. 34, č. 2, s. 11-19. ISSN 0862-1586.

KYPTA, Jan a MAROUNEK, Jiří. *Terénní stopy obléhání hradů v husitském století*. Vyd. 1. Praha: Národní památkový ústav, 2022. ISBN 978-80-88339-14-4.

ME-TEAM. *Me-qr.com*. Online. © 2023. Dostupné z: <https://me-qr.com/> [cit. 2023-12-18].

MĚCHUROVÁ, Zdeňka. Naučná stezka zaniklou středověkou vsí Konůvky ve Ždánickém lese: Kulturní a turistické využití archeologické lokality v regionu. In: KŘENKOVÁ, Zuzana et al. (eds.). *Veřejná archeologie 2: Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost 2005*.

Praha: Veřejná archeologie o. s. a Villa Nova Uhřínov o. s., 2008, s. 69-76. ISBN 978-80-87025-18-5.

MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady: Díl druhý*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1972.

MORAVEC, Martin. Archeologie a cestovní ruch. In: ŠMIDTOVÁ, Renata et al. (eds.). *Veřejná archeologie 4: Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2007 a 2012*. Praha: Ústav pro archeologii FF UK Praha a Veřejná archeologie o. s., 2013, s. 53-86. ISBN 978-80-905579-1-8.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV. Památkový Katalog. *Pamatkovykatalog.cz*. Online. © 2015. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/>. [cit. 2023-07-20].

NEUSTUPNÝ, Evžen. Archeologie pro všechny. In: ŠMIDTOVÁ, Renata et al. (eds.). *Veřejná archeologie 4: Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2007 a 2012*. Praha: Ústav pro archeologii FF UK Praha a Veřejná archeologie o. s., 2013, s. 87-94. ISBN 978-80-905579-1-8.

NOVÁK, David. Funkční klasifikace a vývoj vrchnostenských sídel ve středověkých a raně novověkých Čechách. The Functional Classification and Development of Elite Seats in Medieval and Early Modern Bohemia. *Památky archeologické*. 2019, č. 90, s. 307-382. ISSN 2570-9496.

NOVÝ, Rostislav. Vývoj struktury pozemkového vlastnictví na Benešovsku v předhusitské době. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 1979, č. 20, s. 141-176. ISSN 0487-5648.

PETRÁŇ, Josef. *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

PETRÁŇ, Josef et al. *Benešovsko – Podblanicko*. Vyd. 1. Praha: TEPS, 1985. ISBN 54-008-85.

Pod Blaníkem. Český svaz ochránců přírody Vlašim a Muzeum Podblanicka, 2022, roč. 26(48), č. 2 - příloha. ISSN 1213-1040.

SEDLÁČEK, August. *Hrady zámky a tvrze Království českého 15*. Vyd. 2., v Argu 1. Praha: Argo, 1998a. ISBN 80-7203-115-5.

SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. Vyd. 2., v Argu 1. Praha: Argo, 1998b. ISBN 80-7203099-X.

SEZNAM.CZ, a.s. *Mapy.cz*. Online. © 2023. Licence: CC-BY-SA 4.0. Dostupné z:

<https://mapy.cz/turisticka?x=14.4040000&y=50.1139000&z=11> [cit. 2023-08-10].

SLABÝ, Lukáš. Několik poznámek k počátkům hradu Konopiště (1). *Pod Blaníkem*. 2021a, roč. 25(47), č. 1, s. 13-14. ISSN 1213-1040.

SLABÝ, Lukáš. Několik poznámek k počátkům hradu Konopiště (2). *Pod Blaníkem*. 2021b, roč. 25(47), č. 2, s. 14-15. ISSN 1213-1040.

SLABÝ, Lukáš. Několik poznámek k počátkům hradu Konopiště (3). *Pod Blaníkem*. 2021c, roč. 25(47), č. 3, s. 13-14. ISSN 1213-1040.

SLABÝ, Lukáš. Hrad Kožlí: Historie lokality na základě písemných pramenů a její současný stav. *Památky středních Čech*. 2022, roč. 36, č. 1, s. 59-73. ISSN 0862-1586.

SLÁMA, Jiří. K historické problematice raně středověkého osídlení Benešovska a Sedlčanska. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 1976, č. 17, s. 27-40. ISSN 0487-5648.

SOKOL, Petr. Archeologické památky – ponechány osudu? Archaeological Landmarks – Left to Their Fates? In: BUREŠ, Michal et al. (eds.). *Veřejná archeologie 3: Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2006 a 2008*. Praha: Veřejná archeologie o. s., 2013, s. 73-87. ISBN 978-80-905579-0-1.

ŠIMEK, Tomáš et al. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 6: Východní Čechy*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 25-057-89.

ŠOBÍŠEK, Jaroslav. *Rychta Peceradská: Historie obce s dějinami hradů Zbořený Kostelec, Týnec nad Sázavou a Konopiště*. Vyd. 2. Týnec nad Sázavou: Město Týnec nad Sázavou, 2020. ISBN 978-80-270-6911-8.

THE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF IRELAND. Class List Definitions. *Webgis.archaeology.ie*. Online. © 2023. Dostupné z:

<https://webgis.archaeology.ie/NationalMonuments/WebServiceQuery/Lookup.aspx#HOWE>

[cit. 2023-08-10].

THE HERITAGE COUNCIL. Burren GeoPark Life. *Heritagemaps.ie*. Online. © 2015. Dostupné z: <https://heritagemaps.ie/WebApps/BurrenGeoPark/index.html> [cit. 2023-08-10].

TOMÁŠEK, Milan. *Půdy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Česká geologická služba, 2007. ISBN 978-80-7075-688-1.

TOMÍČEK, Tomáš; ÚLOVEC, Jiří a VALENTA, Petr. Hrad Stajice. *Castellologica bohemica*. 2000, č. 7, s. 171-182. ISSN 1211-6831.

TYWONIAK, Jiří a TYWONIAKOVÁ, Jana. *Ostředek: Z jeho historie i současnosti*. Vyd. 2. Ostředek: Klubové zařízení při MNV v Ostředku s Okresním archivem v Benešově, 1986.

ÚLOVEC, Jiří. Hrad a zámek Líšno. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 2007, č. 44-47, s. 131-235. ISSN 0487-5648.

VÁŇOVÁ, Libuše. Týnec a okolí v nejstarších dobách a ve středověku. In: POVOLNÝ, Daniel et. al. (eds.). *Týnec nad Sázavou: K historickým kořenům města*. Vyd. 2. Týnec nad Sázavou: Město Týnec nad Sázavou, 2018, s. 60-67. ISBN 978-80-270-4157-2.

VARHANÍK, Jiří. Věž rotundy v Týnci nad Sázavou. *Dějiny staveb*. 2002, s. 182-188. ISSN 1803-0777.

VARHANÍK, Jiří. K původu dispozice hradu Konopiště. In: DEJMAL, Miroslav; JAN, Libor a PROCHÁZKA, Rudolf (eds.). *Na hradech a tvrzích: Miroslavu Plačkovi k 75. narozeninám jeho přátelé a žáci*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2019, s. 168-176. ISBN 978-80-7422-682-3.

VRLA, Radim. Chránit či oživit? Několik poznámek k praktické ochraně hradních zřícenin. In: KŘENKOVÁ, Zuzana et al. (eds.). *Veřejná archeologie 2: Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost 2005*. Praha: Veřejná archeologie o. s. a Villa Nova Uhřetínov o. s., 2008, s. 107-116. ISBN 978-80-87025-18-5.

WALDMANNOVÁ, Marcela. Archeologické lokality v lesních porostech. Archaeological Sites in Forests. In: BUREŠ, Michal et al. (eds.). *Veřejná archeologie 3: Příspěvky z konferencí*

Archeologie a veřejnost 2006 a 2008. Praha: Veřejná archeologie o. s., 2013, s. 89-93. ISBN 978-80-905579-0-1.

Zameklisno.cz. Online. © 2023. Dostupné z: <https://www.zameklisno.cz/historie/> [cit. 2023-04-03].

7 Seznam vyobrazení

Obr. 1. Benešovsko. Správní obvod ORP Benešov	11
Obr. 2. Doolin region, hrabství Clare.....	21
Obr. 3. Mapa z konce 19. a počátku 20. století reprezentující hrady typu "tower house"	22
Obr. 4. Pohled na Doonagore Castle.....	22
Obr. 5. Hrady na Benešovsku v pozdním středověku.....	23
Obr. 6. Čejchanův Hrádek. Pohled z předhradí směrem k hradnímu jádru	24
Obr. 7. Čejchanův Hrádek. Torzo hradby předhradí.....	25
Obr. 8. Čejchanův Hrádek. Čistírna odpadních vod Školícího střediska Ministerstva obrany na Komorním Hrádku zachycena z prostoru předhradí.....	25
Obr. 9. Čejchanův Hrádek. Terénní náčrt hradu dle J. Čížka z roku 1987	27
Obr. 10. Čejchanův Hrádek. Plán hradu dle T. Durdíka z roku 1980	27
Obr. 11. Čejchanův Hrádek. Digitální model terénu	28
Obr. 12. Čejchanův Hrádek. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka	29
Obr. 13. Čejchanův Hrádek. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	30
Obr. 14. Český Šternberk.....	32
Obr. 15. Český Šternberk. Obraz celkového půdorysu	33
Obr. 16. Český Šternberk. Půdorys horní předsunutá bašty	34
Obr. 17. Český Šternberk. Půdorys hradu dle L. Líbala	34
Obr. 18. Český Šternberk. Jižní předsunutá bašta pohledem z jihu.....	35
Obr. 19. Český Šternberk. Jižní předsunutá bašta pohledem ze severovýchodu.....	36
Obr. 20. Český Šternberk. Digitální model terénu.....	37
Obr. 21. Český Šternberk. Digitální model terénu s přiloženými plány hradu podle T. Durdíka a L. Líbala	38
Obr. 22. Český Šternberk. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km, Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	39
Obr. 23. Kavčí Hora. Pohled na okolní krajinu z vrchu Kavčí Hory.....	43
Obr. 24. Kavčí Hora. Lokalita červeně vyznačena. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	43
Obr. 25. Kavčí Hora. Digitální model terénu.....	44
Obr. 26. Kavčí Hora. Digitální model terénu.....	45

Obr. 27. Kavčí Hora. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	46
Obr. 28. Komorní Hrádek. Pohled na současný stav zámku od řeky Sázavy.....	49
Obr. 29. Komorní Hrádek. Pohled z jihovýchodní strany	51
Obr. 30. Komorní Hrádek. Půdorys hradu se zachycenými výsledky archeologického výzkumu	52
Obr. 31. Komorní Hrádek. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka	53
Obr. 32. Komorní Hrádek. Digitální model terénu	54
Obr. 33. Komorní Hrádek. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	55
Obr. 34. Konopiště. Pohled na zámek z jižní strany	57
Obr. 35. Konopiště. Půdorys hradu.....	58
Obr. 36. Konopiště. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu dle L. Slabého.....	59
Obr. 37. Konopiště. Digitální model terénu.....	60
Obr. 38. Konopiště. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	62
Obr. 39. Kožlí. Pohled do vnitřního areálu jádra hradu.....	66
Obr. 40. Kožlí. Pohled z jihovýchodní strany jádra hradu. Vpravo zachycen vnitřní líc parkánové hradby.....	68
Obr. 41. Kožlí. Terénní náčrt jádra hradu	69
Obr. 42. Kožlí. Terénní náčrt celkové situace hradu podle T. Tomíčka	69
Obr. 43. Kožlí. Digitální model terénu	70
Obr. 44. Kožlí. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu T. Durdíka (2009) vytvořeným podle T. Tomíčka	70
Obr. 45. Kožlí. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	71
Obr. 46. Líšno. Zámek zachycen ze severní strany	73
Obr. 47. Líšno. Plán celkové situace hradu dle A. Sedláčka.....	74
Obr. 48. Líšno. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu T. Durdíka (2009) vytvořeným podle A. Sedláčka	76
Obr. 49. Líšno. Digitální model terénu	76
Obr. 50. Líšno. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	77

Obr. 51. Ostředek. Lokalita červeně vyznačena. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	78
Obr. 52. Ostředek. Pohled na vrch zvaný Na hradě	79
Obr. 53. Ostředek. Digitální model terénu	80
Obr. 54. Ostředek. Digitální model terénu. Červeně vyznačeno návrší zvané Na hradě	81
Obr. 55. Ostředek. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	82
Obr. 56. Stajice. Pohled z jihovýchodu.....	84
Obr. 57. Stajice. Pohled na okolní krajinu z vrcholu hory Stejc.....	85
Obr. 58. Stajice. Terénní plán hradu	85
Obr. 59. Stajice. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka.....	87
Obr. 60. Stajice. Digitální model terénu	88
Obr. 61. Stajice. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	89
Obr. 62. Stará Dubá. Pohled ze severovýchodní strany na vnější líc zdi v druhém nádvoří jádra hradu	90
Obr. 63. Stará Dubá. Pohled do jádra hradu	91
Obr. 64. Stará Dubá. Terénní náčrt jádra hradu	92
Obr. 65. Stará Dubá. Terénní náčrt celého zaniklého sídlištního komplexu.....	93
Obr. 66. Stará Dubá. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka....	93
Obr. 67. Stará Dubá. Digitální model terénu	95
Obr. 68. Stará Dubá. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK.....	96
Obr. 69. Týnec nad Sázavou. Pohled ze severozápadu na současné městské muzeum, čtverhrannou věž a část rotundy	99
Obr. 70. Týnec nad Sázavou. Pohled z východní strany na rotundu a čtverhrannou hradní věž	99
Obr. 71. Týnec nad Sázavou. Vlevo půdorys (bez znázorněné plochy valu), vpravo hmotová rekonstrukce první fáze hradu.....	101
Obr. 72. Týnec nad Sázavou. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka	103
Obr. 73. Týnec nad Sázavou. Digitální model terénu	104
Obr. 74. Týnec nad Sázavou. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	105
Obr. 75. Zbořený Kostelec. Pohled na hrad ze severní strany	107

Obr. 76. Zbořený Kostelec. Hradní válcová věž zachycena z jižní strany	108
Obr. 77. Zbořený Kostelec. Půdorys hradu.....	110
Obr. 78. Zbořený Kostelec. Digitální model terénu s přiloženým plánem hradu podle T. Durdíka	112
Obr. 79. Zbořený Kostelec. Digitální model terénu.....	112
Obr. 80. Zbořený Kostelec. Lokalita červeně vyznačena s oblastí o poloměru 2 km. Výřez základní mapy ČR z dat ČÚZK	114
Obr. 81. Zachycení vyvěšeného letáku u hradu Týnce nad Sázavou.....	123

Příloha 2

Jedná se pouze o ilustrativní podobu Přílohy 2. Správný formát tohoto dokumentu je samostatně vložen v elektronické podobě v příloze a je také součástí vytištěné práce.